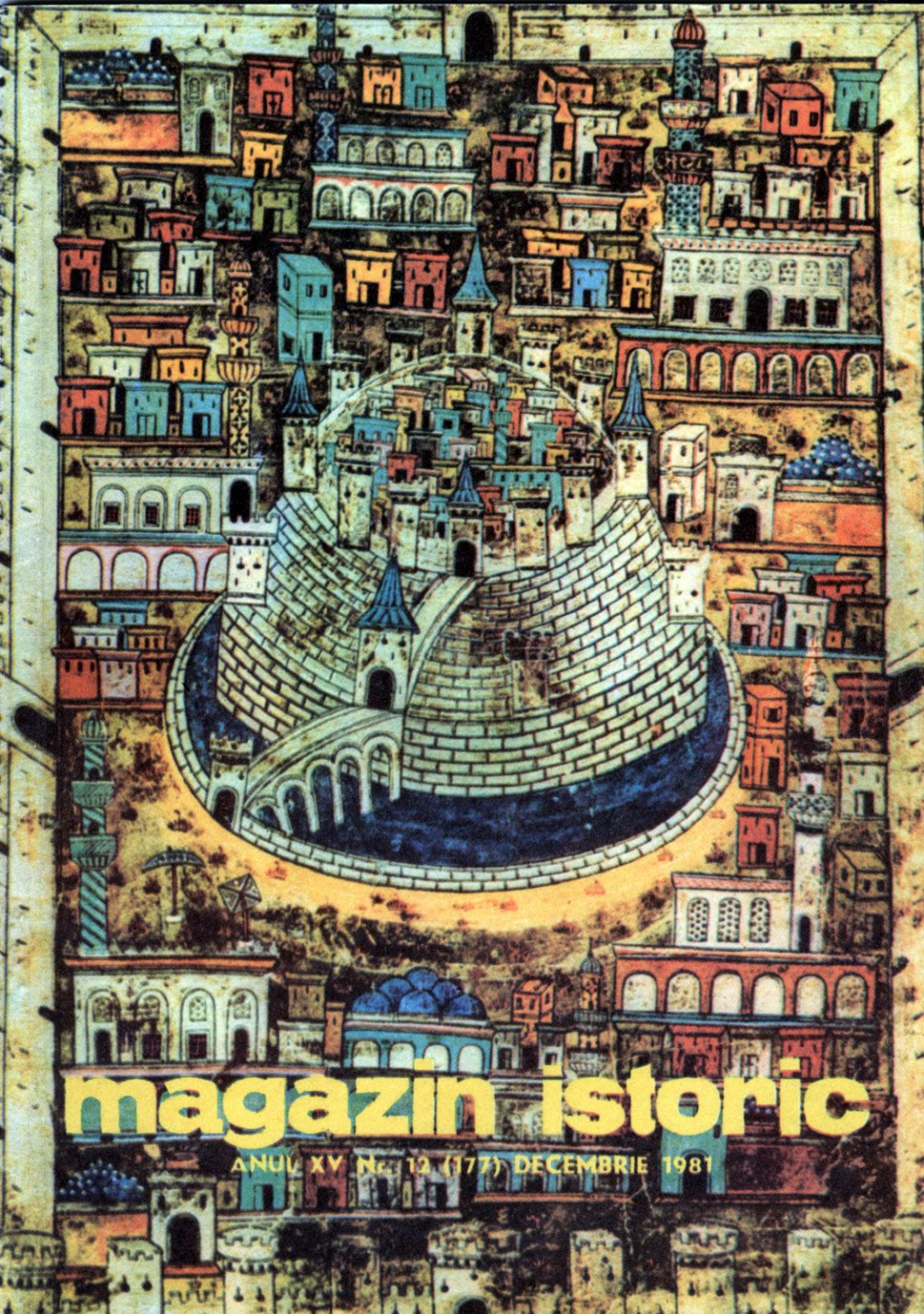

magazin istoric

ANUL XV, Nr. 12 (177) DECEMBRIE 1981

ALBUM ÉDITÉ PAR
L'ILLUSTRATION

magazin istoric

Revistă de cultură

istorică

Anul XV

Nr. 12 (177)

decembrie 1981

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

②

③

SUMAR

NICOLAE CEAUȘESCU: DREPTUL LA VIAȚĂ, DREPTUL LA PACE

2

Vocația de pace a românilor

5

Opera istorică a popoarelor:

Cristian Popișteanu

8

Paris, 1862-1863. O misiune încheiată (II):

Marta Anincanu

10

Sfârșitul Imperiului habsburgic:

Viorica Moisuc

13

Congresul IV al P.S.D.M.R. — 1897

18

Frământata vară a anului 1940:

Nicolae Minei

20

Însemnări politice (II):

Grigore Gafencu

24

Cele opt călătorii ale lui Ibn-Battuta:

André Miquel

33

Asociația pentru sugrumarea muncitorilor:

Arthur Birnie

38

Octombrie 1911. Insurecția de la Wuchang:

Wu Yuzhang, Lu Xianggan

44

Podgorii feudale românești:

Gheorghe David

49

Bertrand du Guesclin sau mitul necesar:

Philippe Contamine

53

În București, acum 50 ani:

Valeriu Buduru, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu

57

● Rezultatele concursului Magazin istoric, ediția II/1981 ... 29

● Cărți sosite la redacție ... 30 ● Poșta Magazin istoric ... 63

COPERTELE NOASTRE

① ④ Alepul și Mecca au reprezentat două orașe-escală ale marelui călător arab Ibn-Battuta. Vedere generală a Alepului, în sec. XVI — coperta 1 — și pelerini îndreptându-se spre Mecca — coperta 4 (Cele opt călătorii ale lui Ibn-Battuta, p. 33)

② În 1929, la zece ani de la semnarea Tratatului de la Versailles, cunoscuta revistă franceză *L'Illustration* a editat un album consacrat istoriei și civilizației poporului român. Reproducem un detaliu de pe copertă și două imagini din interiorul albumului (Sfârșitul Imperiului habsburgic, p. 13)

③ Cupe, pocale, potire și pahare executate din argint aurit — adevărate opere de artă, cizelate de iscușiți meșteri orfverieri din țara noastră (Podgorii feudale românești, p. 49)

DREPTUL LA VIAȚĂ, DREPTUL LA PACE— DREPTURI FUNDAMENTALE

Din gîndirea președintelui

NICOLAE CEAUȘESCU în problemele păcii, securității și dezarmării

• A fi OM înseamnă a fi împotriva războiului, a asupririi și distrugerii! A fi OM înseamnă a fi prieten cu semenii tăi, a fi pentru frăție, pentru colaborare, pentru viață, pentru oameni! Trebuie să întărim solidaritatea și să luptăm împotriva acelor care încetează de a mai fi oameni atunci cînd vor să arunce omenirea în războiul nuclear! Nu există nici un motiv, nici o justificare, nici un ideal în numele căruia omenirea să fie aruncată în război și distrusă! Trebuie să spunem un NU hotărît acestei politici, să luptăm pentru o politică de pace, de colaborare, de egalitate în drepturi! Aceasta este menirea popoarelor¹.

• Trebuie să se înțeleagă faptul că primul drept al omului este acela de a trăi în pace și liniște. Dacă vorbim de drepturile omului, să facem astfel încît să se renunțe la armamentul nuclear de distrugere a omului, la armele de distrugere în masă. Să se respecte drepturile omului la viață, drepturile popoarelor la independență și pace... Drepturile omului sînt foarte largi. Există, astfel, dreptul la muncă, dreptul de a nu fi asuprit și exploatat, precum și alte multe drepturi. Dar se pune întrebarea: dacă va acționa armamentul nuclear, cine se va mai ocupa de realizarea acestor drepturi?! De aceea trebuie să pornim de la dreptul fundamental al omului — acela de a trăi

¹ August 1975. De la tribuna Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, președintele Nicolae Ceaușescu spunea: „Trebuie să privim în față realitatea și să spunem deschis popoarelor că în Europa se află concentrate cele mai puternice forțe militare și armamente din cîte a cunoscut istoria, inclusiv armament nuclear, ceea ce reprezintă un grav pericol pentru viața popoarelor europene și pentru întreaga lume. De aceea, consolidarea destinderii, realizarea unei reale securități și păci pe continentul european nu pot fi concepute fără adoptarea unor măsuri hotărîte de dezarmare și, în primul rînd, de dezarmare nucleară. Dezvoltarea încrederii și colaborării trebuie să ducă la lichidarea blocurilor militare opuse,

liber, de a trăi în pace. Numai astfel fiecare națiune, fiecare popor, fiecare societate își vor putea rezolva problemele așa cum consideră că e mai bine, numai astfel se vor putea asigura dezvoltarea socială și materială, o viață demnă și liberă a popoarelor, prietenia și egalitatea între toate națiunile³...

● Viața demonstrează că pe planeta noastră au loc adânci prefaceri revoluționare, sociale și naționale. Se afirmă tot mai puternic voința popoarelor de a pune capăt cu desăvârșire politicii imperialiste și colonialiste, de aspirare și dominație, de amestec în treburile interne ale altor state, hotărârea tuturor națiunilor de a se dezvolta libere și independente, de a colabora în pace și prietenie. În zilele noastre, forțele revoluționare, progresiste și antiimperialiste influențează tot mai puternic cursul evoluției mondiale, au un rol hotărâtor în dezvoltarea contemporană. În primele rînduri ale acestor forțe se află țările socialiste, care obțin succese importante pe calea progresului economic și social, a politicii de pace și colaborare. De asemenea, un rol de seamă joacă celelalte forțe revoluționare, mișcarea comunistă și muncitorească, mișcările de eliberare națională, tinerele state independente, opinia publică înaintată de pretutindeni.

Situația internațională este însă deosebit de complexă și contradictorie. Criza economică — îndeosebi cea energetică, a petrolului — accentuarea crizei politico-sociale a lumii capitaliste determină, în zilele noastre, o ascuțire fără precedent a contradicțiilor sociale, intensificarea activității de consolidare și reîmpărțire a sferelor de influență, continuarea vechii politici imperialiste de forță și dictat, de încălcare a libertății și independenței popoarelor. Asistăm la o reactivizare a diferitelor cercuri fasciste sau neofasciste, la înmulțirea actelor de terorism, la amplificarea

propagandei rasiste, șovine, anticomuniste, folosită de cercurile imperialiste ca mijloc de diversivune, pentru lichidarea drepturilor democratice ale maselor, pentru îngrăbirea forțelor progresiste, a popoarelor în scopul întăririi dominației și asupririi, al continuării politicii imperialiste și neocolonialiste.

Sintetizînd toate aceste realități, putem spune că în lumea de azi se confruntă două tendințe diametral opuse: pe de o parte, tendința politicii de destindere și independență, de colaborare și pace, iar pe de altă parte, tendința politicii imperialiste de forță, dominație și război, de încălcare a libertății și independenței popoarelor. Încordarea vieții politice internaționale pune tot mai grav în pericol libertatea și independența popoarelor, existența și viitorul omenirii, însăși civilizația mondială.

În aceste condiții apar mai necesare ca oricînd unirea și conlucrarea tot mai strînsă a popoarelor, a forțelor înaintate pentru oprirea agravării situației internaționale, pentru reluarea și continuarea politicii de destindere, colaborare, independență și pace, pentru soluționarea tuturor problemelor pe cale pașnică, a tratativelor. Hotărîtor pentru asigurarea destinderii și păcii este respectarea neabătută, în toate împrejurările, a dreptului suveran al popoarelor de a-și hotărî singure destinele, de a se dezvolta liber, potrivit voinței și aspirațiilor proprii, fără nici un amestec din afară⁴.

● Toate armamentele, și mai cu seamă cele atomice — dar nu numai ele —, servesc distrugerii omului, distrugerii vieții și civilizației. Dacă sîntem apărătorii civilizației realizate pînă acum, ai vieții omului, trebuie să facem totul pentru a pune capăt înarmărilor, noilor rachete, pentru o politică de dezarmare generală, și în primul rînd nucleară, o politică de pace și independență a po-

la desființarea concomitentă a Pactului nord-atlantic și a Tratatului de la Varșovia. Totodată, trebuie acționat cu hotărîre pentru desființarea bazelor militare și retragerea trupelor străine de pe teritoriile altor state în granițele naționale. Se impun eforturi susținute din partea tuturor statelor pentru trecerea la reducerea armamentelor naționale, a armamentelor, a cheltuielilor militare. În mod deosebit sînt necesare măsuri energice pentru retragerea armamentului nuclear de pe teritoriul statelor europene neposesoare de asemenea armament, pentru transformarea Europei într-un continent al colaborării pașnice.

poarelor. Este bine să discutăm acum deschis aceste probleme, să arătăm realitatea în fața popoarelor, pentru că, după ce vor fi puse în funcțiune rachetele și armele nucleare, nu se va mai putea discuta, nu va mai avea cine să discute!⁴

● Pînă nu este prea tirziu — să ridicăm cu hotărîre glasul împotriva politicii de înarmare, pentru oprirea cursei înarmărilor. Să facem totul pentru respectarea dreptului fundamental al popoarelor, al oamenilor — dreptul la viață, dreptul la libertate și pace. Stă în puterea popoarelor să-și asigure viața și libertatea, acționînd unite, spunînd un NU răspicat politicii de înarmare, de război, pronunțîndu-se cu hotărîre pentru destindere, pentru pace, pentru dezarmare, pentru respectul independenței naționale a tuturor națiunilor europene și a întregii lumi⁵.

● Avem deplina încredere că stă în puterea popoarelor, a maselor largi de pretutindeni să oprească accentuarea încordării, să împiedice revenirea la războiul rece, să asigure reluarea și dezvoltarea politicii de destindere, promovarea unei politici de respect al independenței, de colaborare și pace⁶.

● În definitiv, popoarele reprezintă o forță uriașă. Nici un om de stat nu ar putea fabrica arma atomică, și nici chiar un tun, fără oameni de știință, fără muncitori, fără ingineri! Deci, stă în puterea muncitorilor, a inginerilor, a oamenilor de știință ca, spunîndu-și tot mai hotărît cuvîntul, să facă să înceteze cursa înarmărilor, să se salveze civilizația, să se salveze pacea!⁷

● Poporul român, angajat cu toate forțele în vasta operă de transformare socialistă a țării, de dezvoltare economico-socială rapidă pe calea progresului și bunăstării, este profund interesat în făurirea unei păci trănice în lume, care să-i permită împlinirea idealurilor și aspirațiilor sale. De aceea el înțelege și sprijină cu toată energia năzuințele tuturor popoarelor spre înfăptuirea unei lumi fără arme și fără războaie, a unei lumi a colaborării, destinderii și păcii, care să permită tuturor națiunilor să-și consacre plenar forțele asigurării progresului lor economic și social, făuririi unei vieți libere, demne și fericite⁸.

● Așa cum am menționat și în alte împrejurări, lupta pentru pace și destindere, pentru relații noi, de egalitate, respect al independenței și suveranității naționale, neamestec în treburile interne, constituie unul din obiectivele permanente ale politicii internaționale a partidului nostru. Lupta pentru pace a fost, dealtfel, o preocupare permanentă a mișcării revoluționare, socialiste, comuniste, care și-au făcut întotdeauna un titlu de onoare din a salva omenirea de grozăviile războiului și a asigura o pace trăinică pentru toate națiunile lumii. Noi vrem să înfăptuim în viață, și în acest domeniu, principiile supreme ale socialismului și comunismului, pacea și egalitatea între toate popoarele lumii!⁹

● Noi chemăm toate statele să ne întrecem nu în cursa înarmărilor, nu în sporirea

cheltuielilor militare — care vor diminua nivelul de viață al popoarelor —, ci în lupta pentru dezvoltarea producției materiale și spirituale, pentru pace, pentru a asigura accesul popoarelor la cuceririle uriașe ale civilizației, pentru a realiza adevăratul umanism, în care omul trebuie să fie mai presus de toate, pentru libertatea, independența și bunăstarea națiunilor¹⁰.

● România consideră că trebuie făcut totul pentru oprirea accentuării încordării internaționale, pentru continuarea politicii de destindere, independență și pace. Este în interesul vital al tuturor națiunilor, al întregii omeniri ca popoarele, conducătorii de state, oamenii politici, forțele înaintate din întreaga lume să acționeze, pînă nu este prea tirziu, într-un spirit de înaltă responsabilitate, pentru a pune capăt tensiunii și încordării internaționale, pentru renunțarea la forță, la folosirea căilor militare în soluționarea problemelor, pentru continuarea destinderii și promovarea fermă a politicii de colaborare și pace. Călea pe care trebuie mers în rezolvarea oricăror probleme și litigii dintre state, oricît de complicate ar fi ele, este nu aceea a înfruntărilor și ciocnirilor militare, ci numai și numai calea tratativelor, a discuțiilor politice, calea pașnică, pornindu-se de la respectarea riguroasă a principiilor deplinei egalități în drepturi, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, al dreptului fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, de a-și hotărî de-sine-stătător soarta, calea dezvoltării economico-sociale¹¹.

● Apelul Frontului Democrației și Unității Socialiste, adresat întregului popor și altor popoare ale lumii, a pornit de la răs-punderea față de viața și viitorul națiunii noastre, al generației actuale și al generațiilor viitoare. Dorim ca tineretul, copiii să trăiască în liniște, să trăiască fără grija că vor cădea victime armelor atomice! În numele vieții, în numele tinerelor generații, al generațiilor viitoare ne-am ridicat cu hotărîre la lupta pentru dezarmare și pentru pace. Ne alăturăm marilor manifestări de masă din Europa și de pe alte continente, care cer să se renunțe la noile armamente, să se acționeze pentru «pace...»

Dorim să trăim în pace și colaborare cu toate națiunile lumii, să acționăm împreună pentru a realiza pe planeta noastră o lume mai dreaptă și mai bună, o lume a dreptății sociale și naționale, în care fiecare națiune să se dezvolte în deplină independență și libertate!¹²

Extrasele fac parte din expunerile tovarășului Nicolae Ceaușescu în perioada august 1975-noiembrie 1981. România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate: 1. vol. XX, p. 48; 2. vol. XIX, p. 548; 4. vol. XX, p. 291; 5. vol. XX, p. 312; 6. vol. XIX, p. 517; 7. vol. XVII, p. 344; 8. vol. XVII, pp. 375-376; 9. vol. XVII, p. 238; 10. vol. XVII, p. 243; 11. vol. XIX, p. 419; 3. Știința, 25 iunie 1981; 12. Știința, 9 noiembrie 1981.

REPERE ISTORICE

VOCATIA DE PACE A ROMÂNILOR

Cărturarii antichității au consemnat în seriile lor pagini semnificative despre istoria strămoșilor noștri. Printre cele mai relevante privind caracterul și trăsăturile morale ale înaintașilor noștri sînt cele referitoare la regele geto-dac Dromichete¹, omul politic înțelept și comandantul de oști viteaz, care, deși obținuse o victorie zdrobitoare împotriva trufașului agresor Lisimach, îl convinge pe fostul dușman — printr-o comportare exemplară — că bunul cel mai de preț pentru oameni și popoare este pacea, acel climat al relațiilor dintre comunitățile umane care permite libera și rapidă dezvoltare a tuturor sferelor societății.

Această coordonată a guvernat întreaga noastră istorie, încă din zorii existenței poporului român. Sensul adînc, statornic, al istoriei noastre a fost și este dorința poporului nostru de a trăi în pace, libertate socială și națională pe pămîntul strămoșesc, de a-și rîndui de-sine-stătător munca și viața. Luptele îndirjite purtate de români de-a lungul veacurilor au avut un caracter strict și permanent defensiv, au fost — după cum sublinia unul dintre cărturari — o veșnică și îndărătnică „apărare a ogoarelor”. În tot decursul istoriei lor, românii au fost „oameni ai pămîntului”, ei n-au nutrit niciodată alte popoare. A trebuit însă secole de-a rîndul să poarte nenumărate lupte împotriva asupririlor străine, a celor ce i-au cîștigat pămîntul, provocînd pustiiri de vieți și bunuri materiale. Luptînd veacuri întregi pentru apărarea pămîntului strămoșesc, pentru eliberare socială și națională, românii au înțeles că numai în condiții de liniște își pot îndeplini marile lor idealuri de unitate, libertate și independență națională, de progres social.

Istoria mai recentă — înglobînd remarcabilele momente din 1821, 1848, 1859, 1877, 1918 — aduce, de asemenea, numeroase mărturii privind eforturile constante ale poporului în aceste direcții.

În cele ce urmează, ne-am propus o retrospectivă istorică asupra cîtorva principale atitudini românești consacrate menținerii păcii și eliminării primejdiei de război în perioada de la sfîrșitul secolului XIX și pînă la declanșarea celui de-al doilea război mondial. În acest număr, microcronica noastră s-a oprit de asemenea asupra celor mai semnificative luări de poziții ale mișcărilor noastre muncitorești și socialiste, care ilustrează consecvența cu care clasa muncitoare din țara noastră s-a pronunțat în apărarea păcii.

● România participă la prima conferință internațională pentru soluționarea pașnică a conflictelor internaționale, desfășurată între 6 mai și 17 iulie 1899², la Haga. În cursul dezbaterilor este subliniată necesitatea dezarmării, a introducerii „domniei dreptului”, a „simțămîntului justiției internaționale”. În ultima zi, reprezentanții României, alături de delegații ai altor 25 state, semnează: Convenția pentru aplanarea pașnică a conflictelor internaționale; Convenția privitoare la legile și obiceiurile războiului pe uscat; Convenția pentru adaptarea la războiul maritim a principiilor Convenției de la Geneva din 22 august 1864; Declarația privitoare la interzicerea de a arunca ghiulele sau explozive din baloane sau prin alte metode asemănătoare; Declarația privitoare la interzicerea folosirii ghiulelelor încărcate cu gaze; Declarația privitoare la interzicerea întrebunătățirii gloanțelor care-și schimbă dimensiunile în interiorul corpului omenesc.

¹ Magazin istoric, nr. 7/1976.

² Toate datele sînt pe stil vechi — n.r.

● V. A. Urechii³, delegat la conferința interparlamentară europeană: „România n-are cuceriri de făcut, ci dreptăți de sprijinit și de a se apăra pe dînsă...” (Adevărul, 29 iulie 1899)

● Publicistul Panait Mușoiu⁴ scrie: „Războiul este cea mai uriașă inconștiență și cea mai crudă barbarie. Eu nu-l aprob nici de la om la om, nici de la neam la neam. E numai stricător și nu aduce nici un bine, nu hotărâște nimic... Toate simțurile îmi comandă să nu mă fac unealta lui”. (Revista ideii, noiembrie 1900)

● D. A. Sturdza: „Bărbații care au ridicat statul român și care au lucrat cu bărbăție, cu devotament și cu pricepere la reînnoirea unui popor întreg, au fost niște bărbați ne-asemănați... Acei bărbați au formulat țelul muncii lor prin niște cuvinte foarte simple. Ei ziceau: «Românii voiesc a ridica la gurile Dunării un edificiu politic și național puer-

³⁻⁴ Magazin istoric, nr. 8/1980; 1/1970.

nic, care să asigure liniștea completă a Orientului". (8 decembrie 1904)

● În articolul intitulat *Război războiului*, cunoscutul gânditor socialist C. Dobrogeanu-Gherea¹ condamnă cu fermitate războiul: „Vertiginos se dezvoltă mașinăria, utilajul, tehnica de război. Inventivitatea minții omenești pentruuciderea oamenilor n-are pereche în nici o altă ramură a activității omenești și în această privință am făcut progrese uriașe, ca nicăieri. Ce nevinovat joc de copii e un război din vremurile trecute în comparație cu îngrozitorul și distrugătorul război ruso-japonez! Și ce neînsemnat e acesta din urmă în comparație cu un război care s-ar face acum între două state civilizate, cum sînt Franța și Germania! Și ce puțin însemnat ar fi acesta din urmă în comparație cu un război care s-ar face între aceleași țări peste 15-20 de ani, cînd toate explozibilele și toate mașinăriile de distrugere vor fi nemăsurat mai puternice decît acum!” (5 martie 1906)

● O delegație de socialiști români participă, între 5 și 11 august 1907, la Congresul socialist internațional de la Stuttgart. Din rezoluția intitulată *Militarismul și conflictele internaționale*: „Clasa muncitoare... este vrămașă firească a războaielor, acestea fiind în opunere cu țelul pe care ea îl urmărește: crearea unei noi întocmiri economice, pe temelia concepției socialiste, cu menirea de a înfăptui solidaritatea popoarelor”.

● C. Dobrogeanu-Gherea, în articolul *Război sau pace*: „Un război general între țările civilizate ar amenința cu ruina, și materială și culturală, lumea întreagă, un astfel de război ar avea de urmare un faliment financiar, economic, material și cultural, și, fiindcă în societățile moderne viața economică a unei țări e intim legată de viața celorlalte, acest faliment, și material și cultural, s-ar întinde de la țările învinse la cele ale învingătorilor... Cînd te gîndești însă că, cu toată prudența diplomaților, cu toate că sîntem în veacul al XX-lea, cît de puțin trebuie ca să se dezlănțuiască un război...” (1 martie 1909)

● Eugen Lovinescu: „Unitatea... unui popor nu se ridică pe ruina indivizilor sau a grupurilor sociale, consfințite de istorie, ci se sprijină pe conlucrarea lor...” (1911)

● Îngrijorat de evoluția evenimentelor internaționale, Partidul Social-Democrat din România lansează, la 22 septembrie 1911, manifestul *Jos războiului!* „Noi, ca adevărați campioni ai civilizației și propagării omeniirii, privim cu indignare la măcelul organizat de burghezia europeană și n-avem cuvinte să vestejim apucăturile sălbatice ale pretensei diplomații civilizate. Alături de proletariatul mondial strigăm: Jos războiului! Jos militarismul sanguinar! Vrem pacea între popoare!”

● *România muncitoare* e de părere că, pentru a se obține reducerea cheltuielilor mi-

litare care împovărează omenirea, trebuie luată „o atitudine clară, liniștită și împăciuitoare în politica externă, evitînd frazeologia stearpă și primejdioasă... și mai presus de toate combătînd politica de cuceriri ori așa-zise compensații și propagînd neîncetat pacea...” (9 decembrie 1912)

● Constantin Mille: „Îi dorim pace țării românești. Nu dușmănim pe nimeni și nu vom pieirea nimănui. Nici nu avem interes să dorim pieirea cuiva, fiindcă românul din firea lui este bun și plin de omenie... Dar dacă doresc pacea în afară, nu o doresc nici umilită, nici impusă. E pacea statelor și oamenilor liberi și mai presus de toate, doresc nu pacea popoarelor de robi, ci pacea popoarelor alcătuite din cetățenii liberi...” (1 ianuarie 1913)

● *Înarmările* — o ironie și o monstruozi-tate: „Militarismul excesiv e și monstruos, pentru că taie aripile progresului și înăbușă avîntul civilizației. În loc de școli, se clădesc cazărmi; în loc de instrumente de știință, se fabrică puști, baionete și tunuri. Banii, care ar trebui să servească luminării și bunului trai al popoarelor, devin instrumentul ignoranței și al distrugerii”. (*Adevărul*, 7 martie 1913)

● Titu Maiorescu²: „România nu este o mare putere, dar este și ea o putere, o putere care are conștiința de sine...” (4 decembrie 1913)

● La 15 iulie 1914, Austro-Ungaria declară război Serbiei; începe primul război mondial.

● Consiliul de Coroană, desfășurat în ziua de 21 iulie 1914, la Sinaia, hotărăște neutralitatea României.

● Nicolae Iorga³ publică articolul *Războiul general și România*: „Deci războiul a început! Va fi unul din cele mai mari ale istoriei omenirii, prin mărimea oștirilor — 20 000 000 omenești pornite pe măcel și dare de foc —, prin perfecția mijloacelor de distrugere, prin învățătura tacticienilor și strategilor, prin imensele pagube pe care le va aduce culturii umane. Dar sub raportul ideilor, sub acela al îndreptării morale, al scopului de atins, acest odios masacru va fi unul din cele mai josnice acte de ură idioată care s-au săvîrșit vreodată pe fața pămîntului... *Pretutindeni lăcomia capitalurilor în căutare de deșeuuri, nevroza unei burghezii stricte, delirul unei prese destrăbălate și fără vreo răspundere, turbarea băloasă a demagogilor care umblă după reputație cu prețul penorocirii sutelor de mii de văduve și orfani, crima rece, calculată a unor diplomați și ofițeri alogind după cariere strălucite peste riuri de sînge și de lacrimi și, ca singur element superior, un imperialism tot așa de brutal ca și călciul unui biruitoar beat care strivește cu feasta unui rănit o lume întreagă de cugetare și simțire*”. (Neamul românesc, 27 iulie 1914)

● M. Gh. Bujor⁴ rostește o cuvîntare la Clubul social-democrat din București: „Din

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 10/1970, 5/1980, 2/1981, 6/1977, 4/1975, 5/1978; 9/1969, 1, 11/1975, 7/1978; 11/1977, 11/1979.

toată lungă, dureroasă și zbuciumată existență istorică a principatelor române scoatem aceeași încheiere generală, că mai toate războaiele purtate de ele au fost nu războaie de ofensivă și de cucerire, ci războaie de defensivă, de apărare a solului și a neatrănitării împotriva năvălitorilor". (2 august 1914)

● În ziua de 10 august 1914, are loc Congresul extraordinar al P.S.D.R. și al mișcării sindicale din România care condamnă războiul imperialist declanșat de marile puteri și se pronunță pentru neutralitate și apărarea integrității teritoriale a patriei.

● Nicolae Iorga, în articolul *Un război inutil*: „Război de preponderență, război de dominație, război al imperialismului — acesta a fost și rămâne caracterul barbarei încăierări de astăzi, care lipsește națiunile, deopotrivă și de comorile trecutului și de energiile viitorului”. (5 octombrie 1914)

● Barbu Ștefănescu Delavrancea, în conferința *Patrie și patriotism*: „De-a lungul vremurilor, popoarele erau ca niște turme divizate între ele, după stăpîni, după suverani, după interesele diriguitorilor. Războaiele se făceau laț, purtîndu-se în numele religiei, în numele ambițiilor principilor, a ducilor, a regilor și împăraților. Și dacă exista noțiunea de stat — tîrziu dezvoltată și ea — apoi nici pomeneală de «noțiune de popor» în sferele de sus. Războaiele se așteptau periodic — adeseori durau continuu ca ciuma trimisă de Dumnezeu pentru pedepsirea păcatelor noastre...” (24 ianuarie 1915)

● Într-o ședință, din ianuarie 1915, Comitetul Executiv al P.S.D.R. redactează și trimite o scrisoare Biroului Socialist Internațional, cerînd convocarea conferinței socialiste internaționale ori, dacă aceasta nu-i posibilă, o conferință a socialistilor din țările neutre. Copii de pe scrisoare sînt trimise partidelor socialiste din celelalte țări, iar, în februarie, Cristian Racovski¹ este delegat să meargă în Italia și Elveția în vederea convocării conferinței. Scopul acesteia, așa cum rezultă din scrisoarea trimisă de Cr. Racovski, la 13 martie, socialistilor elvețieni: „căutarea mijloacelor pentru încheierea promptă a unei păci în condițiile admise de congresele noastre [socialiste] internaționale de la Lugano și Copenhaga. În același timp, conferința trebuie să caute mijloace pentru restabilirea raporturilor frățești între partidele socialiste din țările beligerante”.

● Concomitent cu pregătirile proiectatei conferințe internaționale, între 6 și 8 iulie 1915, se ține la București a doua Conferință socialistă interbalcanică, organizată de P.S.D.R., cu participarea reprezentanților socialistilor de stînga bulgari (tesniaci), a socialistilor din Grecia, iar cei sîrbi, neputînd veni la București, aderă la hotărîri. Se adoptă o moțiune „de solidaritate și frăție pentru

„masele proletare din toate țările beligerante care își varsă singele și mor în tranșe pe câmpiile de luptă fără voia lor, în măcelul mondial provocat de imperialismul criminal al dinastiilor domnitoare și al capitalismului lacom și agresiv”.

● Între 5 și 8 septembrie 1915, 38 delegați din partea a 11 partide socialiste se întrunesc la Zimmerwald (Elveția), în cadrul unei conferințe internaționale împotriva războiului (socialiștii români, care desfășuraseră o intensă activitate inițiatore și pregătitoare, sînt reprezentați de Cr. Racovski). *Manifestul Conferinței de la Zimmerwald*: „Războiul durează de mai bine de un an... Europa e un imens abator de oameni...”

Oricare ar fi adevărul asupra responsabilității directe în războiul care a produs acest haos sîngeros, acest război este produsul *imperialismului*... Acest război a semănat distrugerea și pustiirea peste tot și în același timp nimicirea libertatea noastră și neatințarea popoarelor... Noi, de acum înainte, nu mai putem, nu trebuie să mai rămînem nepăsători față de situația actuală, care pune în primejdie viitorul Europei și al omenirii... Trebuie să se înceapă mișcarea pentru o singură pace fără aneмиuni și fără contribuții de război. E cu putință numai acea pace care nu va avea de scop nici o oprire a drepturilor și libertății popoarelor. Nu trebuie lăsat ca ocuparea militară a țărilor sau a localităților să se sfîrșească cu anexiunea lor. Nici o alianță forțată economică care ar avea ca urmare și subjugarea politică. Să se recunoască dreptul de autonomie completă a popoarelor”.

● Între 11 și 17 aprilie 1916, la Kienthal (Elveția), cu participarea a 43 delegați, reprezentînd 10 partide socialiste (românii n-au putut participa, dar au aderat la hotărîri) se desfășoară o nouă conferință internațională; se adoptă o rezoluție cu privire la lupta pentru socialism și împotriva războiului.

● Eugen Lovinescu: „Războiul mondial e una din cele mai sîngeroase ironii orînduită de o diabolică imaginație... Milioane de oameni au murit zadarnic. Din sîngele lor n-a răsărit încă ideea nobilă pe care o așteptam”. (1918)

● 100 000 români din toate ținuturile Transilvaniei și Banatului participă în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918 la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia care proclamă unirea Transilvaniei cu România. „Mărita Adunare Națională — se spune în hotărîrea adoptată — dă expresiune dorinței sale ca Congresul de pace [de la sfîrșitul războiului] să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici, deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale”.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1967.

OPERA ISTORICĂ A POPOARELOR

CRISTIAN POPIȘTEANU

În urmă cu o jumătate de secol, un ilustru patriot și un mare diplomat, românul Nicolae Titulescu, pune la Cambridge o întrebare cardinală: „Cum s-ar putea clădi edificiul păcii fără sprijinul maselor?” Între atît de numeroasele valori etice pe care le exprimă, Apelul pentru dezarmare și pace, adoptat la 30 octombrie 1981 din inițiativa președintelui Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de Frontul Democrației și Unității Socialiste, în numele întregului nostru popor, răspunde cu claritate și profunzime întrebării amintite.

Prin această strălucită inițiativă a președintelui Nicolae Ceaușescu, care prin grija și înalta răspundere manifestate nu numai pentru condițiile de pace necesare dezvoltării

operei de construcție a noii societăți românești, ci pentru viața și liniștea celorlalte popoare, pentru înseși destinele civilizației umane, șeful statului și al partidului se relevă o dată mai mult în fața contemporaneității drept personalitatea prodigioasă prin care istoria noastră se exprimă cutezător în universalitate.

Ațiunile multiple, de masă pe care toți oamenii muncii din întreaga țară, fără nici o deosebire de naționalitate, le desfășoară, urmînd cu deplină convingere inițiativa președintelui Nicolae Ceaușescu, adîncesc și mai cuprinzător rolul factorului central al istoriei — omul.

Aceasta exprimă importanța deosebită pe care partidul și statul nostru o acordă rolu-

lui poporului nostru — constructor eroic al socialismului, care își făurește în mod conștient propria istorie, un viitor demn și fericit — în elaborarea și promovarea întregii politici interne și externe a țării, în conducerea tuturor domeniilor vieții sociale, a întregii societăți.

Inițiativa admirabilă de pace, prin care poporul nostru se adresează, la acest sfârșit de an, tuturor popoarelor lumii, exprimă însuși sensul și substanța experienței istorice multimilenare a românilor.

Cauza păcii și colaborării face parte inseparabilă din concepția de viață a poporului nostru, a societății socialiste pe care o edificăm, se identifică cu idealurile nobile ale socialismului și comunismului.

Sînt în istorie cauze și probleme sofisticate ale căror mobiluri și înțelegere necesită îndelungi explicări. Cauza păcii, cu precădere în zilele noastre, a devenit de o evidentă stringență căreia istoria nu-i poate refuza șansa mulțimilor. Cu atît mai mult cu cît, dacă ne gîndim la Domusul european, ne avertizează grav, extrem de grav un simplu fapt — fiecare european poate fi ucis de 144 000 ori prin armamentul nuclear acumulat pînă acum în arsenalul statelor.

Iată de ce devine un *Credo* al fiecăruia dintre noi, un *Credo* al României socialiste necesitatea istorică spre care ne-a chemat președintele Nicolae Ceaușescu:

„Sîntem preocupați de situația deosebită din Europa, de faptul că pe acest continent s-au acumulat și continuă să se acumuleze mari cantități de armament, cu mult peste necesarul apărării fiecărei națiuni. Îndeosebi, s-au acumulat și continuă să se acumuleze armamente nucleare, care pun tot mai grav în pericol viața și existența fiecărei națiuni din Europa. Iată de ce, Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste a lansat Apelul către întregul nostru popor, către alte popoare ale lumii, pentru a-și uni eforturile și a acționa cu toată hotărîrea în vederea opririi cursului periculos al înarmărilor, pentru a se pune capăt creșterii cheltuielilor militare, pentru trecerea la dezarmare și, în primul rînd, la dezarmare nucleară. Acum — pînă nu este prea tîrziu — popoarele Europei, popoarele întregii lumi trebuie să se unească, să spună un NU hotărît războiului, armamentului nuclear, să ceară încetarea cursei înarmărilor, să impună o politică de dezarmare, care să țină seama de independența și dreptul la viață liberă al fiecărei națiuni!”

Ceea ce filozofii umanității gîndeau în urmă cu secole „nu ne înșelăm adoptînd ca maximă că este datoria noastră să luptăm neîncetat pentru această pace eternă” (Kant) este în concepția și practica istorică a oamenilor de pe pămînturile carpato-danubiano-pontice filozofia lor de viață.

La 3 ianuarie 1862 — după ce Cuza proclamase deja unirea administrativă, iar Adunările celor două principate fuseseră convocate pentru prima dată împreună la București, pentru ziua de 24 ianuarie/5 februarie 1862 — V. Alecsandri trimitea domnitorului o scrisoare de felicitare ca „fondator al Unirii“. La 15 februarie 1862, poetul, care a girat la Paris, pînă în septembrie 1862, postul de agent, deținut de fratele său Iancu, aflat în concediu, anunța că Baligot de Beyne¹ îi va expedia importante documente diplomatice ale Ministerului afacerilor străine francez.

În toamna anului 1863, V. Alecsandri a fost trimis din nou în misiune diplomatică la Napoleon III, căruia i-a înmînat o scrisoare a domnitorului. La sfîrșitul anului, sositîndu-și misiunea încheiată, trimitea o ultimă misivă. Redăm, în continuare, cîteva dintre scrisorile lui Alecsandri către domnitor, care relevă patriotismul înflăcărat și clarviziunea politică a diplomatului român. Ca și în numărul precedent, scrisorile sînt traduse din limba franceză și apar prima oară în limba română. Intervențiile explicative ale redacției Magazin istoric sînt marcate prin paranteze drepte; întreruperile prin puncte de suspensie.

¹ Artur-Baligot de Beyne (?-1883), ziarist francez; în 1848-1849 a colaborat, la Paris, cu Vasile Alecsandri la propaganda făcută în presa franceză în favoarea principatelor. A fost secretar al Consulatului francez de la Constantinopol, unde a scos ziarul *Presse de l'Orient*. La Constantinopol, l-a cunoscut pe Costache Negri și alți unioniști, cu care a colaborat la lupta pentru unirea țărilor române și recunoașterea alegerii lui Cuza. Recomandat de C. Negri și V. Alecsandri domnitorului, a fost numit, în 1863, șeful de cabinet al acestuia, rămîind pînă în 1866.

Paris, 1862-1863

O MISIUNE

ÎNCHEIATĂ (II)

MARTA ANINEANU

Prințe,

Am onoarea să informez pe Alteța Voastră că domnul Baligot de Beyne vă expediază chiar astăzi, prin poștă, seria completă a documentelor diplomatice ale anului 1861¹, pe care le-a publicat recent Ministerul afacerilor străine.

Acest volum conține toată corespondența guvernului Majestății Sale împăratului relativ la chestiunea Unirii administrative și legislative a principatelor, corespondență cu alți mai importanți pentru țara noastră cu cit fi ocrotiște viitorul și îl eliberează de restricțiile conținute în ultimul firman al Porții. Corespondența spune că: „Dacă concesiia Curții suzerane în favoarea Unirii este făcută cu titlul temporar, este totuși de la sine înțeles că, în caz de vacanță a tronului, înainte de a chibzui asupra hotărârii ce urmează să fie luată, puterile vor examina în înțelegere cu Poarta starea principatelor și rezultatul experienței. Această rezervă le va permite de a se pronunța în perfectă cunoștință de cauză asupra chestiunii de a ști dacă este cazul să se revină la termenii organizării instituite prin Convenția de la 19 august 1859 [corect 1858]² sau să se mențină, dându-i-se un caracter definitiv, cea asupra căreia cabinetele au căzut acum de acord”.

Această ultimă frază, inspirată domnului Thouvenel³ de o cuminte și generoasă prevedere, dă o lovitură hotărâtoare speranțelor vinovate ale acelor care au interes să se bazeze pe o catastrofă în vederea unor ambiții personale. Ea prezintă, într-un fel, programul politicii Franței în ce privește viitorul principatelor, și trebuie să ne străduim, cu tot patriotismul, pentru a face să izbutească, spre binele nostru, experiența încercată de Europa pe mahurile Dunării.

¹ Toate datele sînt conforme stilului nou.

² Magazin istoric, nr. 10/1975.

³ Ministrul francez al Afacerilor străine.

* Domnul Thouvenel, pe care l-am văzut azi dimineață, pentru a-i mulțumi, alți în numele Alteței Voastre cit și în cel al națiunii române, pentru felul loial prin care Excelența Sa a contribuit la realizarea dorințelor noastre, a răspuns cuvintelor mele în termeni pe cit de măgulitori pe alți de favorabili guvernului Principatelor Unite. Excelența Sa m-a întrebat, după aceea, dacă e adevărat că noi avem de gînd să schimbăm titlul oficial de Principate Unite în acel de România, pe actele publice. În această privință, [dl. Thouvenel] a scos în relief noile complicații diplomatice pe care o asemenea inovație le-ar putea crea.

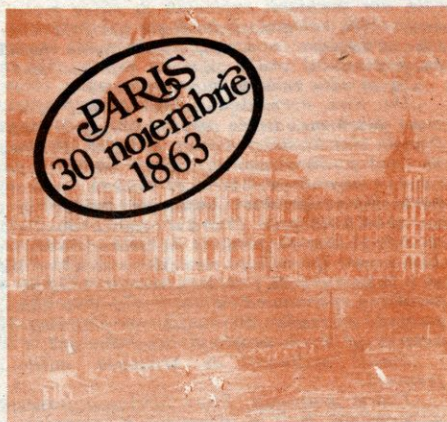
I-am răspuns că nu știu nimic despre acest lucru și că dacă prințul domnitor a folosit în discursurile sale termenul generic de România pentru a indica Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești, el s-a conformat genului limbii române. Poporul nostru își spune „român” și nu cunoaște alt nume pentru țara sa decît pe acela de România sau Țara Românească, ceea ce este unul și același lucru.

Domnul Thouvenel a părut mulțumit cu explicațiile mele...

Îmi va fi îngăduit, înainte de a termina, să întreb pe Alteța Voastră despre situația unui om pe care a avut deja ocazia să-l aprecieze? Vreau să vorbesc despre domnul Baligot de Beyne care, de paisprezece ani încoace, a adus servicii alți de însemnate cauzei principatelor. Dacă Alteța Voastră i-ași face favoarea de a-l rechemă la București, ar fi mai fericit ca oricînd să vă închine devotamentul și munca sa.

Am onoarea să fiu cu cel mai adînc respect, prințe, al Alteței Voastre prea plecat și supus servitor,

V. ALECSANDRI

Prințe,

Astăzi, luni 30 noiembrie, m-am dus la palatul Tuileries și am fost introdus la împărat, după o așteptare de două ore, Majestatea Sa trebuind să prezideze Consiliul de Miniștri

și să acorde peste treizeci de audiențe diversilor ambasadori și altor personaje importante, înainte de a mă primi. Ca și în 1859, a bine-voit să mă întâmpine cu cea mai mare bună-voință, dar audiența a fost scurtă. Maiestatea Sa mi-a pus câteva întrebări, la care a trebuit să răspund pe scurt; totuși, aceste întrebări, în ciuda laconismului lor, mi se par a fi capabile să ne lămurească suficient asupra ideilor care îl preocupă. Vă veți convinge din citirea acestei scrisori, în care am încercat să transcriu fidel convorbirea mea cu Maiestatea Sa.

Împăratul, văzându-mă, m-a primit cu aceste vorbe:

„Sînt încîntat să vă revăd, dl. Alecsandri. De mult nu v-am mai văzut”.

„Sire, i-am răspuns, sînt fericit de a avea cîinstea să mă înfățișez pentru a vă aduce o nouă scrisoare din partea prințului Cuza”.

La aceste cuvinte i-am înmînat împăratului scrisoarea Voastră, pe care a primit-o cu plăcere și a așezat-o pe birou.

„Ce face prințul Cuza?”, m-a întrebat apoi Maiestatea Sa.

„Foarte bine, Sire!, i-am răspuns, și o roagă pe Maiestatea Voastră să primească cele mai respectuoase omagii”.

„Are și unele greutăți acolo?”, a adăugat împăratul surîzînd.

„Da, Sire! Altelea Sa este în neînțelegere cu o parte din Aduanare, dar agitația acestui partid nu prezintă nici un caracter îngrijorător pentru ordine publică, căci nu depășește pragul Camerei. Țara este liniștită, la adăpostul oricărei mișcări anarhice și își vede în liniște de muncile agricole, care fac mari progrese în fiecare an. În timp ce grupul militant din Aduanare, îndemnat, fără îndoială, de aspirații prea înflăcărâte, dar inevitabil exploatate de clișiva preten-denți abili, se agită și depășește câteodată limitele atribuțiilor sale, națiunea rămîne fermă în sentimentul său de datorie față de stat”.

„Și armata voastră, face progrese?”

„Da, Sire, avem deja treizeci de mii de oameni sub arme, dintre care 25 000, bine disci-plinați, sînt în stare să intre în luptă. Prințul, în sinul numeroaselor dificultăți inerente ope-rei de reorganizare a fărîi și datorate, în mare parte, lipsurilor din Constituția actuală, și-a îndreptat toată grija pentru a înzestra România cu o forță armată potrivită cu resursele noastre. El a urmat sfaturile pe care Maiestatea Voastră m-a însărcinat să i le transmit în 1859 și a făcut-o în speranța că va veni o zi cînd va putea, servind interesele fărîi sale, să plătească și datoria sa de recunoștință către Franța”.

„Sînteți mulțumiți de Misiunea militară franceză?”

„Foarte mulțumiți, Sire! Misiunea franceză a contribuit mult la instruirea și organizarea administrației militare a armatei noastre”.

„Ați rămas tot timpul în țara dumneavoastră, de la 1859?”

„Nu, Sire!, am lipsit în mai multe rânduri pentru a îndeplini diferite misiuni în străinătate”...

„Aveți de gînd să rămîneți la Paris?”

„Dacă împrejurările o cer, voi rămîne; în caz contrar, îmi propun să mă duc să-mi petrec iarna în Egipt, pentru motive de sănătate. Dacă misiunea va trebui continuată în lipsa mea, ea va fi încredințată fratelui meu, locotenent-colonelul Alecsandri, care se bucură de toată încrederea prințului și care este, în același timp, agentul său oficios pe lângă guvernul Maiestății Voastre”.

„Bine, vai cîți scrisoarea prințului și, dacă voi dori să răspund, voi însărcina pe fratele dumneavoastră să transmită răspunsul meu prințului”.

„Prințul are deplină încredere, Sire, că scrisoarea sa va spulbera zvonurile calomnioase pe care dușmanii săi încearcă să le răspîndească...”

Ansamblul întrebărilor pe care mi le-a pus Maiestatea Sa dovedește, după părerea mea, o preocupare serioasă în vederea evenimentelor care se pregătesc și lasă să se întrevadă intenția împăratului de a destina Principatelor Unite un rol în desfășurarea acestor evenimente. Scri-soarea Voastră a venit deci foarte la timp pentru a lupta victorios împotriva ponegrririlor aduse de inamicii fărîi și pentru a asigura pe împărat asupra sentimentelor noastre, cu privire la politica guvernului său în Orient. Sînt deci îndreptățit să cred că Maiestatea Sa nu va întîrzia să Vă exprime direct întreaga sa satisfacție. Și, acum, cînd noua mea misiune este încheiată, dați-mi voie să îmi iau rămas bun pînă la primăvară și să Vă rog de a acorda fra-telui meu toată încrederea pe care ați avut-o pînă acum în mine. Este un om care o merită și prin devotament, și prin inteligență, și prin discreție.

Vechiul Vostru prieten devotat,

V. ALECSANDRI

Iubite prințe,

Scrisoarea pe care ați avut prietenia a mi-o trimite în legătură cu audiența mea la palatul Tuileries este plină de lucruri măgulitoare pentru

(Continuare în p. 23)

SFÎRȘITUL**IMPERIULUI**

HABSBURGIC

VIORICA MOISUC

Avea dreptate Bertrand Auerbach, profesor la Universitatea din Nancy, când, în 1897, răspunzând unor întrebări despre filiația dintre revoluția franceză din 1789 și doctrina principiului naționalităților, arăta că, „privind harta acestui asamblaj de țări care se numește oficial Austro-Ungaria, ai în fața ochilor un monstru geografic”, adăugând apoi: „Cum ar putea fi posibil ca un corp cu o conformație atât de proastă să se afirme ca o personalitate cu sănătate robustă?”

Iată cum se înfățișa concret acest „monstru geografic” și, am adăuga, etnic, după datele recensământului publicat în 1910 de autoritățile austro-ungare: din cele 51,4 milioane locuitori ai imperiului dualist, 28,5 milioane se aflau sub puterea directă a Vienei, iar 22,9 sub cea a Budapestei. Din totalul populației aflate sub administrația austriacă, 35,58 la sută (9,95 milioane) erau germani, iar „restul” de 64,42 la sută erau: 61,05 la sută (16,7 milioane) slavi: cehi, polonezi, ucraineni, sloveni, sirbo-croați etc.; 2,75 la sută (768 000) italieni, 0,58 la sută (275 000) români, 0,04 la sută (11 000) unguri. În zona administrată de autoritățile ungare, situația se prezenta astfel: din 20,9 milioane locuitori, 48,1 la sută (10 milioane) erau unguri, 14,1 la sută (circa 3 milioane) erau românii din Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat, 9,8 la sută (2 milioane) germani, 25,8 la sută (5,4 milioane) slavi, iar 2,2 la sută reprezentau alte grupuri naționale. În ansamblul monarhiei austro-ungare, națiunile dominante austriacă și maghiară reprezentau 43 la sută (cca. 22 milioane), iar națiunile asuprite 57 la sută (cca. 29 milioane). (Cifrele și procente le-am extras din Magyarország történeti demografiaja, Budapesta, 1963).

Halucinații și imposibilități

Cu tot caracterul aproximativ al cifrelor publicate de autoritățile imperiale, este limpede că o minoritate etnică — austriacii și ungurii — ținea sub dominație majoritatea populației negermane și nemaghiare.

În „secolul naționalităților”, când evoluția istorică firească, legică viza constituirea sta-

telor independente, suverane, unitare și naționale, situația naționalităților din Austro-Ungaria se agravase enorm, deși Constituția imperiului dualist din decembrie 1867, completată cu legea ungară din 6 decembrie 1868, declara egalitate în drepturi pentru toate naționalitățile și pentru toate limbile vorbite în imperiu. Printr-o serie de legi și măsuri adoptate succesiv (1879, 1883, 1891, 1893 etc.) și care priveau învățământul de toate gradele,

administrația etc., aceste înscrisuri oficiale au fost încălțate fățiș de înșiși creatorii lor. Politica dură de nerecunoaștere și nerespectare a drepturilor celorlalte naționalități, practică prin cele mai diferite mijloace și în multiple forme, departe de a duce la rezultatele scontate, a determinat o îndrăjită rezistență națională. Făcând bilanțul a trei decenii de eforturi de deznaționalizare, ziarul *Egyetértés* constata, în iunie 1904: „După treizeci de ani de legislație maghiarizantă, maghiarizarea naționalităților este o imposibilitate, o halucinație, care nu face decât să ațite mereu adîncă nemulțumire a naționalităților nemaghiare”. Gustav Bekesies, promotor și susținător al politicii de maghiarizare forțată, constată și el cu amărăciune: „Stăpînirea limbii nu face pe nimeni maghiar cînd acesta nu simte în același timp o dragoste adevărată pentru patria maghiară. Tocmai agitatorii daco-români și slovenii cunosc cît se poate de bine limba maghiară. Clasele culte ale slovacilor și valahilor vorbesc, în general, limba noastră. Cu toate acestea ele nu s-au alăturat, din păcate, cauzei național-maghiare” (*Budapesti Hirlap*, 18 mai 1904).

Programul Ligii naționalităților, adoptat în cadrul Congresului reprezentanților naționalităților asuprite din Austro-Ungaria, care și-a desfășurat lucrările în 1895, la Budapesta, a fost o elocventă manifestare a contradicțiilor ireconciliabile între principiul naționalităților și politica de forță a imperiului dualist față de naționalități. „Românii, sîrbi și slovacii, care s-au întîlnit la Congresul de la Budapesta, cer descompunerea Ungariei în ținu-

turi administrative după felul limbii vorbite — scria gazeta austriacă *Neue Freie Presse*, la 14 august 1895. Deci, negarea existenței națiunii politice unitare din Ungaria și sfîrșirea statului organizat unitar și centralizat în individualități naționale, care vor gravita — una peste hotare spre România, alta spre Croația, a treia spre... Boemia”.

Pentru a putea face față „agitațiilor celor fără de patrie”, contele István Tisza cerea, în 1894, modificarea Codului penal, căci, spunea el, „ochiul așter și mîna care pedepsește și apără statul maghiar trebuie să intervină cu autoritate. Noi am tratat pînă acum această problemă prea cavalereste...”. Draconicele măsuri adoptate de guvernul Fejérváry, în 1905, creau noi mijloace de reprimare a luptei de eliberare națională: mărirea numărului de jandarmi, punerea la dispoziția comandamentelor jandarmeriilor teritoriale a „forței armate necesare”, interzicerea adunărilor publice, simplificarea procedurii penale „în cazuri de instigație și răzvrătire” pentru pedepsirea neîntîrziată a celor considerați vinovați.

Mutațiile survenite la sfîrșitul sec. XIX și începutul celui următor în raportul internațional de forțe s-au repercutat direct asupra situației naționalităților asuprite din dubla monarhie. Crearea Antantei (Franța, Anglia, Rusia), grupare de mari puteri opusă Triplei Alianțe (Germania, Austro-Ungaria, Italia), războiul ruso-japonez din 1904-1905, situația explozivă din Balcani, provocată de creșterea luptei antiotomane a națiunilor asuprite și de amestecul direct al marilor puteri în politica Imperiului otoman, criza acută și progresivă

1867

8 Iunie¹: împăratul Franz Iosif I al Austriei este încoronat ca rege al Ungariei; se constituie oficial imperiul dualist Austro-Ungaria, împărțit în Cisleitania (Austria, cu capitala la Viena) și Transleitania (Ungaria, cu capitala la Budapesta); Franz Iosif sancționează legea privind încorporarea Transilvaniei la Ungaria.

Cu excepția problemelor militare, financiare și de politică externă, pentru care se creează ministere unice, Ungaria devine stat independent, cu guvern și parlament proprii. Clasele conducătoare din Austria, în alianță cu moșierimea și burghezia ungară, inaugurează, astfel, o perioadă de cruntă oprimare socială și națională a popoarelor din imperiu.

¹ Toate datele acestui cronologiu sînt pe stil nou. Totodată, precizăm că ne-am oprit, într-o formă concisă, doar asupra evenimentelor politice care au jalonat procesul de disoluție a Imperiului austro-ungar, multe aspecte fiind tratate în *Cronica Marii Uniri*, publicată în nr. 11 și 12/1978 ale revistei noastre.

1868

Acord croato-ungar, prin care Croației i se recunoaște o autonomie limitată, dar este considerată parte integrantă a posesiunilor Coroanei ungare.

15 Mai: fruntașii politici români adoptă Pronunțamentul de la Blaj — energic act de protest împotriva încorporării Transilvaniei la Ungaria; autorii documentului sînt supuși persecuțiilor de către autorități.

7 DECEMBRIE: Dieta din Pesta promulgă legea privind încorporarea Transilvaniei la Ungaria; guvernul transilvan este dizolvat, iar legile Ungariei sînt extinse și asupra Transilvaniei; nu sînt recunoscute alte naționalități și se interzice folosirea altor limbi. Deputații români, sîrbi și slovaci protestează vehement.

1869

7 FEBRUARIE: conferința fruntașilor politici ai românilor din Banat și Ungaria hotărăște crearea Partidului Național al Românilor din Banat, care combate dualismul, revendică drepturi naționale

pentru români și autonomia Transilvaniei, se declară solidar cu celelalte națiuni oprite din cadrul imperiului.

7-8 MARTIE: conferința fruntașilor politici români din Transilvania hotărăște crearea Partidului Național Român din Transilvania; în semn de protest împotriva „uniunii”, se adoptă o tactică „pasivă”, de neparticipare la viața politică din Ungaria.

12-13 IULIE: la Brno au loc puternice ciocniri între trupele austriace și muncitorii orașului.

1871

Puternică răscălață a grănicerilor croați, desfășurată sub lozincă emancipării țării de sub stăpînirea austro-ungară.

1872

2 IULIE: fruntașii politici români, întruniți la Blaj, redactează un memoriu prin care solicită recunoașterea limbii române ca a doua limbă oficială, precum și adoptarea unei noi legi electorale, din care să lipsească orice privilegiu de clasă și de castă.

din interiorul Imperiului austro-ungar și politica de forță în sud-estul Europei, inițiată de cercurile conducătoare austro-ungare începând cu anul 1906, toate acestea au constituit contextul istoric în care a avut loc în Transilvania intensificarea luptei românilor contra politicii de deznaționalizare, pentru emancipare național-politică, pusă sub semnul *unității naționale a tuturor românilor*.

„Ținărul Regat român — aprecia diplomatul și omul politic ungur L. Varjassy, în memoriile sale publicate în 1934 —, după ce a scuturat jugul otoman, și-a propus realizarea unui nou ideal”. Acesta era, continuă Varjassy, „unirea românilor” în jurul României independente. Și el adăuga: „Aceste lupte seculare duse de românii din Ungaria au fost aduse la paroxism de politica meschină a claselor dominante ungare”.

Într-un cuvânt: represiune

După 1905, mișcarea de eliberare națională a românilor din Ungaria a luat o amploare fără precedent, fiind susținută pe numeroase canale și printr-o multitudine de mijloace de statul român independent. În astfel de condiții, la Ministerul de externe ungur, sub redacția lui Antal Huszár, s-a întocmit o amplă lucrare de aproape 1 000 pagini, intitulată *Românii din Ungaria. Spre întrebuintare confidențială* („A magyarországi Romanok. Bizalmas Használatra”), Budapesta, 1907. Lucrarea avea un caracter strict secret, fiind tipărită într-un număr foarte mic de exemplare

și destinată exclusiv membrilor guvernului. Plecând de la constatarea că numărul românilor din Ungaria era, după statistica oficială ungară din 1900, de 2 799 479 (după statistica întocmită de biserica ortodoxă română — 3 029 534), autorii analizau principalii factori care „aprinz zi de zi tot mai intensiv în poporul român sentimentele și năzuințele îndreptate contra statului ungur și care se ascund sub numele de *conștiință națională*”. Printre acești „factori” cu rol deosebit erau enumerate: școlile românești (românii aveau patru licee și un gimnaziu, susținute de biserica ortodoxă), considerate a fi „cuiburi calde” și „izvoare” ale sentimentelor și aspirațiilor separatiste ale românilor; biserica ortodoxă, ai cărei slujitori erau „cei mai activi agenți ai P.N.R. [Partidului Național Român]” (Autorii considerau totodată îngrijorător faptul că Mitropolia ortodoxă din București se intitulă *Mitropolia Ungro-Vlahiei*, fiindu-i subordonată deci și biserica ortodoxă din Transilvania); instituțiile culturale românești, în special „Astra”, despre care se afirma că „de la înființare, în 1861, și pînă azi a servit fără întrerupere scopurilor naționaliste române, fiind unul din principalii factori ai agitațiilor române și cel mai periculos element din punctul de vedere al politicii de stat maghiar”. (Referindu-se la bogatele activități culturale ale „Astrei”, autorii afirmau că, „în realitate, [ele] sînt cele mai potrivite ocazii pentru a trezi în poporul român din diferite regiuni *conștiința națională*”, menționînd, totodată, că „din punctul de vedere al politicii de stat maghiar și în cadrul ideii de stat ma-

1874

26 NOIEMBRIE: legea electorală votată de Dieta din Pesta acordă drept de vot limitat românilor transilvăneni (doar 3,3 la sută din totalul lor).

1878

IULIE-OCTOMBRIE: Austro-Ungaria ocupă Bosnia și Herțegovina.

1879

Legea școlară votată de Dieta din Pesta prevede predarea obligatorie a limbii maghiare în toate școlile din Ungaria.

7 OCTOMBRIE: la Viena se încheie un tratat secret de alianță între Austro-Ungaria și Germania, îndreptat împotriva Rusiei și Franței.

1881

12-14 MAI: conferința națională a românilor din Transilvania și Banat (153 delegați) hotărăște crearea Partidului Național Român (P.N.R.), prin unirea celor două partide naționale.

1882

La Sibiu apare, în limbile română, maghiară, germană și franceză, *Memoriul explicativ* — redactat de G. Bariș —, în care sînt prezentate istoria, situația și năzuințele românilor din Transilvania.

IANUARIE-APRIIE: în Bosnia și Herțegovina are loc o puternică răscoală împotriva autorităților austro-ungare.

20 MAI: tratat de alianță între Austro-Ungaria, Germania și Italia (constituirea Triplei Alianțe), îndreptat împotriva Franței și Rusiei; la 30 octombrie anul următor, prin semnarea unui tratat reînnoit în 1892, 1902 și 1913, România este inclusă în sfera politică a Triplei Alianțe.

1884

14 APRILIE: la Sibiu apare *Tribuna*, cel mai important organ de presă al mișcării naționale a românilor din Transilvania; pe frontispiciu are inserată deviza: Soarele nostru la București răsare; publicația militează pentru acordarea de drepturi politice pentru

români, pentru unirea Transilvaniei cu România.

1890

29 DECEMBRIE: se constituie, la București, Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor (Liga culturală), cu rol important în lupta pentru unitatea națională a românilor.

1891

Apare, în limba franceză, *Memoriul studenților universitari români* privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria, aspru rechizitoriu la adresa politicii claselor dominante austro-ungare. Un memoriu al studenților maghiari din Cluj, difuzat în luna iulie, încearcă să-l combată. Studenții români din Cluj, Budapesta, Viena și Graz răspund prin Replica, tipărită în franceză, germană, engleză și italiană, document cu ample ecou în opinia publică europeană.

1892

20-21 IANUARIE: conferință extraordinară a P.N.R., care hotărăște alcătuirea și trimiterea

ghiar *cultura română* nu poate fi încadrată nici într-un fel, căci în Ungaria există numai *cultură maghiară*"); presa românească, la care colabora și un mare număr de oameni de literatură, istorici, scriitori, publiciști din Regatul român cît și din alte provincii românești, era apreciată ca un „activ și eficient factor al politicii naționale românești”; instituțiile de credit și financiare românești (cu cei aproximativ 600 funcționari), în special băncile, care, prin legăturile întinse pe care le întrețineau, „constituie un mecanism complex al mișcării naționale”. (Situția băncilor românești — arătau autorii — urma să se întărească, ca urmare a conferinței de la 26 septembrie 1906, care a decis înființarea Societății solidarității, avînd ca scop „întărirea activității economice românești”).

În ciuda unor astfel de constatări, autorii erau de părere că totuși se mai putea salva ideea de stat unitar național maghiar, „dacă s-ar proceda cu o energie care să nu cunoască nici un fel de tocmeală”, și propuneau forurilor de decizie măsuri dintre cele mai drastice. Ei cereau înlocuirea, în toate școlile românești, a limbii române (ca limbă de predare) cu limba maghiară, control strict și sever al întregului complex de activități desfășurate de așezăminte școlare românești (muzee, internate, coruri, orchestre, programe școlare etc.); sugerau, totodată, dizolvarea „Astreii”, desființarea despărțămintelor (pe ținuturi) ale „Astreii” și a bibliotecilor sătești organizate de aceasta, epurarea bibliotecilor de cărți „naționaliste” etc.

unui Memorandum împăratului Franz Iosif, în care să fie prezentată situația și revendicările românilor din Transilvania.

25-26 MARTIE: conferință extraordinară a Partidului Național Român care definește textul Memorandumului.

9 Iunie: conducătorii Partidului Național Român, în fruntea unei delegații de 300 persoane, sosesc la Viena, spre a înmîna împăratului textul Memorandumului; monarhul refuză să primească delegația și trimite documentul guvernului ungar la Budapesta.

1893

25 MAI: făcîndu-l răspunzător pentru tipărirea și difuzarea Memorandumului, procurorul general din Cluj intențază procesul întregului Comitet Executiv al P.N.R.

DECEMBRIE: la București, Iași și în alte orașe din România au loc manifestații de solidaritate cu frunțașii memorandiștilor din Transilvania.

1894

6 MAI: la București, unde vin delegații din întreaga țară, au loc

noi manifestații de solidaritate cu memorandiștii.

7-25 MAI: se desfășoară la Cluj procesul intentat memorandiștilor, eveniment cu amplas ecou internațional; 14 membri ai Comitetului Executiv al P.N.R. sînt condamnați la închisoare.

24 MAI: în ziarul francez *La Justice* apare articolul *Lupta de rase*, semnat de Georges Clemenceau, care face un istoric al luptei de eliberare națională a românilor din Transilvania.

16 IULIE: guvernul ungar interzice activitatea Partidului Național Român.

28 NOIEMBRIE: adunare națională la Sibiu care protestează împotriva hotărîrii guvernului ungar și hotărăște convocarea unui congres al naționalităților, în vederea coordonării luptei popoarelor asuprite din Imperiul austro-ungar.

1895

22 AUGUST: la Budapesta se desfășoară lucrările Congresului reprezentanților naționalităților asuprite din Austro-Ungaria; la ca-

Pentru a diminua rolul presei românești, se propunea sporirea masivă a taxei ce se plătea pentru editarea publicațiilor românești („măsura ar fi eficientă, dată fiind situația materială precară a românilor”), condamnarea gazetarilor români la temniță ordinară în locul celei politice etc.

În final, autorii amintitei lucrări cereau dizolvarea Partidului Național Român, forul conducător al luptei de eliberare națională a românilor din Austro-Ungaria. În fond, toate aceste argumente dovedeau, în mod incontestabil, că lupta națională de eliberare era un fenomen general, care cuprinsese întreaga masă a celor peste trei milioane de români, fenomen imposibil de „limitat”, „îngrădit” sau „distrus”, iar amplificarea lui nu putea duce decît la separarea de Ungaria și Austria și unirea lor cu România.

Măsurile luate în anii următori, indiferent ce natură au avut și cît de drastice au fost, nu și-au atins scopul final — sugrumarea luptei de eliberare națională a românilor și a celorlalte națiuni oprite. Printre aceste măsuri, un loc aparte l-a ocupat, desigur, faimoasa lege a școlilor, votată în 1907 și al cărei scop îl anunța astfel, în Cameră, realizatorul ei, contele Albert Apponyi: „În cîțiva ani, ea [legea] va nimici toate școlile nepatriotice”, deoarece „fiecare școală și fiecare învățător, indiferent de caracterul școlii și de împrejurarea că beneficiază sau nu de ajutorul statului, se îndatorează a dezvolta și întări în sufletul elevilor spiritul de alipire către patria maghiară. Punctul acesta de vedere trebuie să predominie întreaga instrucțiune”.

pătul lui, se încheie o alianță politică româno-sirbo-slovacă și se constituie un Comitet național româno-sirbo-slovac împotriva politicii de maghiarizare forțată a naționalităților din Austro-Ungaria.

1896

21 Iunie: la Viena, în prezența a peste 6.000 persoane, se ține un mare miting al naționalităților asuprite din Austro-Ungaria; mișcarea adoptă omagiază popoarele asuprite pentru lupta „energetică împotriva opresiunii”.

1897

Se constituie Partidul Socialist Național Slovac care militează pentru egalitatea în drepturi a naționalităților din Austro-Ungaria.

1899

24-29 SEPTEMBRIE: Congresul Partidului Social-Democrat din Austria, la Brno, adoptă primul program socialist în problema națională („Programul de la Brno”).

Memoriul Episcopatului bisericii ortodoxe române din Transilvania, din 5 mai 1907, adresat împăratului de la Viena contra legii Apponyi — aflată la acea dată încă în proiect — s-a lovit de opoziția Vienei, ca și altă dată când românii căutau „sprijin” la împărat: „Noi — răspundea împăratul la 2 iunie 1907 (cităm o traducere de epocă) —, acest proiect de lege și toate cîte se cuprind în el, împreună și singuratec, mărturisindu-le corecte, plăcute și primite, prin acestea cu puterea noastră regească le aprobăm, le întărim și le sancționăm și, respectindu-le Noi, vom căuta să fie respectate și din partea celorlalți credincioși ai noștri”.

Comentit cu lupta românilor, în întreaga Austro-Ungarie mișcările naționale creșteau în amploare. În Moravia, s-au organizat adunări de protest împotriva terorii polițienești; la Praga, manifestațiile populare din noiembrie 1905 au avut ca obiectiv central eliberarea națională și socială; în Bosnia și Herțegovina acțiunile antihabsburgice antrenau mase largi populare, țărani, intelectuali, burghezii și urmăreau aceleași idealuri ale eliberării naționale, autodeterminare, unirea tuturor slavilor de sud într-un singur stat. Lozinca „Balcanii ai popoarelor balcanice”, lansată de națiunile asuprite din această zonă, era un răspuns la amestecul brutal al marilor puteri în Balcani, la politica de dezbinare și dominare promovată de acestea.

În momentul izbucnirii primului război mondial, Austro-Ungaria, ca și Germania și Rusia, ținea sub opresiune zeci de națiuni, refuzându-le drepturi elementare de libertate,

străduindu-se să le deznăționalizeze. În plin secol XX, cînd în apusul Europei statele naționale unitare și independente erau de mult realități impuse ca atare în viața inter-națională, în centrul și sud-estul Europei problema rămănea deschisă.

Ce principii urmau să stea la baza noii organizări a Europei după primul război mondial? Conferințele de pace anterioare — ca, de pildă, cea de la Berlin, din 1878 — excelsaseră prin inegalitatea de tratament între marile și micile state, în defavoarea celor din urmă. Principiul naționalităților se impusese cu greu în unele decizii ale amintitului congres și în special atunci cînd fusese vorba de „faptul împlinit”.

Problema fundamentală ce se punea în fața românilor, sîrbilor, polonezilor, cehilor, slovacilor, în 1914-1918, era aceea a *organizării lor viitoare pe baza principiului naționalităților*. Realitățile războiului se materializau, printre altele, și în faptul că membri ai aceleiași națiuni, dar care trăiau sub stăpînire a două imperii aflate în tabere adverse, se văzuseră în situația nu numai de a lupta unii contra altora, dar și sub stindardele unor lozinci ce le erau cu totul străine; era cazul românilor, polonezilor, sîrbo-croaților etc. În același timp, state independente, cum era cazul României, Serbiei, nu aveau nici un fel de interese imperialiste, legate de obiectivele urmărite de marile puteri ale Antantei sau ale Triplei Alianțe; ele aveau doar dezideratul de a-și realiza unitatea politică în hotarele etnice. Cum putea fi atins acest scop? Care trebuia să fie opțiunea?

1900

Se înființează Asociația socialiștilor români din Budapesta (din 1903, secțiunea română a Partidului Social-Democrat din Ungaria), care joacă un rol foarte important în mobilizarea muncitorimii și a celorlalte categorii sociale din Transilvania la lupta pentru eliberare națională.

31 MARTIE-1 APRILIE: se desfășoară congresul de constituire a Partidului Popular Ceh (Realist), în frunte cu Th. G. Masaryk; în iunie, ia naștere Consiliul Național, organism creat în afara partidelor politice, menit a coordona lupta de emancipare națională.

1903

15 AUGUST: la Budapesta apare primul număr al ziarului Adevărul (Glasul poporului), organ al secțiunii române a P.S.D. din Ungaria.

1905

Începe „războiul vamal” sîrbo-austro-ungar, încheiat în 1910.
28 NOIEMBRIE: grevă generală de protest a proletariatului ceh, pentru libertatea cuvîntului.

1907

1 APRILIE și 9 MAI: Parlamentul maghiar votează legile școlare (Legile Apponyi), prin care sînt desființate școlile confessionale românești, sîrbe și slovace, fiind înlocuite cu școli de stat, avînd ca limbă de predare exclusiv maghiara.

1908

6 OCTOMBRIE: Austro-Ungaria anexează Bosnia și Herțegovina; declanșarea „Crisei bosniace” — moment de mare încordare a relațiilor politice europene.

21 OCTOMBRIE: cetățenii orașului București, întruniți într-un mare miting la Sala „Dacia”, „protestează contra revoltătoareii apăsări a fraților din Austro-Ungaria și declară că statul român nu poate arăta prietenie celor care oprimă pe românii de oriunde”.

1910

26 SEPTEMBRIE: frunzații politici ai românilor din Transilvania adresează un memoriu guver-

nului ungar, cerînd recunoașterea Partidului Național Român ca funcționînd în mod constituțional și acordarea votului universal, egal, direct și secret, a dreptului de întrunire și organizare, a autonomiei bisericilor române etc.

1911

27-29 AUGUST: mari manifestații organizate la Bloj, cu prilejul împlinirii a 50 ani de la înființarea „Astrei”; sînt prezenți peste 20 000 români și cele mai reprezentative figuri ale vieții culturale-politice din toate regiunile locuite de români; la București, festivitățile consacrate aceluiași eveniment se bucură de participarea a peste 150 000 cetățeni.

1912-1913

Se accentuează procesul de desprindere a României din sfera alianțelor politice ale Puterilor Centrale; la răcirea relațiilor contribuie și esparea tratativelor dintre frunzații politici ai românilor transilvăneni și guvernul maghiar condus de contele István Tisza.

1897
(14-16 aprilie)

CONGRESUL DELEGAȚI PARTICIPANȚI

La congres au luat parte 75 delegați, din partea a 19 organizații politice și profesionale ale partidului, dintre care 61 reprezentanți ai cluburilor muncitorești: din București (41, din care unul reprezenta Clubul muncitorilor din sectorul de Verde al Capitalei), Galați (4), Craiova (3), Iași (3), Ploiești (3), Pitești (1), Birlad (1), Tulcea (1), Bacău (1), satul Luceni, comuna Stînca, jud. Iași (1), un delegat al Clubului social-democrat german, unul al Cercului de propagandă al studenților social-democrați (ambele din București), precum și 14 reprezentanți ai unor sindicate muncitorești din Capitală: Societatea lucrătorilor cureauari (2), Sindicatul lucrătorilor brutari (2), Societatea „Egalitatea” a lucrătorilor de încălțăminte (3), Societatea „Dezrobirea” a lucrătorilor croitori (2), Societatea femeilor „Ajutorul” (3), Societatea internațională a lucrătorilor cuferari (1), Societatea „Nicovala” a lucrătorilor lăcătuși (1).

Pe baza împuternicirilor primite de la organizațiile locale ale partidului, stenogrammei lucrătorilor congresului și a altor documente, s-au identificat numele următorilor 42 delegați:

BUCUREȘTI: I. Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Ionescu, Al. Georgescu, C.Z. Buzdugan, I.T. Banghereanu, I. Tabacovici, Th. V. Fișinescu, V.G. Morțun, Tache Georgescu, Iacob Țăranu, V.I. Popovici, G. Eteaneanu, Em. Fagure, C. Graur, N. Grünberg, S. Edelstein, Cristian Panaitescu, Carol Schuler, Pascu Carovici, Micu Samuel, D. Florescu, U. Goldman, R. Scorici, C. Abales, Moise Iancu, C. Săndulescu, Albert Weismann, G. Frangopol, Iosif Ladman, C. Niculescu.

GALAȚI: M. Thanu.

CRAIOVA: L. Bauch.

IASI: Gh. Petrovici, V.I. Speranță.

PLOIEȘTI: Al. G. Radovici, căpitan I.

Botez, Mitică Panaitescu.

PITEȘTI: Achil Ioanide.

BÎRLAD: G. Florescu.

BACĂU: M. Steinberg.

LUCENI: Sofia Nădejde.

Ordinea de zi a congresului

1. Raportul Consiliului General al P.S.D.M.R. cu privire la activitatea partidului în intervalul dintre congrese (raportor: I. Nădejde).

Au fost identificate fotografiile următorilor 16 participanți la congres:

Ioan Nădejde

C. Dobrogeanu-Gherea

Sofia Nădejde

Al. Ionescu

I.T. Banghereanu

Th. V. Fișinescu

I. Tabacovici

Iacob Țăranu

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

IV AL P.S.D.M.R.

LA CONGRES

2. Rapoarte de activitate ale cluburilor muncitorești din București, Galați, Craiova, Iași, Brăila, Ploiești, Birlad, Turnu Măgurele, Călărași, Botoșani, Focșani, Tulcea, Pitești, satul Lăceni (comuna Stîncă, jud. Iași), ale organizațiilor sindicale din București (Sindicatul lucrătorilor brutari, Societatea lucrătorilor curelari, Societatea „Nicovala” a lucrătorilor lăcătuși, Societatea „Egalitatea” a lucrătorilor de încălțăminte, Societatea internațională a lucrătorilor cuferari, Societatea „Dezrobirea” a lucrătorilor croitori, Societatea femeilor „Ajutorul”) și Tg. Frumos (Societatea „Izbînda”), precum și ale Cercului de propagandă al studenților social-democrați și Clubului social-democrat german (ambele din București).

3. Votul universal; tactica electorală.

4. Lumea nouă; tipografia ziarului.

5. Finanțele partidului; un nou sistem de percepere a cotizațiilor; serate și serbări socialiste; fondul pentru propagandă; fondul pentru broșuri.

6. Propaganda la orașe; reorganizarea cluburilor întemeiate; cluburi noi; societăți pe bresle [sindicate] ziarul breslelor [sindicatelor].

7. Chestia țărănească; propaganda la sate; sindicate și cluburi de țărani.

8. Broșuri de propagandă.

9. Agitația politică și economică; reforme la stat și la comună; legislația muncii; sărbătoarea internațională a muncii.

10. Chestia evreiască; ziar și broșuri în jargon [limba idiș].

11. Alegerea Consiliului General [al partidului]; viitorul congres.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte provizoriu (pînă la alegerea organelor de conducere): **Gh. Petrovici** (țăran socialist).

Secretariat provizoriu: **Achil Ioanide, Const. Graur.**

Președinte ales al congresului: **Sofia Nădejde.**

Vicepreședinți: **Iacob Țăranu, G. Eteneanu.**

Secretari: **Achil Ioanide, V.I. Popovici.**

Consiliul General al P.S.D.M.R. ales la

Congresul IV: **I. Nădejde, V.G. Morțun, I.T. Banghereanu, G. Eteneanu, I.C. Atanasiu.**

Comisia de control a partidului: **Al. G.**

Radovici, căpitan I. Botez, I. Tabacovici.

Al. Georgescu

Al. G. Radovici

C.Z. Buzdugan

V.G. Morțun

Emil D. Fagure

G. Eteneanu

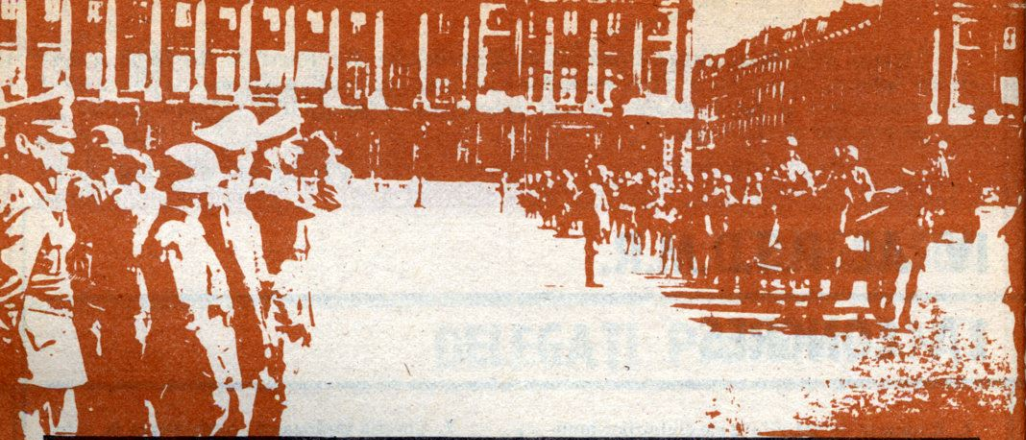
Tache Georgescu

Const. Graur

FRĂMÎNTATA VARĂ A ANULUI 1940

NICOLAE MINEI

Nerin E. Gun este un istoric de un tip mai aparte. Și-a început cariera ca ziarist, debutând, la 16 ani, cu un interviu luat lui Mussolini. A continuat, ca student la Paris și apoi la Berlin, să funcționeze în calitate de corespondent al unor ziare elvețiene (*Gazette de Lausanne*) și al unor agenții de presă (în special cea turcă, „Anatolia“). Arestat în câteva rânduri de naziști, el reușește totuși să fie achitat de fiecare dată și să-și continue meseria de-a lungul și de-a latul Europei cotoprite de Wehrmacht. O ultimă cădere în mișcările Gestapoului se soldează cu deportarea sa, mai întâi la Mauthausen și apoi la Dachau.

Cel puțin așa relese din autobiografia lui Gun, autobiografie care prezintă numeroase semne de întrebare și momente insuficient clarificate, începînd cu originea, pare-se norvegiană, și sfîrșind cu o prezență în atîtea puncte ale continentului nostru încît aproape că-i conferă darul ubicuității. În orice caz, după război și fără a abandona gazetăria, el a abordat istoria, într-un lung șir de articole, studii și volume. Temele și le-a ales fie din perioade ceva mai îndepărtate (o carte consacrată lui Aleksandr Kerenski — șeful guvernului provizoriu rus din iulie-octombrie 1917), fie din actualitatea imediată (Trandafirii roșii din Dallas, pe marginea asasinării lui John Kennedy), fie, mai cu seamă, din cel de-al doilea război mondial.

Nu totdeauna, subiectele sale au fost de ordin major. Alături de Ziua americanilor, dedicată eliberării deținuților din lagărul de la Dachau, întîlnim titluri ca Dragostea blestemată a Evei Braun. Scrise abil, chiar cu talent, lucrările sale s-au bucurat de un mare succes de public, deși specialiștii i-au găsit numeroase greșeli și inadvertențe în text.

Ultimul dintre volumele publicate, în limba franceză ca și precedentele, se deosebește de toate celelalte. Intitulat Secretele arhivelor americane: Pétain, Laval, de Gaulle, el conține o vastă documentație, pe care autorul o traduce, total sau parțial, însoțind-o, pe alocuri, de comentarii, interpretări și concluzii. Și comentariile, și interpretările, și concluziile sînt adesea discutabile. S-ar mai putea aduce obiecții modului cum Nerin E. Gun și-a organizat și sistematizat materialul. Dar, dincolo de asemenea deficiențe, autorul are meritul incontestabil de a fi cercetat, cu multă mîgălă, arhivele diplomatice ale Statelor Unite și de a fi descoperit acolo numeroase documente ignorate pînă acum de istoriografia oficială și academică. Ele aduc precizări demne de luat în seamă și, din cînd în cînd, aruncă o lumină nouă asupra unor evenimente și personalități din anii marii conflagrații.

Alegînd pentru cititorii noștri cîteva fragmente din lucrarea lui Gun, ne-am oprit asupra unor corespondențe diplomatice ale anului 1940, care dovedesc cît de incapabili au fost unii oameni politici ai epocii de a anticipa evoluția războiului și un viitor atît de apropiat încît se măsura nu în ani, ci în luni, ba chiar în săptămîni.

Dispoziția schimbătoare

a lui

Paul Reynaud

De pildă, cu mai puțin de cinci luni înainte de capitularea Franței, ca urmare a fulgerătoarelor ofensive a Wehrmachtului, în mai-iunie 1940, William C. Bullitt, ambasadorul Statelor Unite la Paris¹, a trimis secretarului Departamentului de stat, Cordell Hull, o foarte semnificativă scrisoare. Era răspunsul la invitația, adresată la 24 noiembrie 1939 de către Hull, de a emite un pronostic asupra anului 1940. Iată ce prevestea Bullitt la 25 ianuarie:

„Nu mă îndoiesc de hotărârea Franței de a lupta pînă la nimicirea regimului nazist. Daladier și Churchill se pregătesc pentru un război de trei ani [după cum se știe, războiul avea să mă dureze peste cinci ani — N.M.]. S-ar putea ca germanii să atace, anul acesta, în vest. Hitler ar vrea să treacă prin Belgia și prin Olanda, dar statul său major se opune, căci defensiva aliaților este mult mai puternică decît forța ofensivă a naziștilor [Statul major al Wehrmachtului nu numai că nu s-a opus invadării Belgiei și Olandei, dar a prezentat două variante de atac; cit despre raportul dintre forța ofensivă germană și cea defensivă a aliaților, orice comentariu e de prisos — N.M.]. Un atac masiv în vest ar consuma toate rezervele Germaniei: el n-are nici o șansă de succes și singura cale pentru Germania de a câștiga războiul este să nu atace...

Consider că cel care va lua inițiativa unui atac masiv riscă să piardă bătălia. Moralul Franței este bun”.

Bullitt a continuat să creadă în „bunul moral al Franței” chiar și în ziua de 10 mai 1940, cînd s-a declanșat ofensiva Wehrmachtului. Într-o telegramă, trimisă la Washington și purtînd acea dată, ambasadorul american se felicita de „prostia germanilor” și anunța că noul președinte al Consiliului de Miniștri francez, Paul Reynaud, era „într-o dispoziție excelentă”. Dar, cu mai puțin de o lună după aceea, la 6 iunie, Bullitt telegrafia confidențial lui Roosevelt cîteva informații care făceau praf și pulbere din propriile anticipații despre faimosul moral, atît de lăudat înainte:

„Reynaud este dominat cu desăvîrșire de amanta sa, contesa de Porte. Ea este cea care a dictat lista noilor miniștri, ea este cea care a cerut înălțurarea lui Daladier. Favoritul său Baudouin devine subsecretar la Ministerul afacerilor străine. E un funcționar al Băncii Indochinei, care a speculat cu franci și piaștri. Bouthillier, pe care tot contesa de Porte l-a numit ministru de finanțe, este

un imbecil. Franța este guvernată de amanta unui prim-ministru tocmai într-un moment ca acesta, ca pe vremea lui Ludovic XV! Contesa de Porte se găsea alături de Reynaud cînd acesta v-a dat telefon [era vorba de un apel urgent de ajutor adresat de premierul francez președintelui Statelor Unite — N.M.]. Ea a refuzat să iasă din încăpere și apoi a repetat în drepță și în stînga cele spuse de dv. lui Reynaud”.

La fel de bine „inspirat” s-a dovedit Bullitt și în privința perspectivei Marii Britanii. Spre sfîrșitul lunii mai (Nerin E. Gun nu ne precizează data), trimitea un mesaj urgent direct lui Roosevelt, peste capul Departamentului de stat și fără să consulte pe nici unul din colaboratorii săi de la Paris:

„Cele ce urmează sînt foarte secrete și destinate exclusiv atenției dv. În afara eventualității unui miracol, Anglia este pierdută. Acolo se va instaura un guvern sub conducerea fascistului Oswald Mosley. Englezii se vor întoarce împotriva noastră! Trebuie neapărat ca flota engleză să vină în porturile americane!”

Desigur, Bullitt vedea în această refugiere a navelor militare britanice în rada porturilor din S.U.A. singura lor șansă de salvare. Ceea ce trecea el însă cu vederea era faptul, esențial sub raport strategic, că prezența acestor nave în porturile Angliei reprezenta singura șansă de salvare a acesteia. Se știe că Hitler a renunțat în cele din urmă la Operația „Leul de mare” (debarcarea în Anglia), tocmai pentru

În p. 20: 14 iunie 1940. Trupele Wehrmachtului intră în Paris

William C. Bullitt, ambasadorul Statelor Unite în Franța

¹ Magazin istoric, nr. 9/1978. Reamintim cititorilor noștri că Bullitt a fost primul ambasador american în Uniunea Sovietică (1933-1936) și că în Franța a reprezentat S.U.A. din 1936 pînă în 1941. În activitatea sa diplomatică el a avut merite incontestabile, vîdînd adesea o luciditate care nu a caracterizat pe mulți dintre colegii săi, calitate care nu a rezistat virtutului anului 1940.

că *Kriegsmarine* nu se simțea în stare să înfrunte flota Marii Britanii¹.

Ce-i drept, cusururile de profet ale lui Bullitt sînt intrucitva scuizabile, dacă ținem seama de atmosfera în care trăia, în acea frămîntată vară a anului 1940. Ceea ce însă este mai greu de scuizat și de înțeles e faptul că ambasadorul unei mari puteri la Paris nu aveau (sau nu voia să ia în considerare) informații pe care toată lumea le cunoștea despre efectele extrem de nocive ale coloanei a cincea în rîndul înaltelor comandamente ale forțelor armate, ca și în rîndul cercurilor guvernamentale franceze.

Excelenta dispoziție a lui Paul Reynaud de la 10 mai se evaporase fără urmă. Din rapoartele ambasadorului american, de la sfîrșitul acelei luni, reiese limpede că președintele Consiliului de Miniștri al Franței era cuprins de o panică fără margini. La 18 mai, Reynaud voia să-i ceară lui Roosevelt să declare război Germaniei, fără a mai ține seamă că o asemenea declarație trebuia aprobată, în prealabil, de un Congres dominat încă de izolaționiști și conciliatori. Comentînd intenția prim-ministrului francez, Bullitt scria — de data aceasta cu deplin temel:

„Președintele nu va întreprinde nimic, căci Congresul nu va vota nicodată o asemenea măsură... Intenția evidentă a lui Reynaud este de a-și procura un alibi. El vrea să pretindă mai tîrziu că a adresat un apel Statelor Unite și că Statele Unite l-au refuzat“.

¹ Merită de semnalat că, tot în a doua jumătate a lunii mai, premierul britanic Winston Churchill lua și el în considerație eventualitatea unei refugieri a navelor britanice în porturile americane. Într-o telegramă trimisă președintelui Roosevelt, el declara: „Puteți fi sigur că, în cazul în care vom fi învinși, altt guvernul meu cît și eu personal am trimite flota pe celălalt lărm al Atlanticului“ (*Magazin istoric*, nr. 3/1981). După cum reiese clar, exista o mare deosebire între viziunea lui Churchill și cea a lui Bullitt. Cel dintîi nu anticipa o asemenea posibilitate decît în cazul cînd Anglia ar fi avut de-a face cu „o Europă nazificată, complet subjugată“ hitleriştilor, cărora britanicii nu le-ar mai fi putut face față.

În guvernul prezidat de Paul Reynaud (x), generalul deGaulle (ultimul din dreapta) era subsecretar de stat la Ministerul de război

Pistoalele lui La Fayette

În acea zi de 18 mai, cu cîteva ore mai tîrziu, Bullitt a avut o nouă întrevvedere cu Reynaud, care, stăpînit de spaimă, s-a lansat și el în prorociri (dovedite la fel de iluzorii — din fericire — ca ale interlocutorului său):

„Peste două luni, războiul se va încheia prin înfrîngerea totală a Franței și a Marii Britanii. Vă rog să transmiteți președintelui cele ce urmează: dacă armata franceză va fi bătută, Anglia va fi strangulată de submarinele germane pornite din porturile franceze și de bombardierele germane care-și vor lua zborul de pe aerodromurile din Franța. Hitler va putea să instaureze guverne naziste în America de Sud și Statele Unite vor fi direct amenințate, așa cum este Franța în clipa de față“.

La 28 mai, Reynaud profita de o nouă întîlnire cu Bullitt pentru a relua aceeași temă, cu foarte puține variații:

„După cucerirea Angliei, Hitler va lua la rînd Statele Unite!“

Dar, încă și mai sumbru decît președintele Consiliului de Miniștri francez, era vice-președintele lui, bătrînul mareșal Pétain, care, la 4 iunie, îi zugrăvea lui Bullitt o situație catastrofală și anticipa o desfășurare *sui-generis* a evenimentelor:

„Sîntem depășiți, superioritatea germană este zdrobitoare. Nu le mai putem opune nimic în afară de curajul nostru [*în această privință, remarcă lui Pétain sînd cu aîit mai bizar, cu cît el își pierduse, de mult, curajul și nu visa decît la capitulare* — N.M.]. Nu exclud pierderea Parisului și intrarea în război a Italiei. Aviația italienilor ne va putea pricinui pierderi îngrozitoare, iar parașutiștii lor vor putea ocupa întreaga Provență... Englezii așteaptă ca noi să ne vîrsăm singele pe cîmpul de luptă pentru ca, după aceea, să opună o rezistență doar de formă și să încheie o pace de compromis cu Hitler, la Londra, instaurînd un guvern fascist“.

În realitate, aviația italiană nu a pricinuit nici o pierdere Franței. În general, forțele armate ale lui Mussolini din Alpi au bătut pasul pe loc, fără a reuși să străpungă în vreun punct apărarea franceză. Bineînțeles, italienii nu au lansat nici un parașutist și nu au cucerit nici un metru pătrat de teren pe această cale. Ce să mai spunem despre previunea lui Pétain referitoare la guvernul fascist de la Londra și la încheierea unei păci de compromis?

La 11 iunie 1940, după ce refuzase să părăsească Parisul împreună cu guvernul francez și cu celelalte oficii diplomatice, Bullitt îl anunța pe Roosevelt că grădina ambasadei lui ajunsese „în prima linie a frontului”. Cu cine se pregătea însă să se lupte vajnicul diplomat? Cu soldații trupelor germane? Nu, cu comuniștii francezi. În această privință Bullitt s-a lăsat antrenat de o veritabilă conspirație a cercurilor de extremă dreapta din comandamentele forțelor armate franceze care, pentru a justifica graba cu care fusese evacuat Parisul și nerespectarea făgăduielii inițiale de a se purta lupte pe fiecare stradă a Capitalei, au născocit spieretărea unei așa-zise „răzmerițe comuniste”. La câteva zile după numirea sa în fruntea armatei de uscat franceze, în locul lui Gamelin, generalul Maxime Weygand folosea același pretext pentru a șantaja guvernul francez, refugiat la Bordeaux, și pentru a-l determina să încheie cât mai repede armistițiu cu Germania hitleristă. Dar să ne întoarcem la Bullitt și la conținutul mesajului său din 11 iunie 1940:

„Daladier m-a informat că, după părerea lui, germanii nu vor intra imediat în Paris, pentru a permite mai întâi comuniștilor să jefuiască totul și să-i masacreze pe toți: roșii au primit cuvânt de ordine să distrugă ambasada noastră... Comuniștii mă vor asasina. Dacă trebuie să sar în aer din cauza lor, vă spun adeuri!”

În ciuda aparențelor însă, ambasadorul nu se resemna chiar atât de ușor să sară în aer, în acel început de vară a anului 1940. Ca dovadă că, în același mesaj adresat președintelui Statelor Unite, el adăuga:

„Ca să mă apăr, nu dispun decât de cele două pistoale pe care George Washington le-a dăruit, ca amintire, lui La Fayette [cu o sută cincizeci de ani înainte! — N.M.]. Trimiteți-mi o duzină de mitraliere „Thompson”; le voi plăti din buzunarul meu!”

Citită astăzi, misiva lui Bullitt frizează ridicolul și neverosimilul. Hitleriștii au intrat imediat în Paris, iar povestea cu răzmerița comunistă s-a dovedit o născocire a cercurilor de extremă dreapta, principalele responsabile de prăbușirea Franței. Ca un detaliu savuros, trebuie să precizăm însă că bătaiosului reprezentant diplomatic al Statelor Unite i s-au trimis mitralierele solicitate pe ruta Lisabona.

În numărul viitor, vom prezenta alte câteva documente culese și publicate de Nerin E. Gun.

O MISIUNE ÎNCHEIATĂ

(Urmare din p. 12)

amorul meu propriu de ambasador oficios al Altefei Voastre. Permiteți-mi totuși să nu iau din ea decât atât cât poate fi de ajuns modestiei mele și să-mi exprim, în schimb, urările mele cele mai sincere pentru fericirea Voastră, cu prilejul Anului nou.

Misiunea mea fiind încheiată, spre mulțumirea tuturor, și neavând nici un motiv să-mi prelungească șederea la Paris, îmi propun să plec în Egipt pe la mijlocul lui ianuarie. Sănătatea mea foarte zdruncinată de incidentele feliurite ale unei vieți destul de aventuroase necesită influența binefăcătoare a unui climat cald și a unui regim înlăturilor.

Ferițiți cei ce pot să se bucure fără grijă de o tinerețe vesnică și mai cu seamă de avantajele care o însoțesc! Și Altefa Voastră sințieți unul dintre acești privilegiați, iubite prințe, care țineți în mîna dreaptă un sceptru, rîvnit de atîția bărbăți urîși, și în mîna stîngă o batistă, rîvnită de atîtea femei frumoase.

Dacă oricine, în afară de Altefa Voastră, iubite prințe, ar surprinde profesiunea mea de credință filosofică, s-ar prefăce poate că-și acoperă fața dintr-un sentiment de falsă pudoare, după pilda lui Tartuffe [celebrul personaj al lui Molière]. Și totuși acestor convingeri dobîndite dintr-o lungă experiență le datorez faptul că sînt poet și că am pierdut prisosul părului meu, lucru de care nu mă plîng!

Continuați deci, iubite prințe, să iubiți România, această frumusețe naivă și minunată în același timp, la stăpînire a căreia aspiră atîția puternici și nepuțințioși de pe pămînt, și fiți convinși că lucrînd pentru fericirea ei Văși face foarte fericit pe vechiul Vostru prieten devotat,

V. ALECSANDRI

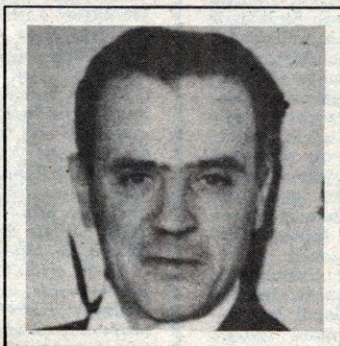
P.S. Feriți-vă, în viitor, de indiscreția birourilor de poștă europene. Acolo lectura este foarte la pref, drept care nimeni nu are vreun scrupul în a deschide cu îndeminare plicurile. În scrisoarea Voastră îmi spuneați [că sînt] un bătrîn misit: gluma e nostimă, dar mi s-a părut puțin riscantă în împrejurările de față.

ÎNSEMĂRI POLITICE (II)

GRIGORE GAFENCU

În urmă cu aproape 15 ani, în iarna anului 1967, Geneviève Tabouis, deșana de fapt a publiciștilor francezi și o mare prietenă a României, primea pe corespondentul special al revistei Lumea, Cristian Popișteanu, în biroul ei din Boulevard Malherbes, și-l evoca momente din culisele istoriei interbelice.

„Știi — spunea doamna Tabouis —, în iulie 1930, cabinetul francez a ținut o ședință restrinsă, de seară, datorită României. Reuniunea fusese provocată de subita reîntoarcere pe tron a lui Carol de Hohenzollern. Prin unchiul meu, Jules Cambon¹, am aflat că ea fusese chiar denumită «trăznetul din Carpați». Întrebată ce cred, îmi amintesc că am răspuns: «Eu cred mai mult în poporul român decît în regii României. Iar poporul român va fi totdeauna aliatul nostru firesc și neechivoc». Se vede că am avut dreptate“.

În ale sale însemnări, întrerupte din fluxul lor diurn și reluate la finele anului 1930, Grigore Gafencu întreprinde una din cele mai lucide investigații asupra momentului Restaura-

ției. Ceea ce frapează cu deosebire este, și aici, luciditatea estimărilor sale — desigur, în tiparele de epocă și mediul social-politic în care se mișca autorul lor — asupra evoluției regimului^{*} monarhiei parlamentare din România sub Carol II spre dictatura sa personală, evoluție pe care, cu discernămint critic, Gafencu o întuiește din embrion.

Un alt fapt petrecut în 1930 este moartea liderului național-liberal Vintilă Brătianu. În însemnările lui Gafencu apar, cu acest prilej, figuri numeroase ale vieții politice românești. Analiza continuă cu relevarea consecințelor pe care dispariția fruntașului liberal le-a generat, atît în planul partidului, cît și în domeniul relațiilor dintre partidele burgheze, concluziile întregind, dintr-un unghi de vedere nou, sfera cunoașterii istoriei interbelice românești.

Facem loc unor noi fragmente din însemnările lui Grigore Gafencu, pînă acum inedite, precizînd că, în redarea lor, am respectat în cea mai mare parte ortografia din original, introducînd — acolo unde se simțea nevoia —, între paranteze drepte, explicații, iar la subsol o serie de note.

P.P.R.

¹ Diplomat francez (1845-1935), președintele Conferinței ambasadurilor împotrimei cu supraviețuirea aplicării prevederilor Tratatului de la Versailles, ambasador la Washington, Madrid și Berlin, înainte de primul război mondial, și, în timpul acestuia, secretar general la Quai d'Orsay. Membru al Academiei franceze.

15 decembrie [1930]. Bilanțul anului politic 1930. Carol pe tron. Maniu în exil [în sensul de retras din viața politică activă și plecat peste hotare]. [G.G.] Mironescu prim-ministru, Nae [Ionescu] consilier politic. Aristide [Blank] consilier financiar, Cesianu Dinu [Constantin] ministru la Paris¹: regimul nou.

E oare regimul vechi mai bun? Opoziția: Vintilă [Brătianu], turbat și dezorientat. În afară de un gest — refuzul de a merge la palat, într-o audiență înfuriată —, numai accese de ură neputincioasă. De Aversescu, cu picioare de mort, nu se mai aude decît prin intermediul Trancu Iași-Papacostea. Partidul: Maniu și Iunian², pierduți în drum. [Ion] Lugoșianu și cu mine, împinși în afară. În schimb, pe culmile puterii, financiarul Popovici și diplomatul Mironescu! Răducanu, zimbitor, reîntră pentru a treia oară în cabinet. Împărția cerurilor pe pămînt.

De la un regim la altul: [la] 20 octombrie [19]29. Alegerea lui Sărățeanu³ în Regență. Uimirea Parlamentului. Furia ministrului de justiție, Grigore Iunian, care, citeva luni înainte, trecuse pe Sărățeanu la pensie fiind... obosit. Antagonismul între țărăniști și familia Vaida-Popovici (Sărățeanu). Triumful efemer al țărăniștilor. Demisia și supărarea cumnatului Regentului: Mihai [Popovici]. Nervii lui Grigoriță — prima demisie a lui Iunian.

Regimul se clatină: guvern, partid și Regență. Se vorbește de Carol.

Factorii care pregătesc Restaurarea: 1. Agitațiile liberale: Vintilă simte primejdia și reacționează deaîndoaselea. Propagandă anticarlistă prin toate mijloacele — cele mai odioase și mai puțin abile. Moșoi coboară în stradă și vinde pamflete. Publicul reacționează în favoarea lui Carol. Carlism = antivintilism. „Răzbunarea” lui Carol e dorită și așteptată.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1981.

² Grigore Iunian (1882-1939) — avocat și om politic român, membru marcant al Partidului Național-Tărănesc, din care se retrage în 1932, înființînd Partidul Radical Tărănesc; de mai multe ori ministru.

³ Constantin Sărățeanu (1862-1935) — magistrat, membru al Regenței (1929-1930).

2. Uneltirile liberale în armată împing la unele manifestații de „independență” a generalilor, care slăbesc prestigiul guvernului și al Regenței. Manifestația împotriva lui Stere⁴... Generalii Petala, Rudeanu, Anghelescu părăsesc sala de conferințe, de față fiind Sărățeanu. Ministrul de război [H] Cihoski demisionează. Guvernul cedează, Stere exclus din partid. Triumful generalilor. Autoritatea militară scapă de sub autoritatea civilă... Se simte nevoia unui șef al armatei.

3. Propaganda carlistă în armată. Carlismul cadrelor tinere și al unor regimente de elită, grăniceri, aviația...

4. „Prietenii prințului”. Manoiulescu⁵, Cesianu, Paul Teodorescu⁶. Planurile lor de restaurație, acțiunea lor asupra lui Carol. La aceștia se adaugă Nae Ionescu și Cuvântul, oficiul misticismului monarhic, Grigore Filipescu⁷ și Epoca, oficiul vladfepismului. Raționamentul lui Nae: s-au sleit toate fondurile și toate credințele, — trebuie credințe noi, productive, deci: Carol. Raționamentul lui Grigore: jos Știrbey, deci jos regina, deci sus Carol.

Prietenii sî înmulțesc în Parlament: o parte din țărăniști, aproape toți ardelenii. Vine Carol... lozinca curentă.

5. Carlismul nehotărit, șovăelnic — dar în ființă, în stare latentă — al lui Maniu.

Anticarismul lui Maniu obiectează: primejdia de a introduce un element nou, capricios, nestatornic și poate atotputernic în viața publică românească, primejdia unor jurăminte călcate și a unor ceruri de familie...

⁴ Magazin istoric, nr. 6/1972.

⁵ Mihail Manoiulescu (1891-1950) — economist și om politic român; guvernatorul Băncii Naționale (mai 1931); senator, președinte la Secțiunea română a Camerei Internaționale de Comerț. Ca ministru de externe în guvernul Gigurtu, a semnat Diktatul de la Viena.

⁶ Paul Teodorescu (1888-1984) — colonel (ulterior general de corp de armată), apropiat al regelui; comandant al Școlii superioare de război (1936-37); subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naționale (1937-1938); ministru al Aerului și Marinei (1938-1940); membru corespondent al Academiei române.

⁷ Grigore Filipescu (1886-1938) — om politic conservator, președinte al Partidului Conservator-Democrat; directorul ziarului Epoca.

Dar carlismul lui Maniu răspunde: necesitatea de a înlocui autoritatea micșorată a Regenței (experiența Sărățeanu, Regență docilă și totuși cu autoritate) nu a reușit, necesitatea de a ține în frîu generalii și armata care scapă de sub tutela civilă, necesitatea de a ține în frîu pe liberali, în stare să uneltească, fără a alege mijloacele împotriva guvernului.

Rezultanta: o pasivitate binevoitoare față de propagandă carlistă pînă în ziua aterizării⁸.

Factorii decisivi: 1. Amorul prințului Nicolae [cu Ioana Doletti Dumitrescu]. Neînțelegerile dintre Nicolae și regină [Maria]. Dorința prințului de a fugi, de a trăi, de a se căsători cu Doletti. Amoururile dinastiei domină viața noastră politică și îi regulează cursul: amorul reginei [se referă la legătura dintre Maria și prințul Știrbey] îndepărtează pe Carol de tron, amorul lui Nicolae îl reasează la loc. Iar lumea nu vorbește decît de amorul lui Carol [pentru E. Lupescu — vezi Magazin istoric, nr. 7/1972], care pînă azi nu a avut nici o însemnătate politică reală. Pînă azi...!

2. Ura lui Grigore Iunian pentru Maniu. Carlismul lui Iunian nu seamănă nici cu credința profitabilă a lui Manoiulescu, nici cu oportunismul doctrinar și mistic al lui Nae, nici cu pornirea naivă și înverșunată a lui Filipescu. Adînc rănit de alegerea lui Sărățeanu, alege care i-a dezvăluit „planul” lui Maniu de a proclama republica („e un tiran și un ambițios: vrea să fie președinte de republică”, declarație făcută mie de către Iunia[n] într-o conversație în pădurea de la Otopeni), Iunian a hotărît să închidă calea ambiției lui Maniu. De aci — Carol.

Nicolae pregătește armata. Iunian, cu aprobarea lui Mihailache⁹, dă garanția politică. Restaurarea se poate împlini.

⁸ Magazin istoric, nr. 12/1971, 7-8/1973.

⁹ Ion Mihailache (1882-1965) — om politic român; unul dintre fondatorii partidului țărănesc (1918) și al P.N.T. (1926), al cărui președinte a fost în anii 1933-1937; în repetate rînduri ministru.

I. C. Brătianu (mijloc) împreună cu soția sa, Pia (a doua din stînga, șezînd) și șapte din cei opt copii ai lor, într-o fotografie, din colecția D. D. Tănăsescu, de la sfîrșitul secolului trecut. De la stînga spre dreapta, șezînd: Maria, Pia, Sabina și Constantin; în picioare: dr. C. Cantacuzino (soțul Sabine), Tatiana, Ionel și Vintilă

Vintilă Brătianu cu cîteva zile înainte de a muri și...

Printr-un act de curaj de o impunătoare frumusețe — un zbor de noapte prin Carpați — Carol își reia locul cu consimțămîntul guvernului, cu aprobarea entuziastă a Parlamentului, dar fără ajutorul partidelor.

Noul rege nu e dator recunoștință nimănui. O crede și o proclamă. Și numaidecît răsplătește prietenii, dar lovește partidele. Maniu e îndepărtat, Averescu nesocotit, Vintilă turtit. Oportuniștii se pregătesc: Argetoianu își compune ministerul. Gogomanii jubilează: Mironescu e prim-ministru, Cesianu Dinu, ministru la Paris.

Stăpînul însă — cum zice Nae — se pregătește să stăpînească.

La Julieta [atelier fotografic, celebru, pe calea Victoriei] sînt șase fotografii, regele Carol în șase uniforme deosebite. La mijloc, în mărime naturală, regele Carol în împăratul Wilhelm al II-lea — coif, panaș, epoletă, șireturi, cizme... Un zeu, nu al războ-

iului, desigur, poate nici al armatei, dar în orice caz al uniformei.

Ritmul nou? Epolete noi, decorațiuni, cizme noi, coifuri noi. Poate și oameni noi și noi înfăptuiri. Cine poate ști?

În orice caz prea multe fotografii.

Ce vrea Carol?

În fața lui stau două probleme: problema sentimentală și problema politică. Cea dinții pare rezolvată, în parte: problema Elenei e lichidată. Maniu e îndepărtat, Argetoianu a vorbit prin *Universul*. Regele prin *Daily Mail*, divorțul nu va fi rupt [anulat — referire la anularea căsătoriei, în 1928, dintre Carol și prințesa Elena, mama lui Mihai]. Rămîne partea a doua, mai gravă. Ce e cu Lupescu, — unde e? Prietenii regelui pretind că L[upecsu] nu a fost în țară și că vechea legătură e pe cale de a se rupe.

Alții pretind că L[upecsu] e în țară (Puaux, Hohenlohe...) și că influența ei a rămas atotputernică.

Taina nu e dezlegată. De ea depinde dacă eforturile regelui Carol pot duce la succes sau trebuie să ducă la dezastru.

Problema politică: Regim constituțional sau dictatură? Regele nu pare fixat. Regimul personal îl atrage: Alexandru al Serbiei, Mussolini... Își dă seama însă de folosul Parlamentului față de străinătate. Va căuta probabil soluția în regimuri ca cele de azi: guvern supus, înzestrat cu Parlament. Formula Mironescu e excelentă. Se vorbește totuși de o formulă Argetoianu. Are avantajul unei primeiri. Dezavantajul unor alegeri problematice. Norocul lui Miro-

nescu e Parlamentul: nu e al lui dar îl are.

Dacă nu s-a pune chestia L[upescu], regele își va putea, în toată liniștea, alege sistemul de guvernare. Va încerca poate guverne personale: din avânt tinerească, din pasiune de muncă. Va reveni la partide din prudență politică, fiindcă e mai sigur și mai comod.

Dacă s-a pune chestia L[upescu] ne aflăm în fața unei crize foarte serioase.

17 decembrie [1930]. Sfârșitul discuției la Mesaj. Madgearu răspunde în numele guvernului. Cifre multe și seriozitate. Cam prea lung.

Înainte, la începutul ședinței, Cuza vorbește din nou, pentru a treia oară, de revizuirea tratatelor. Îl întrerup cu enervare: vorbesc de politica noastră națională și numesc teoriile sale aiureli. Aplauze prelungește și „îndelung repetate”. Regret totuși că am brufuit moșneagul pe care, pentru prima dată, îl văd obosit și abătut. Retrag cuvântul „aiureli” din stenogramă.

Dealtfel, teoriile lui Cuza sînt mai puțin ridicole decît par, ele sînt cu atît mai periculoase. Bătrînul nu vede în hitlerism decît antisemitismul — și posibilitatea unui sprijin internațional pentru revendicările sale politice. Totuși, lămuririle pe care mi le-a dat în particular îngăduie o vedere mult mai departe. „Trebuie să revenim la politica cu Germania. Dacă nu ne opunem la planurile germane care nu ne privesc, Reichul e gata să ne garanteze hotărârile actuale...”

Am auzit această teorie din gura unor „Stahlhelmi”¹ astăzi vară la Veneția. „Cu sacrificiul alianței polone, România poate cîștiga, la vest și est, sprijinul german”.

Ni se pregătește o nouă doctrină de politică externă „made in Germany”. Cuza a îmbrățișat-o. Vor urma și alții.

22 decembrie [1930]. Răspunsul la Mesaj. Deputații trași la sorți, printre care eu, în frunte cu Cicio-Pop², mergem în

convoi solemn la Palat. Anul trecut eram în rîndul miniștrilor. Recepția avea un aer patriarhal. După cuvîntarea lui Nicolae [prințul], rostită ca o lecție de dicțiune, cu voce tare sau pronunțare greșită, patriarhul ne-a binecuvîntat. Sărățeanu, nou ales, strîngea toate minile cu efuziune...

Anul acesta ritm nou. Pe fiecare treaptă a scării de onoare ce duce în apartamentele regale un jandarm de la escortă, în mare ținută — coif, epolete, șireturi și fireturi, prezentînd sabia. Drossu [colonel, adjutant regal] are înfățișarea unui toreador în ținută de doliu. El urcă treptele în fruntea cortegiului. Colegii parlamentari sînt vădit impresionați de acest cadru regesc.

La intrarea bibliotecii bătrînului rege Carol, baronul Stărcea [Alexandru — președinte la Curtea de Apel] ne primește foarte ceremonios. De cînd a uitat pe Știrbey, a uitat și toate cele întîmplate înainte de Restaurație. A coborît de-a dreptul de la Hofburg³ la picioarele tronului regelui Carol II.

Pe dreapta, ca regală. Mareșalul, aghiotașii, în uniforme noi, ciudate, neobișnuite. Ministrul de război pare un înalt demnitar al căilor ferate cehoslovace. Miniștrii sînt înșirați de-a lungul ferestrelor, îngrămădiți între zîmbetul lui Mironescu și cheia lui Tilea. O, zîmbetul lui Mironescu!

Deputații se înghesuie în fundul sălii. „Maiestatea Sa regală!” Rolul lui Stărcea e scurt, dar solemn. Apar regele, prințul Nicolae și Marele voievod Mihai. Regele e în uniformă de general al escortei. Nicolae în marină. Amîndouă uniformele dispar, ca bradul în seara de Crăciun sub poleiala epoleților, a fireturilor, marilor cruci, a colierelor. Cicio-Pop citește răspunsul la mesaj. Regele răspunde, răspicat și ferm. Din banalitatea formulor obișnuite se desprind două idei: nevoia de

unitate națională din Transilvania; deputat de mai multe ori în Parlament, președinte al Camerei Deputaților.

¹ Auzie la simpatiiile lui Stărcea pentru cercurile imperiale ale familiei Habsburgilor, a cărei reședință vieneză era palatul Hofburg.

„colaborare a tuturor strînsi uniți în jurul regelui” căci „unde-s doi puterea crește” — și, în al doilea rînd, nevoia de o legiuire de bună calitate, căci „nu cantitatea legilor, ci calitatea lor importă”.

23 decembrie [1930]. Eri seară, tirziu, la orele unsprezece și jumătate, eram la tipografie și ajutam pe Horia să pagineze numărul festiv al ziarului *Argus*. Douăzeci de ani de viață! Șapte ani sub direcția mea! Un reporter îmi aduce o știre scrisă cu creionul pe o foaie de hirtie. Citesc: Vintilă Brătianu a murit la Mihăiești, în urma unui atac de apoplexie. Nu e locul, nici momentul să rămîn uimit. Am primit știrea în exercițiul funcțiunii de gazetar, pe pragul rotativei. Prima datorie e să-i dau o întrebuintare gazetărească. Pe cînd secretarii de redacție și zetarii caută literele cele mai groase pentru a compune titlul și textul informației senzaționale, mă retrag în camera corectorilor și dictez un articol, în care, amintind lupta dusă de *Argus* împotriva lui Vintilă, exprim respectul nostru pentru însușirile sale alese: caracterul, curajul moral și înverșunata lui dragoste de țară.

Numai părăsind tipografia îmi dau seama de însemnătatea evenimentului. Pe neașteptate, a dispărut din viața noastră publică personalitatea cea mai jenantă. Vintilă Brătianu jena pe rege, căruia lui s-a supus decît pe jumătate și desigur cu numeroase rezerve mintale, jena partidul său, pe care îl îndepărta de rege și deci de putere, jena pe Duca, îndepărtîndu-l de șefie, jena partidul nostru [P.N.T.], viața parlamentară și viața politică, deoarece era un element de permanentă fricțiune și iritare, jena viața noastră economică, instituțiile bancare și industriale ce trăiau sub teroarea lui, financiarii străini care îl considerau drept o continuă primejdie pentru plasmamentele lor în România.

Acest om, de aparență modestă, s-a întins într-atîta în această țară, moștenită de la tatăl lui, încît nu e om care să nu fi resimțit ca o sarcină prezența lui. Prima impresie la moartea lui va fi, desigur, că fiecare se va putea întinde

¹ Stahlhelm (coif de oțel) — organizație militaristă germană întemeiată în 1918. Auzie la președintul de înarmare ale Germaniei.

² Ștefan Cicio-Pop (1865-1934) — om politic român; remarcabilă personalitate a mișcării de enverare și

ceva, ca să stea mai comod, unii mai mult, alții mai puțin. O întindere și o destindere generală.

Simt totuși respirdind adînc aerul rece și atît de ușor al nopții de iarnă, ca un gol, o pierdere — pierderea unui element specific românesc al vieții: o provocare la luptă, un subiect de critică, un motiv de nemulțumire. De zece ani de zile, toate-s tot din vina lui Vintilă.

A cui va fi vina de acum înainte?

Azi dimineată, mare ceremonie la Cameră. Toată lumea plînge pe marele dispărut. Cicio amintește, cu voce tremurîndă, însușirile lui Brătianu, care e de-acum „al nostru, al tuturor românilor”. Mironescu e grav și zîmbește, e trist și zîmbește, plînge și zîmbește printre lacrimi. Iorga, într-o improvizatie emoționantă, ca toate improvizatiile acestui mare orator, vorbește de sine însuși și de Vintilă, apoi de sine însuși fără de Vintilă și se cufundă într-o adîncă jale la gîndul că întreaga sa generație poate să dispară, lăsînd în urma ei o moștenire uriașă unui tineret nepregătît... Goga împletește, într-o limbă frumoasă, nu cununi de lauri, ci florițe de stil. Lupu, ca întotdeauna cînd nu e întrerupt, sincer și banal. Cei doi moștenitori prezumtivi și rivali citesc două declarații deosebite ca ton, fond și formă. Duca, foarte afectat, amintește anii de muncă și de cîrmuire alături de tovarășul său dispărut. Gheorghe Brătianu, rece și neîndeminat mai mult ca întotdeauna, citește cîteva cuvinte de condoleanțe. Va pronunța cuvîntul de „național liberal”? Toată lumea nădăjduiește că îl va omite, în semn de doliu. Îl pronunță totuși cu apăsare. „În numele partidului național liberal...” Gheorghiușii pleacă la atac...

După condoleanțele de rigoare ale partidelor minoritare — zece minute pauză, în semn de doliu.

Pe culoare, durerea e mai puțin vie ca în sala de ședințe. Toată lumea e de acord că situația s-a limpezit. Se aud cuvinte ca „destindere, colaborare”. Liberalii nădăjduiesc că sub șefia lui Duca vor

putea mări și întări partidul. Guvernamentalii nădăjduiesc că relațiile între partide vor fi, de acum înainte, mai amicale. Toată lumea e, de asemenea, de acord că Vintilă Brătianu merită funeralii naționale. Ce e un mare român?

Pisani¹, la redacție, e mai posomorît ca de obicei. Ceremonia de la Parlament l-a lăsat gînditor. Nu o condamnă.

— E un obicei antic să plîngem și să lăudăm morții și e bine să fie așa. Dar moșul adaugă: „Să nu exagerăm nimic de acum înainte. Doliul e mare, omul e mic. Cu spiritul său strîmt, bănuitor și pătîmas, a zădărnicit toate eforturile de refacere, a înveninat toate relațiile între oameni, a încurcat toate situațiile... Toleranța în fața morții e o datorie, ea e datorită însă morții și nu mortului. Dacă am spune la moartea fiecărui om contrariul celor spuse în timpul vieții, am turbura toate judecățile și toate noțiunile”.

Slăvescu² îmi spune că Vintilă, teribilul Vintilă, care ataca personal în ziare pe adversarii cei mai cinstiți cu epite de escroc și de pungaș, nu a îndrăznit o viață întreagă să facă o observație intenționată de la Mihăiești care l-a furat în vîzul și auzul tuturor. Într-atît acest om, atît de pătîmas în viața politică, era timid și delicat în viața sa privată și în relațiile sale particulare cu lumea. Despre delicatețea lui Vintilă Brătianu mi-a vorbit în mai multe rînduri și Titulescu...

Tenacitatea, activitatea înverșunată, patriotism, o prezență ce se simțea, o voință ce impunea... orice s-ar zice, oricum s-ar zice, dispariția lui Vintilă Brătianu m-a mișcat adînc.

Seara am vizitat pe Grigore Iunian. El prevede, cît mai curînd, un guvern de concentrare, între noi [P.N.T.] și liberali, sub Titulescu. „Moartea lui Brătianu scutește pe rege să se mai gîndească — ceea ce nu a făcut niciodată cu plăcere — la guverne personale, în afară de partide. Ni-

¹ Teodor Pisani — ziarist; redactor, apoi director și proprietar al *Epocii*; redactor și codirector al ziarului *Argus*.

² *Magazin istoric*, nr. 2-5/1979, 2-3/1980.

mic nu mai stă în calea unei colaborări între partide”.

Nimic.

24 decembrie [1930]. Ieri noapte, în cîteva ceasuri, Camera a discutat și a votat bugetul. Majoritatea nu a participat la discuție. Pregătisem o scurtă declarație, în înțelegere cu prietenii mei de la *Argus*, pentru a insista asupra principiilor elementare care ne impun un buget echilibrat și

„G.G. Mironescu, cel care e grav și zîmbește, e trist și zîmbește, plînge și zîmbește”

respectul legilor economice care au curs în întreaga lume capitalistă, principiul nesocotite azi și de unii teoreticieni amatori (Argetoianu și alții), care preconizează bugete neechilibrate, și de unii reformatori miraculoși (Manoilescu et Co.); care inventează planuri de „conversiune” a datoriei, și de un număr, din ce în ce mai însemnat, din păcate, de demagogi parlamentari care, turbați de reducerile bugetare, triste dar necesare, vin în fiecare zi cu un nou proiect de lege de imixtiune în viața și în relațiile economice ale particularilor.

Mironescu m-a rugat să renunț la cuvînt. A adresat aceeași rugămintă tuturor deputaților majoritari. „Trebuie să votăm înainte de Crăciun. Nici o cuvîntare nu poate, de acum înainte, îmbunătăți bugetul. Dacă va fi absolută nevoie, voi vorbi eu... He, he, he!” M-am supus. Prostia lui dezarmează.

„— Nu mă pot supăra pe el cînd zîmbește, îmi zice Iorga. Și, deoarece zîmbește neconținut, îl iert într-ună!“ La adăpostul prostiei sale dezarmante, el urmărește cu tenacitate satisfacerea micilor sale infamii și a marii sale vanități. Iată toată taina mult lăudatei sale șiretenii.

29 decembrie [1930]. Simbăți dimineața, Vintilă a fost înmormîntat la Florica [moșia familiei Brătianu de lângă Pitești]. Dinastia Brătianu, bătrînul Ion și cei doi fii ai săi, odihnesc acum în cripta vechii biserici argeșene: un lung capitol al politicii noastre se încheie.

Eri, duminică dimineața, [I.G.] Jean Duca¹ a fost ales șef al partidului liberal. Ambiția vieții sale a fost astfel îndeplinită ușor, fără explozii, fără fricțiuni, fără a nemulțumi pe nimeni. Răbdarea lui față de Vintilă i-a fost pe deplin răsplătită. În loc de a veni împotriva casei Brătianu a venit cu concursul ei. Dinu Brătianu l-a propus la șefie... Aclamațiile partidului întreg erau adresate nu numai meritelor și muncii sale în serviciul partidului, dar, desigur, și atitudinii sale, de o incontestabilă eleganță față de fostul șef.

Programul lui Duca foarte bine definit: o apropiere de rege prin declarații de absolută supunere și perfectă lealitate și o apropiere de „finața internațională“ prin declarații de veselă și leală colaborare cu capitalul străin. Partidul liberal iese astfel din umbră. Se făcuse „imposibil“. Nu e încă amenințător, dar devine „posibil“.

George Brătianu a început lupta cu furie. Nu e de talie să iasă învingător. Programul său se confundă cu programul lui Duca: întinerirea cadrelor, moralizarea partidului, schimbarea politicii economice. Duca are însă avantajul experienței, talentului, încrederii partidului și sprijinului familiei Brătianu. Duca e copilul adoptiv, Georges e „bastardul“, copilul

denaturat. Numele său în loc de a-l ajuta pare, a fi, dimpotrivă, o veșnică sfidare a celor care păstrează (?) „sfintele tradiții“ ale familiei. Un singur avantaj are Georges: simpatia regelui — și vădita antipatie a acestuia față de Duca. Discursul de la 6[7] iunie² — călciul lui Achile al lui I.G. Duca!

Dar ce interes are regele să înălțure un partid, de acum înainte leal și supus, care nu mai are nici dorința, nici pu-

¹ La 7 iunie 1930, se întrunește Consiliul P.N.L. pentru a lua o hotărîre de protest cu privire la revenirea lui Carol II în țară și proclamarea lui ca rege. La această adunare, discursul lui I.G. Duca, publicat în *Viitorul* din 8 iunie, a fost considerat cel mai drastic. Printre altele Duca spunea: „Fapta de astă noapte este cea mai primejdioasă aventură ce s-a putut face și este tot ce poate aduce mai mult rău consolidării noastre naționale și situațiunii țării noastre în toate privințele. La o primejdioasă aventură nu pot să iau parte; refuz să mă duc chiar dacă viața mea politică a luat sfîrșit chiar astăzi. Sfatul ce dau partidului nostru este o intransigență absolută. Vor veni vremuri foarte grele...“

tința să fie anticarlist (singur Vintilă avea destulă „anvergură“ să puie la cale un complot), dar care e destul de puternic pentru a putea fi folositor, pentru a-l înlocui cu o parodie de partid care nu e nici interesant, nici folositor?

Cînd simpatiile și antipatiile regale se vor potoli — e firesc ca aceasta să se întîmple cît mai curînd — elementul folositor va fi, desigur, în judecata regelui, precumpănitor.

Față de reorganizarea partidului liberal se impune o reorganizare a partidului nostru. Nu numai prestigiul guvernului, dar întreaga autoritate a partidului se prăpădește dacă mergem așa înainte, cu Maniu plimbîndu-se în Prater și pe Riviera, cu Mihalache ascunzîndu-se de orice răspundere și cu preafericitul Mironescu silindu-se să cucerească cu zîmbetul său nevinovat o cît mai lungă și cît mai ștearsă ședere la guvern.

Concursul **Magazin istoric**

a II-a ediție 1981

CINE? UNDE? CÎND?

Răspunsurile la întrebări

Seria I-a

- 1 — c
- 2 — a
- 3 — b
- 4 — a
- 5 — a
- 6 — c
- 7 — a
- 8 — b
- 9 — b
- 10 — c

Seria a II-a

- 1 — c
- 2 — a
- 3 — b
- 4 — b
- 5 — a
- 6 — c
- 7 — a
- 8 — c
- 9 — b
- 10 — c

¹ *Magazin istoric*, nr. 3/1975, 7-9/1976.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

General-maior dr. ILIE CEAUȘESCU

• HĂRTUIREA

GRUPUL

CU DRINKS DE INFLUENȚĂ
PE FRONTUL ANTITUZISMAT

∞ Mihai Ralea • SCRIERI

• Dinu C. Giurescu — ISTORIA ILUSTRATĂ A ROMÂNILOR.

Editura sport-turism, București, 1981, 640 pp., 100 lei: amplă monografie consacrată liniilor directoare și etapelor semnificative ale istoriei noastre, într-o formulă publicistică inedită.

• ROMÂNIA ȘI SECURITATEA EUROPEANĂ (sub egida Academiei „Ștefan Georgeșu”; coordonator Constantin Vlad).

Editura politică, București, 1981, 248 pp., 9 lei: studii de sinteză asupra problemelor securității și cooperării pe continentul nostru semnate de Cristian Popișteanu, Constantin Vlad, Romulus Neagu, Edwing Glaser, Sergiu Verona, Ion Datcu, Dorin Rusu, Dumitru Trancă, Dumitru Tinu, Vasile Sandru, Valentin Lipatti, Leon Talpă, Nicolae Călina, Dumitru Mazilu, Gabriela Monafu.

• General-maior dr. Ilie Ceaușescu — HĂRTUIREA ÎN ACȚIUNILE DE LUPTĂ DUSE ÎN RĂZBOIUL ÎNTREGULUI POPOR PENTRU APĂRAREA PĂTRII.

Editura militară, București, 1981, 266 pp., 13 lei: prima abordare unitară în literatura de specialitate românească a acestei complexe problematice.

• Nicolae Iorga — O VIAȚĂ DE OM AȘA CUM A FOST (ediție îngrijită, note, comentarii de Valeriu Răpeanu și Sanda Răpeanu; tabel cronologic de Victor Iova).

Editura Minerva, București, 1981, vol. I — 230 pp., 8 lei; vol. II — 268 pp., 8 lei; vol. III — 302 pp., 8 lei; vol. IV — 302 pp., 8 lei: evocările autobiografice ale marelui istoric.

• Mihai Ralea — SCRIERI. VOL. III (ediție și studiu introductiv de N. Tertulian; traducere de Georgeta Horodincă).

Editura Minerva, București, 1981, 684 pp., 21 lei: retipărirea lucrărilor: Scrisori din Paris, Scrisori din Germania, Proudhon, Ideea de revoluție în doctrinele socialiste, Revoluția și socialism.

• Colonel (r) Aurică Sitaru — CU DIVIZIA 19 INFANTERIE PE FRONTUL ANTITUZIST.

Editura militară, București, 1981, 224 pp., 7,50 lei: memorii de război.

• Colonel (r) Mihai Cucu — FACTORUL GEOGRAFIC ÎN ACȚIUNILE MILITARE.

Editura militară, București, 1981, 336 pp., 16 lei: incursiuni în istoria militară a patriei.

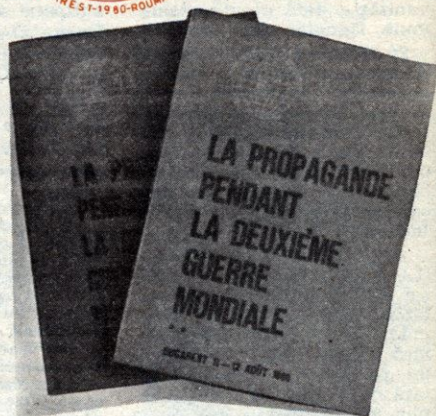
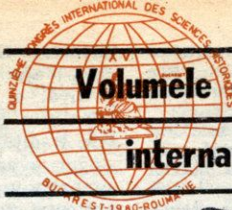
• BIBLIOGRAPHIE INTERNATIONALE D'HISTOIRE MILITAIRE.

Tomul 3. 92 pp.: publicație editată de Comitetul internațional de științe istorice, Comisia internațională de istorie militară comparată și Comitetul de bibliografie.

• TREȚUT ȘI VIITOR ÎN MEDICINĂ (sub redacția dr. G. Brătescu).

Editura medicală, București, 796 pp.: studii și note consacrate unor momente și personalități reprezentative ale școlii medicale românești.

Volumele colocviului internațional

După cum se știe, în 11-12 august 1980, în cadrul celui de-al XV-lea, Congres internațional de științe istorice, și-a desfășurat lucrările colocviul internațional cu tema „Propaganda în cel de-al doilea război mondial”, sub egida Comitetului internațional de istoria celui de-al doilea război mondial și a Comisiei române de organizare a colocviului¹.

Prin strădaniile organizatorilor români, participanții la colocviu, cît și toți delegații la congres, au primit, împreună cu actele acestei prestigioase reuniuni internaționale, și un prim volum cuprinzînd referatele colocviului. Intitulat La Propagande pendant la deuxième guerre mondiale, volumul (480 pagini) se deschide cu un studiu introductiv al președintelui Comisiei române de organizare, Ion Popescu-Puțuri, care face o prezentare de ansamblu asupra problematicei colocviului și a semnificației acestuia în cadrul cercetărilor privind istoria celei de-a doua conflagrații mondiale.

Referatele, în număr de 20, abordează o vastă problematică: Propaganda mișcării de eliberare națională din Albania în timpul celui de-al doilea război mondial; Ocupația național-socialistă în Austria. 1938-1945; Neutralitatea și propaganda de război. Elveția între angajare și abținere în anii amenințării național-socialiste; Activitatea de informare în Finlanda în timpul celui de-al doilea război mondial în legătură cu relațiile externe ale țării; Propaganda radiofonică germană către Franța în 1939-1940. Mit și realități; Propaganda radio-difuzată a Franței Libere; Principalele probleme pe care le-a avut de rezolvat propaganda mișcării de eliberare din Iugoslavia între 1941-1945; Propaganda japoneză în timpul războiului din Pacific; Informarea și propaganda în Marea Brita-

¹ Magazin istoric, nr. 12/1980.

nie. 1939-1945; Marea Britanie și propaganda de subversiune; Rasism și antisemitism în ideologia de război a Germaniei fasciste — 1939-1941; Ungaria, România și Bulgaria — obiect al propagandei de război germane în timpul celui de-al doilea război mondial; Propaganda împotriva național-socialismului în Polonia ocupată. 1939-1945; Propaganda organizată de emigrația română în timpul celui de-al doilea război mondial; Propaganda rezistenței și războiului antihitlerist în România; Propaganda americană în cel de-al doilea război mondial. Reconsiderarea „Strategiei adevărului”; Propaganda în Ungaria în timpul celui de-al doilea război mondial. 1939-1944; Principalele orientări ale propagandei patriotismului sovietic și internaționalismului proletar în anii Marelui Război de Apărare a Patriei; Rolul presei de front în educarea ostașilor în spiritul înaltelor calități morale și de luptă în anii Marelui Război de Apărare a Patriei; Propaganda canadiană internă în timpul celui de-al doilea război mondial: o experiență aparte.

Un al doilea volum (382 pagini), având aceeași temă, a apărut de curând, editat de asemenea sub egida Comitetului internațional de istoria celui de-al doilea război mondial și a Comisiei române de organizare a colocviului internațional.

Volumul se deschide cu Mesajul adresat celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de președintele Nicolae Ceaușescu, sub al cărui înalt patronaj s-a desfășurat congresul.

Sînt publicate intervențiile prezentate în cele patru ședințe plenare ale colocviului (inclusiv textele celor care nu au fost prezentate oral, din lipsă de timp), rapoartele predate secretariatului Comisiei române de organizare după apariția volumului întîi, concluziile președintelui Comitetului internațional de istoria celui de-al doilea război mondial, Henri Michel, asupra lucrărilor colocviului. Volumul se încheie cu Mesajul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București.

În cadrul celor patru ședințe ale colocviului, desfășurate sub conducerea lui Henri Michel (Franța), Pavel A. Jilin (U.R.S.S.), Arthur L. Funk (S.U.A.) și, respectiv, Jean Vanwelkenhuyzen (Belgia) au prezentat intervenții peste 50 participanți din țara noastră și din străinătate, ale căror texte, însoțite de portretele respective, sînt publicate în limbile în care au fost expuse — română, engleză, franceză, germană și rusă.

Alte imagini surprind instantanee din sală sau din pauzele colocviului, evocînd atmosfera celor două zile de dezbateri fructuoase, la capătul cărora președintele Comitetului internațional de istoria celui de-al doilea război mondial conchide: „Acest colocviu a fost o reușită”. O reușită la care contribuie și apariția acestor două volume, cuprinzînd un bogat material informativ și interpretativ, datorat unor prestigioși cercetători ai istoriei celui de-al doilea război mondial.

L. IOAN

CLIO ANUNȚĂ

Cel mai vechi tun din România

Cercetările arheologice ce au continuat și în acest an la cetatea medievală de la Giurgiu¹ au dat la iveală noi și numeroase vestigii arheologice de un mare interes științific: ghiulele de piatră și fier, grenade din sec. XVIII, un vîrf de sabie, monede, ca și fragmente ceramice din sec. XIV-XVIII. Dintre obiectele descoperite, cel mai valoros este un tun de bronz, datat, prin analogie, la sfîrșitul veacului XIV.

Este vorba de o piesă unicat în țara noastră și una dintre foarte puținele exemplare din lume păstrate pînă în zilele noastre.

Piesa are o lungime totală de 40,5 cm și este alcătuită dintr-o țevă cu calibrul de 105 mm și cu lungimea de 20,5 cm și un corp cilindric lung de 14 cm, rezervat pulberii necesare pentru azvîrlirea ghiulelei. La partea superioară a acestui corp se află orificiul de dare a focului (lumina), situat la o depărtare de 2 cm de culată. La rîndul ei, culata are o grosime de 6 cm, iar diametrul de 12 cm.

Piesa mai avea două brățări pentru manevrare. Brățara mare, care s-a rupt în decursul vremii, nu a fost găsită. Cea mică are o grosime de 2,5 cm, diametrul găurii de apucat fiind 1,5 cm. Radiografiile executate prin metal nu au dus la depistarea unei eventuale inscripții.

În prezent, piesa se află la Muzeul militar central, unde laboratorul de restaurare o pregătește pentru expunere.

Dan CĂPĂȚÎNĂ

¹ Magazin istoric, nr. 7/1981.

VIU INTERES PENTRU ISTORIA DACILOR

Zeitschrift für Geschichtswissenschaft (Revista pentru știința istoriei), care apare în Republica Democrată Germană, dedică o treime din paginile numărului 6 pe anul 1981 unei ample relatări privind desfășurarea lucrărilor celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, care a avut loc la București în august 1980. Cei 40 autori, care au colaborat la redactarea prezentării, informează cititorii despre rapoartele și corapoartele prezentate, precum și despre discuțiile ce au avut loc în cadrul acestei importante reuniuni științifice.

Referindu-se, din primele rînduri, la mesajul tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele R.S. România, sub al cărui înalt patronaj s-au desfășurat lucrările congresului, istoricul *Gerhard Becker* subliniază concepția conform căreia istoria trebuie să slujească apropierii între popoare și nu înrăbierii lor: „Mesajul a relevat sarcinile ce revin istoricilor de a contribui, prin activitatea lor, la cauza înțelegerii, distinderii, păcii și progresului în lume. Eforturi susținute se impun pentru instaurarea pe continentul european a unui climat al păcii și securității”.

În continuare, articolul menționează, între altele, că istoricii din țara gazdă au prezentat, potrivit tradiției congreselor internaționale, atât în ședința inaugurală cît și în cea finală, comunicări privind istoria propriei țări, respectiv, Ștefan Pascu — despre originea și dezvoltarea istorică a poporului român — și Virgil Căndea — despre rolul și locul românilor în istoria universală. Se amintește și că un buletin editat de Comitetul de organizare, în limbile franceză și engleză, a oferit zilnic participanților informații, interviuri etc. Referindu-se la schimbul de opinii dintre istoricii țărilor socialiste și cei occidentali, *Gerhard Becker* apreciază că a fost fecund, adăugînd că „războiul rece a rămas, în întregime, pe dinafara ușilor”.

Fritz Klein, care a fost unul din raportorii la tema *Forme ale problemelor păcii în istorie*, subliniază că „o serie de vorbitori, în primul rînd din țara gazdă, s-au referit la părțile pozitive ale tratatelor de pace de la Paris — încheiate după primul război mondial — privind o nouă ordine internațională, precum și la Liga Națiunilor, organism care, folosit

corespunzător, în special de către țările mici ale Europei, putea contribui la consolidarea și menținerea păcii”.

Un alt autor al articolului respectiv, *Gisela Jahn*, comentează dezbaterile în jurul unei alte mari teme, și anume *Femeia în societate*.

Articolul se ocupă și de raportul *Dacii și civilizația lor* (în cadrul temei *Civilizații și societăți*), istoricii *Rigobert Günther* și *Reimar Müller* remarcînd că acest raport „s-a bucurat de un puternic interes, oferind o instructivă privire de ansamblu asupra noilor cunoștințe despre istoria și cultura dacilor dobîndite de specialiștii români în ultimele decenii. O vie impresie a produs — adaugă cei doi istorici din R.D.G. — prezentarea realizărilor dacilor în domeniul culturii materiale, al artei și arhitecturii”.

Un colocvii care a polarizat atenția istoricilor a fost cel avînd ca subiect *Propaganda în anii celui de-al doilea război mondial. Metode, obiective, rezultate*: aproximativ 60 participanți au luat cuvîntul după deschiderea lucrărilor colocviului de către președintele Biroului Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, *Henri Michel*, și *Alocuțiunea asupra problematicei colocviului*, prezentată de *Ion Popescu-Puțuri*, directorul Institutului de studii istorice și social-politice. *Olaf Groehler* — semnatul comentariului — conchide că „au fost tratate chestiuni ale propagandei antifasciste românești, alte intervenții avînd ca obiect activitățile de propagandă ale emigrației române din Franța, ale Partidului Comunist Român, ale presei legale române de opoziție, ale postului de radio „România liberă”.

Un alt autor, *Günter Heidorn*, președintele Comisiei internaționale de istorie a presei și raportor la tema *Război și pace în mass-media între cele două războaie mondiale (1918-1939)*, remarcă modul cum s-a evidențiat activitatea ziarelor din România și din alte țări ale Europei de Est și de Sud-Est, ceea ce a dus la constituirea, în 1936, la București, a unei „Antante balcanice” și în domeniul presei, precum și atitudinea presei române față de acordul de la München, din 1938, de demagogia fascistă avînd ca scop pregătirea ideologică a poporului german pentru război, de conciliatorismul puterilor occidentale.

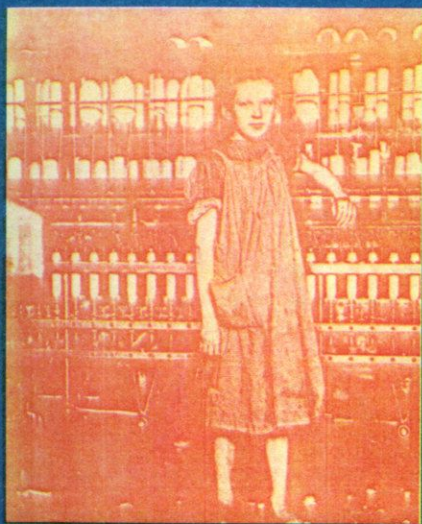
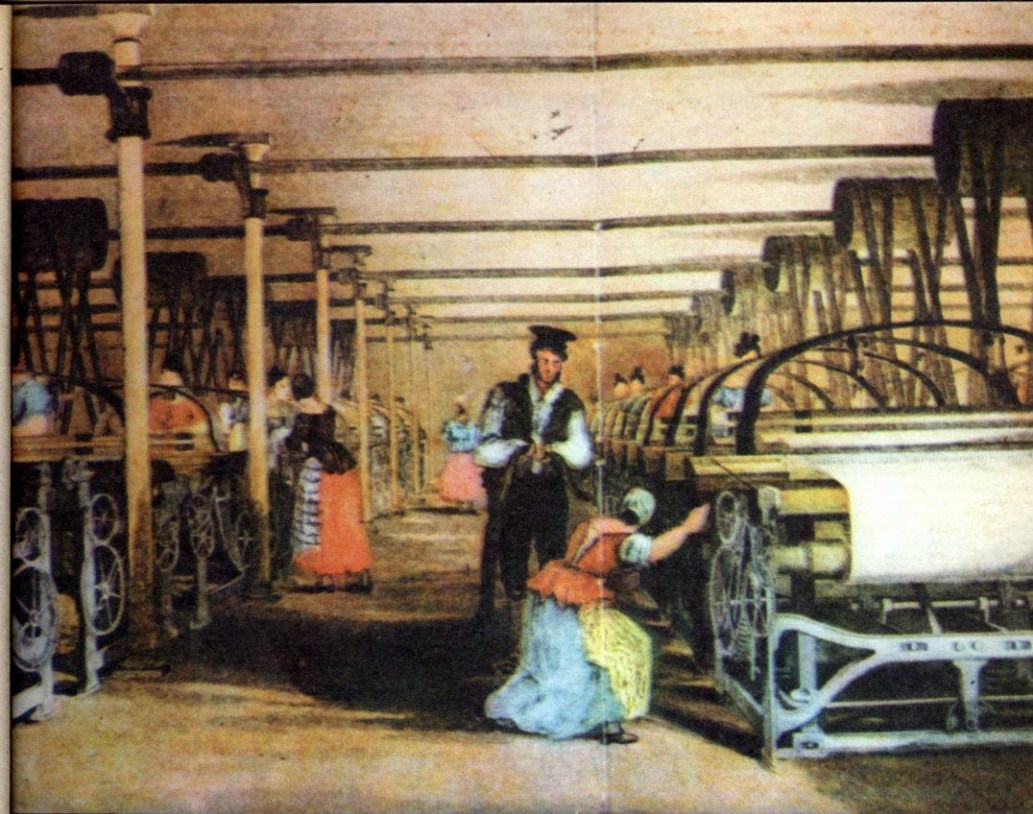
PLANSELE NOASTRE

① Într-o țesătorie britanică, la mijlocul secolului XIX. Durata zilei de lucru — 12 ore, inclusiv pentru copii (*Asociația pentru sugrumarea muncitorilor*, p. 38)

②③ Scene din viața de toate zilele la daci, într-o reprezentare alegorică la Alba Iulia, la 20 mai 1929, cu prilejul serbărilor Unirii. Stînga: Decebal, regele dacilor (sus) și buciumași; dreapta: călăreți (sus) și munca într-o familie de daci (*Sfîrșitul Imperiului habsburgic*, p. 13)

④ Bertrand din Guesclin, prizonier în bătălia de la Auray — septembrie 1364 (*Bertrand du Guesclin sau mitul necesar*, p. 53)

120 000 km

în 30 ani

CELE OPT CĂLĂTORII ALE LUI IBN-BATTUTA

ANDRÉ MIQUEL

Plecat în iunie 1325 din Tanger, pentru a efectua un pelerinaj la Mecca, călătorul și geograful arab Ibn-Battuta revine în țara sa de baștină, Maroc, abia 14 ani mai târziu. În acest timp, el întreprinde un periplu-mamut prin țările musulmane, străbate Africa de Nord, Egiptul, Persia, Rusia Meridională, cu hanatul Hoardei de Aur (Kipceak), India, Ceylonul, Sumatra, chiar și China. În anii 1330-1331, Ibn-Battuta a trecut și prin Dobrogea. Relatarea voiajului în țara noastră a fost publicată în volumul I al amplei lucrări Călători străini despre țările române (Editura științifică, 1968), din care am extras și noi un fragment.

Întors acasă, Ibn-Battuta nu zăbovește prea mult. Se pregătește din nou de drum. De data aceasta, se îndreaptă spre Spania, apoi spre Africa neagră, în amonteale fluviului Niger, apoi în Sudan, până la Tombuctu, revenind în orașul Fès, în anul 1355, cînd se decide să se oprească din drumeție.

Pe tot timpul odiseei sale, Ibn-Battuta dictează vestitului caligraf și istoric Ibn Djwzi, pentru suveranul Marocului, impresiile de călătorie, culese în decursul celor trei decenii de cutreierare a lumii. Jurnalul său va vedea lumina tiparului, în ediție completă (arabă, însoțită de traducere franceză), cam 500 ani mai târziu, în anii 1853-1859.

Prezentăm o schiță de portret a marelui călător musulman, semnată de André Miquel, profesor la Collège de France, în volumul I al enciclopediei Les Africains (Africanii), apărut în 1977, în prestigioasa Editură „Jeune Afrique.” Minimonografia lui André Miquel, pe care am condensat-o potrivit necesităților impuse de spațiul revistei noastre, e completată de câteva texte selecționate din opera lui Ibn-Battuta.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

Chams ad-Din Abū'Abd Al-lāh Muhammad ibn 'Abd Allāh ibn Muhammad ibn Ibrāhīm ibn Yūsuf al-Lawātī at-T'anjī, pe care-l cunoaștem, mai simplu, sub numele de Ibn-Battuta, se naște la Tanger, în Maroc, luni, 24 februarie 1304. După formarea în științele juridice și religioase, pornește la drum: are exact 22 ani. La început nu intră în discuție decât pelerinajul la Mecca, ce îi oferă, totodată, aerul celuiui Orient socotit dintotdeauna de arabi drept prima patrie a științei. Ibn-Battuta se va dovedi „un suflet înversunat la drum”, care își va face o regulă „din a nu se întoarce, pe cât cu putință, pe o cale o dată urmată”.

De la mormintul lui Saadi la hanul Hoardei de Aur

Să-l urmărim pe Ibn-Battuta, după propriile sale spuse. Din Tanger, prin Algeria septentrională, el ajunge la Tunis, de unde se îndreaptă spre Tripoli. De aici — spre Alexandria și Cairo; urcă apoi pe Valea Nilului, până la Edfou, unde trece fluviul și iese la Marea Roșie. Nesiguranța care domnește pe mare îl împiedică să o traverseze și atunci se întoarce la malul Nilului. După opt zile petrecute pe apele lui umflate, revine la Cairo. Zăbovesște acolo o noapte și pleacă din nou. De data asta spre Siria, unde vizitează Alepul și Damascul. Peste nici o lună, la calea sudului, ajunge la Medina, unde rămâne patru zile, apoi se duce la Mecca. Aici poate, în sfârșit, să-și îndeplinească legământul. Este sfârșitul primei sale călătorii.

Pleacă din Mecca în noiembrie 1326, cu o caravană. Merge în Irak, la Bagdad, petrece 14 zile la Isfahan, în Iran, de acolo se duce la Shiraz, unde salută mormintul poetului Saadi, apoi revine în Irak, la Bagdad și, după alte câteva bucle făcute în drum, se întoarce la Mecca (octombrie-noiembrie 1327). Rămâne acolo trei ani, fără să se miște din loc, și nu notează în tot acest timp decât pelerinajele pe care le

vede și notabilitățile cu care intră în contact. Sintem la jumătatea lui octombrie 1330, când începe cea de-a treia sa călătorie. În spinarea unei cămille, trece în Yemen, ale cărui orașe le vizitează. De la Aden, pe calea mării, se duce la Mogadiscio, Mombasa și Quiloa (februarie-martie 1331). Revine în Arabia de Sud, spre sfârșitul lui iunie. Din rădă în rădă, apoi pe uscat, ajunge la Oman. De acolo, din nou pe mare, se întoarce în Arabia; revede Mecca, în 1332.

De la a patra călătorie, dimensiunile drumurilor capătă și mai multă amploare. În 15 luni, începând din 20 decembrie 1332, vizitează 29 orașe ale Anatoliei turcești. Nu

cităm decât Konya (cu vizită la mausoleul lui Djalāl ad-din Rumi¹), Erzerum, Smirna, Pergam, Brusa, Niceea, Sinope. La începutul lunii martie 1334, Ibn-Battuta se îmbarcă pe Marea Neagră, care-l întâmpină, cu furtuni. Ajunge totuși în Crimea și se prezintă la tabăra hanului Hoardei de Aur, la 6 mai 1334. Călătorul nostru pretinde că a pătruns în orașul Bolgar, pe Volga Mijlocie², și că a revenit

¹ Poet persan (1210-1273), supranumit „maestrul nostru”. Refugiat în Asia Mică, el a predat la Konya teologia.

² Este vorba despre Marele Bolgar, capitala bulgarilor de pe Volga, în sec. X-XV. Ruinele sale se află în satul Bolgari, din raionul Kuibishev al Republicii Sovietice Socialiste Autonome Tătare, la șase km distanță de Volga.

Împotriva mușcăturii de șarpe

Aveam în caravana noastră un negustor din Tlemcen (în Algeria), numit al-H'agg Zayyan, care avea obiceiul să prindă șerpi și să se joace cu ei; i-am spus să nu mai facă asta, dar el a continuat. Într-o zi, a băgat mîna în gaura unei șoprlă, ca s-o oblige să iasă; dar în loculei, a găsit un șarpe, pe care l-a luat în mînă. A vrut apoi să încalce calul, dar șarpele i-a mușcat arătătorul de la mîna dreaptă, ceea ce i-a produs o mare durere. I s-a ars rana cu un fier înroșit, dar seara durerea s-a intensificat, a devenit de nesuportat. Atunci bolnavul nostru a tăiat beregata unei cămille, apoi a băgat mîna dreaptă în burta animalului și a lăsat-o acolo toată noaptea. Părțile moi ale degetului bolnav au căzut în bucăți și omul a tăiat apoi tot degetul, de la bază. Oamenii locului ne-au spus că această reptilă, puțin înainte de a-l mușca pe negustor, băuse, cu siguranță, apă; altfel rana ar fi fost mortală.

Căruțele tătărești

Locuitorii acestui ținut le numesc caraba; sînt căruțe, fiecare avînd patru roți mari. Unele sînt trase de doi cai, altele chiar de mai mulți; le trag și boi, și cămille, după greutatea sau ușurătatea carului. Individul care conduce căruța încalcă pe unul dintre caii care trag vehiculul. Ține în mînă un bici, ca să mîne caii, și o bucată mare de lemn, cu care îi atingee, atunci cînd se abat din drum. Pe căruță se așază un fel de chioșc, făcut din bețișoare de lemn, legate între ele cu fîșii subțiri de piele. Acest soi de cort, acoperit cu pîslă sau postav, este foarte ușor; are ferestre zăbre-lite, prin care cel ce stă înăuntru vede oamenii, fără să fie văzut. Își schimbă poziția după plac, mîncînd, citește și scrie în timpul călătoriei.

În p. 33:
planiglob datînd
din sec. XII,
cu aproape două
veacuri mai înainte
ca Ibn-Battuta
să pornească
în călătoriile sale

În drumul său,
Ibn-Battuta
a întîlnit tătari...

la Hoarda de Aur, pe 28 ale aceleiași luni: eroare manifestă, ținând seama de distanța străbătută, și, poate, singura minciună deliberată din întreaga operă. De la Astrahan, Ibn-Battuta pleacă, la 14 iunie 1334, cu o prințesă bizantină, la Constantinopol: va fi înapoi la Astrahan la 13 noiembrie. De acolo trece în oaza Horezm. Norocul începe să-i dea tircoale: un prinț îi dăruiește o întreagă herghelie de cai. Prin Buhara, Samarkand, Herat (în Afganistan) și prin trecătorile Munților Hinduș, prin Ghazni și Kabul, ajunge, în sfârșit, în India.

Între timp, i se naște o fiică, de la o tinăra sclavă. Iată-l în Punjab, la 12 septembrie 1333; se înșală, fără îndoială, mai trebuie adăugați doi ani la această dată. Trece Indusul. În suita unui prinț coboară în josul fluviului, la Multan (Pakistan). Rămâne acolo două luni; făgăduiește, pentru a curma neîncrederea oficială față de străini, că se va stabili în India. Iată-l la Delhi, unde va rămâne, într-adevăr — de necrezut — până în 1342. Această sălășluire ne va da rui pagini minunate despre istoria curții imperiale din Delhi, despre moravurile indiene și, bineînțeles, despre Ibn-Battuta: are o casă mare, sate întregi primite în dar, 40 servitori, concubine, o nevastă bogată, bani din belșug, în sfârșit, funcția de cadiv, chiar în Delhi. Dar, vai! fiica sa moare, suveranul îngrădește deplasările călătorului nostru. Străinul are un prieten, care nu place stăpînirii. Asupra lui Ibn-Battuta se abate umbra dizgrației. Cine știe? Poate și a morții? Pînă la urmă, sultanul îl trimite în China, în calitate de ambasador. La 22 iunie 1342, Ibn-Battuta părăsește Delhi.

Ciuma de la Gaza

A cincea călătorie începe prost pentru pelerinul nostru, pe care îl face prizonier o bandă înarmată. Evadează și este nevoit să se ascundă mai multe zile, la țară. În sfârșit, împreună cu suita sa, trece în India de Sud. La Calcutta, furtuna distruge toată flota ambasadei: Ibn-Bat-

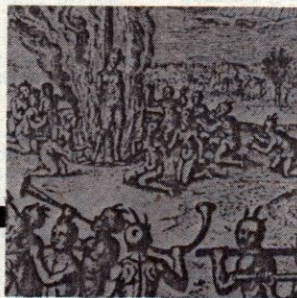
Întoarcerea sultanului în India

Cînd se întoarce suveranul din călătorie, se împodobesc elefanții, iar pe 16 dintre ei se ridică umbrele de soare, dintre care unele sînt țesute cu fir de aur, iar altele bătute în pietre prețioase. I se aduce ghachiya, care este o huză servind la acoperirea șei și care este încrustată cu pietrele cele mai alese. Se construiesc bolți de lemn, cîteva etaje și se acoperă cu stufe de mătase. La fiecare cat, se văd tinere sclave cîntărețe. Înveșmîntate foarte frumos și cu podoabe foarte atrăgătoare; cîteva dintre ele dansează. În centrul tuturor acestor bolți, este un rezervor uriaș, făcut din piei și umplut cu esență de trandafir sau cu sirop dizolvat în apă. Oricine, fără excepție, poate să bea de acolo, bășinașii ca și străinii. Spațiul care desparte pavilioanele este acoperit cu țesături de mătase, pe care tropăie caii sultanului. Zidurile străzilor pe care trebuie să treacă suveranul sînt împodobite tot cu stufe de mătase, de la poarta orașului pînă la cea a palatului. În fața monarhului, merg sclavii săi, în număr de mai multe mii; mulțimea și soldații vin în spate.

Rugurile indiene

Cînd am ajuns la acele corturi, cele trei femei au atins pămîntul cu piciorul, lîngă bazin, s-au cufundat, și-au scos apoi hainele și bijuteriile pe care le purtau și le-au dat de pomand. S-a adus fiecăreia dintre ele cîte o țesătură ordinară de bumbac nelucrat; cu o parte, ele și-au legat coapsele, iar restul și l-au pus pe cap și pe umeri. Între timp, lîngă acel bazin, într-un loc gol, fuseser aprinse focurile și se împrăștiase ulei de susan, care mărea intensitatea flăcărilor. Erau acolo vreo 15 bărbați, ținînd în mîna legături de surcele. Cu ei mai erau alți zece, ducînd în mîini scînduri mari. Cîntăreții la timpane și la trompete stăteau în picioare, așteptînd sosirea primei femei. Focul era ascuns cu o pătură, pe care bărbații o țineau în mîini, de teamă ca nefericita să nu se sperie la vederea flăcărilor. Una dintre aceste femei, în momentul în care a ajuns în apropierea acelei cuverturi, a smuls-o năpraznic din mîinile bărbaților care o țineau și le-a adresat, zîmbind, niște vorbe în persană, al căror înțeles era: „Credeti că mă sperii? Știu bine ce este focul: lăsați-mă”. Apoi și-a împreunat mîinile deasupra capului, ca pentru a saluta focul, și s-a așvîrlit în el. În aceeași clipă, timpanele, goarneau și trompetele au răsunat, iar bărbații au aruncat peste ea surcelele pe care le aveau în mîini. Alții au pus scînduri deasupra victimei, de teamă să nu se miște. Spre cer s-au îndîlțat strigăte, într-un zgomot asurzitor. Cînd am văzut acest spectacol, am fost gata să cad de pe cal. Din fericire, însoțitorii mei mi-au adus apă, m-au spălat pe obraz, apoi am pornit-o repede la drum.

...ruguri indiene...

tuta rămîne singur și, pe deasupra, prădat de hoți. Nu îndrăznește să se întoarcă la Delhi. Urmează un du-te-vino de-a lungul coastei. Vizitează atunci Maldivele, unde se reface puțin: are patru neveste legitime, dintre care una rudă

cu însăși regina, mai multe concubine, este desemnat cadiv, dar, intrînd în conflict cu autoritățile, renunță la funcție, profită de asta pentru a-și repudia nevestele și a se recăsători, după poftele și cerințele micii sale diplomații persona-

le. Pleacă din Maldive, după o sedere de un an și jumătate, la 26 august 1344. Vizitează Ceylonul, se întoarce la Calcutta, unde este din nou jefuit. Revine în Maldive, unde una dintre neveste i-a născut un fiu, pe care-l lasă pe loc, judecând, că, la urma-urmei, este mai bine pentru el. Pleacă din nou spre Bengal, în India, apoi spre Sumatra, Malaysia. Apoi, este greu de urmărit pe calea mării. Totuși, iată-l — cel puțin așa susține el — la Guangzhou, Fuzhou, Hangzhou și Beijing, după cum are chef sau după invitațiile pe care le primește. Părăsește China, reluând calea mării.

A șasea călătorie nu mai este decât de întoarcere: toate țările sau aproape toate sînt cunoscute deja, iar descrierea merge repede. La început iarăși furtună, apoi Sumatra, India de Sud: dorința de reîntoarcere la Delhi este repede înăbușită, din prudență. Urmează Iranul de Sud-Est, orașele sau sanctuarele Irakului, Bagdad, străbătarea văii Eufратului și, prin deșert, Damascul. Ibn-Battuta, care a lăsat acolo — ne spune el — o soție gravidă, află că copilul murise de 12 ani, iar propriul său tată — de 15. Vizitează apoi orașele siriene Homs, Hama și Alep, unde află, la începutul lui iunie 1348, de ciuma de la Gaza. Priveliștea epidemiei, aspectele ei sumbre îl vor însoți de la Damasc pînă la Cairo. De aici, Ibn-Battuta reia drumul Egiptului de Sus, regăsește Marea Roșie și Mecca, unde sosește la 16 noiembrie 1348.

De data aceasta, pleacă imediat după săvîrșirea pelerinajului. Ia mai întâi caravana care se întoarce în Siria, apoi, prin Ierusalim, ajunge la Cairo. Atracția locului natal îl împinge să se îmbarce, în aprilie-mai 1349, pe un mic vas tunisian care, plecînd din Alexandria, îl duce la Djerba, în Tunisia. De acolo, pe mare și pe uscat, ajunge la Tunis, apoi se îmbarcă din nou, pe o corabie catalană. Din Sardinia, unde acostează, pleacă mai departe spre Alger și Fès, unde sosește la sfîrșitul lui noiembrie 1349. Acolo, aparent cucerit de dinastia domnitoare, hotărăște să „arunce bățul călătorului”, dar dorința de a vizita mormîntul mamei

sale îl duce la Tanger. Demoul îl face să se răzgîndească: trece în Gibraltar și de acolo în Granada, apoi se întoarce pe același drum, dar mai vagabondează prin Marrakech, în Maroc.

A opta și ultima călătorie. La 18 februarie 1352, este la hotarele septentrionale ale Saharei. Vede casele construite din blocuri de sare, cu acoperșuri din piele de cămilă. Suferă din cauza muștelor, a lipsei de apă, a gustului ei sălciiu. Stră-

bate deșerturi, atinge Nigerul, pe care-l ia — ca mulți alții pe vremea aceea — drept un braț al Nilului, vizitează Mali, apoi, coboară pe fluviu de la Tombuctu la Gao, pornește spre răsărit, unde vede cuprul extras din mină și turnat în bare, ia drumul spre Air, în Niger, și Hoggar, în Algeria. La 30 decembrie 1353, este din nou la porțile Marocului, trece munții acoperiți cu zăpadă și ajunge la Fès. De data asta, s-a sfîrșit: la 9 decembrie

Moneda de hîrtie chinezească

Locuitorii Chinei nu folosesc, în tranzacțiile comerciale, nici piese de aur, nici de argint. Toate (monedele) cîte sînt în această țară sînt topite în lingouri... Ei vînd și cumpără cu ajutorul unor bucăți de hîrtie, fiecare cît un lot de palmă și purtînd marca sau pecetea sultanului¹.

Cînd se întîmplă ca cineva să aibă în mînă bilete uzate sau rupte, le duce la un palat, de felul unei case a monedei din țara noastră, unde primește altele noi în locul lor și le dă pe cele vechi. Nu se suportă nici un fel de cheltuielă pentru asta, căci oamenii care sînt însărcinați să confecționeze aceste bilete sînt plătiți de sultan. Dacă un individ se duce la piață cu o piesă de argint sau de aur, în scopul de a cumpăra ceva, nu îi este primită și nu-l ia nimeni în seamă, pînă ce nu o schimbă cu un asemenea bilet, cu care va putea cumpăra ce va dori.

Audiență la suveranul din Mali

Uneori, sultanul ține ședințele în încăperea de audiențe; în locul acela, se află o estradă situată sub un copac, prevăzută cu trei gradenuri, care se numește penpi. Este acoperită cu mătase și perne, iar deasupra se ridică o umbrelă, asemănătoare cu o boltă de mătase, în vîrfurile căreia se vede o pasăre de aur. Sultanul iese printr-o ușă practică într-un colț al castei; își ține arcul în mînă și tolba de săgeți pe spinare. Pe cap poartă o calotă de aur, fixată cu o bențită, tot de aur. Cel mai adesea este îmbrăcat cu o tunică roșie și păroasă.

Înainte de a ieși din tunică, ținînd în mînă mandole (lăute) de aur și de argint; în spatele lui sînt vreo 300 sclavi înarmați. Suveranul merge încet, înainteză cu mare zăbavă, oprindu-se chiar, din cînd în cînd; ajuns la penpi, privește pe cei prezenți. Apoi se suie molcom pe estradă, așa cum se urcă un predicator în amvon; de îndată ce s-a așezat, se bat tobele, se sună din corn și din trîmbițe.

¹ Într-o serie de detalii, Ibn-Battuta nu este foarte riguros. De aceea, în jurnalul lui vorbește despre sultani în China, Mali etc.

...un rege african

Călătoria în Dobrogea

Am mers apoi timp de două zile și am ajuns la canal¹, pe al cărui mal se află un tîrg foarte mare. Am văzut că era timpul fluxului și am așteptat pînă ce a sosit timpul refluxului; atunci am trecut prin vad canalul, a cărui lățime este de vreo două mile; apoi am mers prin nisip cale de patru mile și am ajuns la al doilea canal², pe care l-am străbătut tot prin vad; lățimea lui este de vreo trei mile. Am făcut apoi două mile printr-un teren pietros și nisipos și am ajuns la al treilea canal³, tocmai cînd începuse fluxul. Ne-am trudit foarte mult ca să-l trecem; lățimea sa este de o milă; cea a canalului întreg este de douăsprezece mile, socotind părțile unde e apă și cele care sînt uscate. Dar în vreme de ploaie este plin în întregime cu apă și îi-l [poți] străbate decît cu luntrele.

Pe malul acestui al treilea canal se ridică orașul Fenikah⁴, mic, dar frumos și foarte bine întărit; bisericile și casele sînt foarte frumoase. De la un an la altul se păstrează acolo struguri, mere și gutui. Am petrecut acolo trei zile și principesa stătea într-un palat pe care îl are tatăl ei în acest loc. După acest răstimp, fratele ei după mamă, numit Kafali Karas, a sosit cu cinci mii de cîldreți, înarmați în întregime.

¹ Probabil brațul de nord al Dunării, Chilia.

² Probabil brațul Sulina.

³ Probabil brațul Sfîntul Gheorghe.

⁴ După părerea celor mai mulți istorici, Fenikah este o variantă a numelui Vicina (Magazin istoric, nr. 11/1974).

Astrolab arab
din sec. X

1355, termină de dictat amintirile lui Ibn Djuzay, care va revedea și rescrie el însuși pe curat totul, cu citeva pagini adăugate de la el. După care, ieșit din călătorie, Ibn-Battuta iese și din istorie; se știe doar că a murit în țară, dar cînd? Se ezită între 1368-1369 și 1377.

Un om care a știut

să vadă

Călătoriile lui Ibn-Battuta ocupă aproape 30 ani și se desfășoară pe vreo 120 000 km. Cifre cu adevărat fabuloase, avînd în vedere mijloa-

cele de deplasare oferite de epocă. Ibn-Battuta le va fi cunoscut pe toate și le va fi apreciat în mod diferit: mersul pe jos, cu cămila, cu calul, cu literele indiene, în căruțele stepelor, fără a mai vorbi de corăbiile, mari sau mici, de pe mările străbătute sau de pe marile fluvii. El a cunoscut, desigur, și toate condițiile materiale ale călătoriei; va fi trăit cînd din pomană, cînd din ospitalitatea princiară sau solidaritatea unei caravane de pelerini, cînd din plînea împărțită cu oameni ai bisericii sau dintr-o însărcinare oficială, cînd pe socoteala nevestelor, dacă ele erau bogate. A cunoscut și febre, care l-au

obligat să se lege de șa, și primejdii, și atacuri, și frig, și foame, și căldură, și zăpadă, și furtuni, și pirai. Nimic nu l-a cruțat. Spre cîntea lui, a insistat foarte puțin asupra acestor aspecte.

Extrem de sensibil la tot ceea ce privește ritualurile și practicile canonice, Ibn-Battuta, este, de asemenea, foarte atent de îndată ce este vorba despre statutul femeii, căreia el îi acordă locul cuvenit în viața nu numai de familie, ci și socială și chiar politică.

Ce fel de om este Ibn-Battuta? Contradictoriu, adesea. Cultivat, căci îl vedem cadîu chiar foarte devreme, la începutul călătoriilor sale. Dar nelăsînd niciodată impresia unui savant pasionat, a unui cercetător. Sincer în credința lui, știind să alterneze viața veselă cu perioadele de ascetism. În stare să îndure foamea și oboseala, dar nerezistînd plăcerii de a gusta mîncăruri necunoscute; atenția față de rețetele culinare este permanentă. Bun, devotat, generos, risipitor chiar, apoi, deodată, mină strînsă, ținîndu-și socotelile cu meticulozitate. Vanitos, cînd este flatat, știind chiar, dacă este cazul, să amintească unui prinț datorita de ospitalitate neglijată, dar și simplu, acomodîndu-se oricăror situații. Iubind pe ai săi și țara natală, dar în stare să nu-i vadă 30 ani.

Valoarea documentară a povestirii lui Ibn-Battuta este, practic, excepțională. Putem vorbi oare de niște călătorii sau de o călătorie? De fapt, dincolo de haltele mai prelungite, de plecări, de întoarceri sau de orice alt demers care pare să întrerupă firul drept, această călătorie, de la primul Tanger la ultimul Fes, este una singură. Ibn-Battuta nu indică decît o întrerupere: în India.

Notațiile sale acoperă aproape tot cîmpul de observație posibil: clima, peisajul, fauna și flora, sănătatea și viața oame-nilor, obiceiurile, limbile, îmbrăcămintea și bucatăria, mobilierul și vehiculele, monumentele, administrația, autoritatea, organizarea, ierarhia, cu practicile și eticheta ei,

(Continuare în p. 43)

În sec. XIX, ziua
de lucru avea 12 ore

ASOCIAȚIA PENTRU SUGRUMAREA MUNCITORILOR

ARTHUR BIRNIE

În primele decenii ale secolului nostru au văzut lumina tiparului o serie de lucrări dedicate istoriei economice a Europei. Printre acestea s-a aflat și cartea lui Arthur Birnie, profesor la Universitatea din Edinburgh, apărută și în traducere franceză, sub titlul *Histoire économique de l'Europe (1760-1932)*. Lucrarea analizează, pe o perioadă de peste 150 ani, evoluția transformărilor tehnice, economice și sociale din principalele țări europene.

Sprijinindu-se pe o informație vastă, lucrarea lui Birnie trece în revistă nu numai viața economică, ci și evoluția claselor sociale și a ideilor social-politice din perioada menționată. Pentru cititorii revistei noastre am ales un fragment despre istoria legislației muncii în unele țări europene, începând din primele decenii ale sec. XIX și până după primul război mondial. Trebuie subliniat că diferitele legiuri industriale la care se referă A. Birnie au fost elaborate datorită luptei clasei muncitoare pentru condiții de lucru și de viață mai bune. Titlul și subtitlurile aparțin revistei *Magazin istoric*.

Sclavia copiilor din Yorkshire

Anglia, leagănul industrializării, a fost prima țară în care s-a încercat corijarea unor din efectele nefaste ale dezvoltării economice capitaliste. Printre consecințele cele mai grave, generate de industrializare în prima sa fază, a fost și folosirea în producție a femeilor și a copiilor un timp excesiv de îndelungat, în locuri de muncă insalubre și adeseori periculoase. Iată de ce primele legi industriale de protecție a muncii s-au referit numai la femei și copii; protecția muncitorilor adulți s-a obținut mult mai târziu.

Prima lege industrială engleză a fost votată în 1802. Proiectul a fost prezentat de Sir Robert Peel, el însuși industriaș, și urmărea doar reglementarea muncii

*Copii în minele
și industria
textilă din
Statele Unite
la începutul
sec. XX*

ucenicilor din fabrici, proveniți din azilele parohiale. Legea se referea la copiii cei mai nenorociți, de care autoritățile, obligate să aplice normele de asistență a săracilor, se descotoroseau încredințându-i proprietarilor de întreprinderi. În epoca respectivă, patronii înțimpinau, adesea, dificultăți în recrutarea forței de muncă. Oamenii manifestau o vie repulsiu pentru munca în uzine; în plus, deseori, fabricile se aflau așezate în regiuni muntoase, unde populația era rară. De aceea, utilizarea ucenicilor proveniți din azilele parohiale îngăduia, în oarecare măsură, remedierea lipsei brațelor de muncă. Azilele din sud trimiteau copii fabricilor din nordul țării, trafic care se apropia mai curând de comerțul cu sclavi.

Peel și-a depus proiectul de lege pentru a-i protegi pe acești copii vâlguiți din cauza condițiilor de muncă. El prevedea reducerea zilei de lucru la 12 ore, conținând totodată dispoziții privitoare la instruirea lor, cât și la igiena dormitoarelor în care erau cazați. Dar nu s-a luat nici o măsură pentru transpunerea în practică a legii. În înțelegere cu

Robert Owen, care încercase cu succes, în fabricile sale din New Lanark, experimentarea zilei de lucru cu un orar mai redus, Peel a determinat adoptarea unei a doua legi industriale, în 1819. Ea interzicea folosirea copiilor sub nouă ani și limita la 12 ore ziua de lucru a adolescenților sub 16 ani. Legea era însă valabilă doar pentru filaturile de bumbac și, la fel ca și precedenta, nu prevedea nici o dispoziție în stare să-i asigure aplicarea. Sarcina respectării ei a revenit judecătorilor de pace, ai căror membri, în regiunile industriale, erau fie chiar industriași, fie prieteni ai acestora, care nu aveau deci nici un interes să-i asigure aplicarea.

Problema legislației industriale a intrat într-o nouă fază abia pe la 1830. Până atunci, doar filantropi ca Peel și Owen se ocupaseră de această chestiune. Din acel moment însă opinia publică însăși a fost interesată de îmbunătățirea regimului de lucru. Muncitorii fabricilor considerau o asemenea reformă drept un mijloc capabil să asigure tuturor o zi de lucru mai scurtă, dar cu aceeași productivitate.

Reforma avea însă să se izbească de opoziția îndrăjită a industrișilor. Rămânea o singură posibilitate: să se ceară reducerea orelor de muncă pentru femei și copii, dându-se astfel impresia că nu erau atacate principiile liberalismului economic. Mișcarea în favoarea reformei legislației industriale, declanșată sub această nouă formă, s-a întins repede în nordul Angliei. În toate orașele industriale s-au constituit comitete ce luptau pentru reducerea zilei de lucru.

Începutul a fost marcat de ziarul *Leeds Mercury*, care a publicat, sub titlul *Scavia din Yorkshire*, o serie de scrisori înflăcărate ce stigmatizau ipocrizia anumitor industriști care își propuneau să suprima sclavia negrilor africani, profitând, în același timp, la ei acasă, de existența unui sclavaj și mai condamnabil. Parlamentul a votat, în 1833, o nouă lege industrială care reglementa munca copiilor. Sfera ei de aplicabilitate se reducea însă tot numai la filaturi. Legea interzicea folosirea muncii copiilor mai mici de 9 ani, limita la 9 ore ziua de lucru a celor ce nu împliniseră încă 13 ani și la 12 ore pe cea a tinerilor până la 18 ani; în același timp, ea interzicea munca de noapte a acestor categorii de muncitori. Spre deosebire de legile precedente, o măsură urmărea să asigure aplicarea noilor dispoziții — numirea în întreaga țară a patru inspectori ai muncii. Deși, față de sarcinile ce le reveneau, numărul inspectorilor era cu totul insuficient, însăși numirea lor ofereă o oarecare garanție a aplicării noii legi.

În ciuda avantajelor ce le prezenta, legea din 1833 nu a fost bine primită de partizanii reformei. Ei considerau, nu fără temei, că era o stratagemă pentru a înăbuși mișcarea în favoarea zilei de muncă de zece ore pentru *toți salariații* și și-au intensificat campania, câștigând în cele din urmă pentru punctul lor de vedere majoritatea membrilor celor două mari partide politice. Liderii aceluiași partid refuzau însă să se lase convinși și opoziția lor a înțirziat cu câțiva ani succesul

deplin al mișcării. Abia în 1844, un amendament la un proiect de lege industrială depus de guvern cerea instituirea, pentru femei, a zilei de muncă de zece ore. Dar secretarul de stat de la interne, Sir James Graham, a obligat Parlamentul — amenințând cu demisia întregului cabinet — să respingă amendamentul. Totuși, se extindea protecția legală asupra femeii, se introducea în avantajul ei, ca la adolescenți, ziua de muncă de 12 ore și se interzicea folosirea mașinilor care îi periclitau viața. Abia în 1847, un proiect de lege prevăzând ziua de muncă de zece ore a fost votat de deputați și ratificat de regina Victoria la 8 iunie 1847.

Votarea legii de zece ore a fost pentru clasa muncitoare, după cum a arătat Karl Marx, o victorie răsunătoare, pe care locuitorii regiunilor industriale au primit-o cu entuziasm. Dar ea n-a avut imediat consecințe prevăzute de lucrători. Aceștia speraseră că ziua de muncă de zece ore se va extinde, automat, la toate categoriile de salariați, cu toate că legea nu se referea decât la femei și copii. Dar patronii n-au acceptat acest lucru. Situația s-a rezolvat abia peste câțiva ani. Două legi, una votată în 1850 și cealaltă în 1853, au fixat ziua de lucru la 12 ore, femeilor și copiilor acordându-li-se un repaus pentru masă de o oră și jumătate. Până la urmă, și bărbații au căpătat dreptul la această pauză, munca efectivă devenind de zece ore și jumătate.

Deși obligați să se recunoască învinși, patronii s-au arătat în continuare ostili principiului legislației industriale. Ei au fondat o asociație națională a proprietarilor de întreprinderi, denumită de Dickens „Asociația pentru sugrumarea muncitorilor”, care a încercat să amine sau cel puțin să îngreuească noile legi industriale. Această asociație patronală a obținut în 1856 o mică victorie, abrogând articolul care se referea la interzicerea muncii femeilor și copiilor la mașinile periculoase.

Se poate spune că, începând din 1860, principiul legislației industriale s-a extins în Marea Britanie. Reglementările au cu-

prins, în 1867, toate atelierele și uzinele; dar abia în 1878, legile industriale în vigoare au fost codificate într-o legislație generală. Avantajele legislației industriale fiind prea evidente pentru a putea fi puse în discuție, principiul controlului oficial s-a lărgit în continuare. Primii care și-au dobândit ziua de muncă de opt ore au fost minerii, dar abia în 1908. Salariații din magazine nu au reușit să-și capete ziua de repaus săptămânal decât în 1912.

Binefacerile... panicii

În Franța, doctrina liberalismului economic, care câștigase un prestigiu considerabil în urma revoluției din 1789, a devenit, pentru vreme îndelungată, o înfrînă serioasă în calea legislației industriale. Totuși, în 1813, adică cu 30 ani înaintea Angliei, s-a interzis folosirea copiilor în mine. După 1830, Academia de științe morale din Paris a însărcinat pe unul din membrii săi, dr. Villermé, să întreprindă o anchetă asupra condițiilor muncii copiilor în orașele muncitorești. Constatând personal condițiile în care erau forțați să muncească copiii în fabrici, Villermé a reacționat cu indignare și, în raportul pe care l-a publicat în 1839, a cerut o intervenție legislativă. Faptele dezvăluite erau de asemenea natură că nici un guvern nu putea rămâne indiferent și prima lege industrială franceză a fost adoptată în 1841. Ea interzicea angajarea copiilor sub opt ani și fixa ziua de lucru pentru cei sub 12 ani la opt ore, iar pentru cei ce nu împliniseră 16 ani la 12 ore.

Din păcate nu a fost prevăzută nici o măsură pentru a se asigura respectarea acestor prevederi. Sarcina urmării aplicării legii a fost încredințată unor comisii onorifice, alcătuite din magistrați și funcționari, lucrând în fiecare regiune sub supravegherea prefectului. În 1843, funcționau 250 comisii, grupând 1 600 persoane. Dar ele își îndeplineau misiunea fără trăgere de inimă și nu au depus nici un efort pentru a asigura aplica-

rea dispozițiilor ce limitau durata zilei de muncă a copiilor mai mici de 12 ani. Drept urmare a unui mare număr de plângeri, la începutul anului 1848, a fost votată o completare importantă, în virtutea căreia se preconiza un sistem de jumătăți de zile pentru copii și protecția femeilor prin crearea unui corp de inspecție salariat. Revoluția din februarie 1848 nu a îngăduit însă aplicarea acestor măsuri.

Printre legile de oarecare importanță, votate sub a doua republică (1848-1852), în domeniul protecției muncii, cea din septembrie 1848, care fixa la 12 ore durata maximă a zilei de lucru, a fost singura care a supraviețuit. Legea i-a avut în vedere atât pe bărbați cât și pe femei, astfel încât Franța a fost prima țară europeană care a luat măsuri de protecție în favoarea mîinii de lucru masculine. Dar legea nu a fost niciodată aplicată în chip riguros, pentru că guvernele au acordat numeroase derogări.

Legea din 1848 nu a suferit modificări notabile pînă în 1868, cînd ingineri experți au primit sarcina să elaboreze măsuri pentru asigurarea securității lucrătorilor ce deserveau cazanele de aburi. Tot atunci, s-a creat un comitet consultativ permanent, menit să prezinte sugestii pentru îmbunătățirea prevederilor legislației industriale. În 1870, guvernul a prezentat Parlamentului o nouă lege a muncii, într-o redactare amplă. Dar războiul cu Prusia a izbucnit înainte ca dezbaterile să se încheie.

Sarcina a trebuit să fie reluată și dusă la bun sfîrșit de către cea de-a treia republică (1870-1940). Un nou proiect de lege industrială, înaintat în 1871 Adunării Naționale, a întîmpinat o opoziție atât de puternică, încît nu a fost votat decît în 1874. Noi dispoziții au modificat legislația în vigoare. Ea a ridicat la 12 ani vîrsta la care un copil putea fi angajat într-o fabrică și a interzis munca de noapte femeilor sub 20 ani; totodată, a fost creată, pentru prima dată, o inspecție de stat a muncii. Comisari locali, desemnați de consiliile departamentale și de prefecți,

trebuiau să supravegheze aplicarea legii în fiecare departament.

Noua lege nu a fost primită favorabil de către patroni și aplicarea ei a întîmpinat mari dificultăți. Abia în 1892 s-a produs o nouă amendare a legii aflate în vigoare. Durata maximă a zilei de lucru a fost fixată la 11 ore pentru femei și zece pentru copii. Guvernul a respins sugestia comitetului consultativ, care propunea ca și bărbații să beneficieze de ziua de 11 ore.

În 1900, o nouă lege a stabilit durata zilei de muncă unice — 10 ore — pentru întreprinderile industriale în care lucrau femei și copii. Din 1892, femeilor și copiilor li se asigurase o zi de repaus pe săptămînă, măsură extinsă, în 1906, asupra tuturor lucrătorilor din comerț și industrie. Legea însă s-a aplicat cu multe lacune, mai ales în rîndul lucrătorilor din magazine.

Intervenția legislativă cea mai importantă, care s-a petrecut vreo dată în Franța în favoarea lumii salariate, a avut loc abia după primul război mondial, cînd s-a instituit ziua de lucru de opt ore pentru toți muncitorii, în afara celor agricoli. Legea a reprezentat exemplul unei măsuri adoptate sub imperiul panicii. Pentru a-i domoli pe muncitori, legea a fost votată în grabă, în ajunul manifestației prevăzute pentru 1 mai 1919, manifestație de care guvernul s-a temut că va duce la o revoluție comunistă.

De la 5 dimineața la 9 seara

Dintre statele germane, Prusia a fost cea care a deschis calea în materie de legislație industrială. Grelele condiții de muncă în uzine s-au resimțit repede în regiunile industrializate renane. În jurul anului 1818, guvernul prusian a început să primească plîngeri privind abuzurile ce se săvîrșeau cu privire la regimul de muncă al copiilor. Dar autoritățile s-au decis greu să acționeze. Abia în 1824 s-a cerut guvernatorilor să raporteze asupra situației, iar ministrului învățămîntului să încerce

să reglementeze durata zilei de muncă a copiilor. Măsura a provocat imediat protestul ministrului de interne, care a pretins că o asemenea limitare ar plasa industria germană într-o situație de inferioritate față de concurenții străini. Ca atare, situația a rămas neschimbată.

Problema a fost reluată de abia în 1828, în împrejurări care au provocat oarecare rumoare. Comandantul forțelor armate din provinciile renane a declarat în public că, drept consecință a degradării fizice a populației, regiunile industriale nu vor putea pune la dispoziția armatei contingentul necesar de recruți. Guvernul, care era întotdeauna sensibil la problemele militare, a ordonat, neîntîrziat, reducerea zilei de muncă pentru copii. Dar noi neînțelegeri între diversele ministere au întîrziat punerea în aplicare a acestei măsuri. Problema s-a târăgănat alți cîțiva ani.

După 21 ani, guvernul s-a hotărît, în sfîrșit, să acționeze și, în 1839, a fost votată prima lege industrială, care interzicea patronilor să angajeze copii sub 9 ani; totodată, se reducea la zece ore ziua de muncă a adolescenților ce nu împliniseră 16 ani. Grijă aplicării noilor dispoziții a revenit poliției și cadrelor didactice, colaborare justificată prin prevederea conform căreia fiecare copil care lucra în uzină trebuia să fie prezent, zilnic, cinci ore la școală. Redactarea neclară a legii cu pricina nu a îngăduit însă o aplicare corespunzătoare. În afară de cele cinci ore de școală, fiecare copil trebuia să lucreze 10 ore, avînd o oră și jumătate pentru masă, deci în total 16 ore și jumătate. Or, legea stabilea timpul de lucru și de școală la 16 ore, (de la 5 dimineața la 9 seara), așa încît între patroni și cadrele didactice exista un conflict permanent pentru jumătatea de oră suplimentară. În 1849, guvernul a încercat să rezolve problema, creînd niște consilii care li reprezentau pe industriași și erau chemate să determine durata zilei de lucru. Experiența a eșuat.

Legea din 1839 nu a suferit nici o modificare importantă pînă în 1853. O anchetă

Reglementarea, prin lege, a zilei de muncă de opt ore în România a fost un proces îndelung, complex și contradictoriu. Inițiativele proletariatului, de soluționare a acestor probleme, s-au lovit de interesele patronatului și ale statului burghez, care urmăreau menținerea unei zile de muncă cât mai lungi; la începutul secolului trecut, media orelor de lucru pe zi oscila între 12 și 14 ore pe zi.

Legislația muncii, ale cărei înceturi pot fi plasate în deceniul al doilea al sec. XIX, a vizat, cătăva vreme, numai fixarea de norme privind respectarea unor reguli de igienă.

În 1872, muncitorimea din Transilvania a impus un Regulament care stabilea că durata zilei de muncă nu putea depăși zilnic 16 ore, iar în următorii ani, o serie de regulamente elaborate la București acordau un spațiu larg condițiilor de muncă ale lucrătorilor, printre acestea înscrinduse și prevederi referitoare la timpul legal de muncă și orele suplimentare. Este de observat faptul că aceste regulamente, în general, conțineau măsuri care priveau numai anumite întreprinderi, având deci o sferă limitată de acțiune.

Miscarea socialistă a înscris în programele ei și obiective „pentru protejerea clasei muncitoare industriale” precum: 8 ore de muncă pe zi, interzicerea angajării copiilor sub 14 ani, repaus duminical etc. Aceste deziderate au constituit mobilul a numeroase acțiuni cu caracter revendicativ ale diferitelor categorii de salariați.

După prevederile unui Regulament din 1894, copiii între 12 și 14 ani munceau „de la ora 5 dimineața, până la ora 8 seara, cu o întrerupere de 2 ore, adică o oră liberă la amiază și alte o jumătate de oră pentru prânzul de dimineață și cel de după-amiază”.

Trei ani mai târziu, în timpul guvernării liberale, președintele Consiliului de Miniștri, P.S. Aurelian, un promotor al legiferării repausului duminical, a propus un proiect, devenit lege la 28 februarie 1897, prin care se acorda salariaților o jumătate de zi liberă pe săptămână. La 14 aprilie 1910, o nouă lege stabilea, în principiu, în afară de duminicile libere, alte unsprezece zile de sărbătoare pe an.

Pentru prima dată în România, la 11 februarie 1906, Legea asupra muncii minorilor și femeilor în așezămintele industriale și exploatarea miniere preciza nu numai vârsta minimă de la care minorii puteau fi angajați (12 ani), ci și timpul de muncă, de 8 ore pe zi, pentru copiii până la 15 ani, cu amendamentul că acesta putea fi prelungit până la „10 ore pentru copiii de la 13 la 15 ani”, dacă împrejurările o reclamau.

După încheierea primului război mondial, durata zilei de muncă rămăsese tot între 8 și 14 ore; uneori și mai mult, ceea ce a determinat intensificarea acțiunilor întreprinse de către clasa muncitoare, vizând reglementarea timpului de lucru. Consiliul Dirigent din Transilvania a adoptat, la 21 mai 1919, Decretul nr. XII, care stipula introducerea zilei de lucru legale de opt ore și repausul duminical.

Tendința patronatului de desconsiderare a intereselor proletariatului și-a găsit expresia în întârzierea, uneori foarte mare, cu care erau aplicate unele convenții internaționale din acea vreme, semnate și de guvernele României, cum au fost, de pildă, Convenția privind ziua de muncă de 8 ore, în 1921, și Convenția privind repausul duminical, în 1923.

O nouă lege privind respectarea repausului duminical a fost promulgată, la 18 iunie 1925, de către cabinetul liberal prezidat de I.I.C. Brătianu. Trebuie precizat că un decret care să oficializeze ziua de lucru de 8 ore nu exista încă, deși, în mod tacit, ea fusese impusă de către muncitori în numeroase întreprinderi. Astfel, după datele furnizate în 1926 de Ministerul muncii, în 291 unități industriale unde activau 96 760 salariați se lucra după un program de 48 ore săptămânal.

Legiferarea zilei de muncă de 8 ore a fost efectuată la 8 iunie 1928, prin promulgarea Legii pentru ocrotirea muncii minorilor și copiilor și durata muncii, dar și după această dată, muncitorimea a avut în obiectul luptei sale revoluționare reducerea duratei zilei de muncă, dată fiind împotrivirea patronatului față de respectarea prevederilor legale privind cele 8 ore.

FI.T.

din 1851 demonstrase că reglementările legale nu se aplicau din pricina lipsei de control. Guvernul a hotărât să creeze un corp de inspecții ai muncii, asemănător celui ce funcționa în Anglia, dar, sub influența opoziției, potrivit soluției preconizate, s-a limitat să-i numească numai în unele regiuni. De aceea, doar trei regiuni, puternic industrializate, au fost efectiv încadrate cu personalul adecvat. Legea din 1853 a ridicat la 12 ani

vârsta de la care copiii le era îngăduit să lucreze în uzină și a redus ziua de lucru a celor sub 14 ani la șase ore.

Industriașii prusieni s-au împotrivit, pe cât au putut, activității inspectorilor. Paznici, special postați, dădeau alarma la apariția inspectorilor, iar copiii erau forțați să mintă, pentru a-și ascunde vârsta reală. Autoritățile locale i-au sprijinit din toate puterile pe patroni, militând pentru abrogarea reglementărilor indus-

triale. Guvernul nu a obținut nimeni de noi inspecții, fapt care a confirmat ineficiența noilor măsuri în majoritatea regiunilor industriale.

În celelalte state germane, legislația muncii era fie inexistentă, fie doar parțial elaborată. Prima extindere a legislației prusiene a avut loc în 1869, în cadrul Confederației Germaniei de Nord, constituită în 1867, sub hegemonia Prusiei. Dezbaterele care s-au desfășurat în Parlament, cu

ocazia prezentării unui nou proiect de lege, au menținut sistemul facultativ al inspecțiilor.

După proclamarea Imperiului german (1871), legislația industrială prusiană s-a extins la toate statele care îl compuneau. Responsabilitatea aplicării ei a revenit guvernelor statelor din care era format imperiul. Atribuțiile inspecțiilor muncii au fost extinse, devenind necesară atît sporirea numărului lor, cît și încadrarea pe posturile respective a unui personal pe deplin cunoscător al problemelor industriale. Dar, dacă un patron refuza să dea curs hotărîrilor luate de un inspector, acesta nu putea decît să-l dea în judecată și doar instanțele îi revenea dreptul de a aprecia decizia inspecției. Procedura fiind foarte complicată, guvernul imperial a luat, în cele din urmă, hotărîrea să lărgască prerogativele inspecțiilor și să generalizeze obligativitatea inspecției muncii.

Pe neașteptate s-a manifestat însă o nouă opoziție. Cănelarul Bismarck s-a împotrivit oricărei extinderi a inspecției muncii, avansînd un argument straniu, și anume pericolul unui „despotism birocratic”. Poziția cancelarului a obligat guvernul imperial să-și modifice atitudinea. Noul proiect de lege din 1878 a menținut caracterul facultativ al inspecției muncii, interzicînd inspecțiilor să urmărească aplicarea articolului 107 din legea de la 1869, care prevedea unele măsuri de securitate a muncii. Parlamentul a respins proiectul de lege prezentat de guvern și a cerut ca inspecțiile să-și mențină acest drept; deputații au prezentat totodată un amendament la noul proiect, prin care sistemul de inspecție se generaliza și devenea obligatoriu.

Bismarck a trebuit să admită amendamentul, dar i-a redus efectul pe cale administrativă: li s-a interzis inspecțiilor să acționeze împotriva unui industriaș fără o autorizație prealabilă din partea superiorilor lor. Activitatea in-

spectorilor a fost astfel subordonată unei cenzuri, de netrecut, ceea ce a împiedicat aplicarea legii. Între timp, Bismarck a întocmit un nou proiect de lege prin care asociațiile patronale reglementau condițiile de muncă în industrie. În 1884, proiectul a fost votat, dar aplicarea lui nu a dat rezultate. Cîțiva ani de experiență au demonstrat că un asemenea sistem nu putea să înlocuiască pe cel al inspecției de stat.

După înlocuirea lui Bismarck a avut loc la Berlin, în 1890, o conferință internațională a muncii. Un an mai tîrziu, o nouă lege a ridicat la 13 ani vîrsta de la care puteau să fie folosiți copiii în industrie și a stabilit la 11 ore durata zilei de lucru. Copiii sub 14 ani lucrau maximum 6 ore, cei sub 16 ani, maximum 10. Munca prestată duminica a fost și ea supusă restricțiilor, iar corpul inspecțiilor muncii a fost reorganizat și lărgit. Dar aplicarea legii a rămas mai departe un atribut al fiecărui stat, neexistînd un sistem uniform de inspecție a muncii. Inspecțiile muncii întocmeau rapoarte, dădeau avize și prezentau sugestii, dar, în final, declanșarea procedurii revenea exclusiv poliției. Abia în 1908 a intervenit o schimbare în privința timpului de lucru, fixat la 10 ore pe zi.

După primul război mondial, s-a introdus ziua de muncă de opt ore, care totuși, nu a fost respectată pretutindeni în Germania. Sub diferite prețexte, guvernul a acordat numeroase derogări, în special în anii 1922-1923, principalul argument fiind necesitatea de a se plăti reparațiile de război datorate puterilor aliate. Ca urmare, o mare parte a muncitorilor germani lucrau 9 ore și chiar 10 ore pe zi.

**În românește de
Sergiu STANCIU**

CELE OPT CĂLĂTORII ALE LUI IBN-BATTUTA

(Urmare din p. 37)

în sfîrșit, religia. Nimic din toate acestea nu este, bineînțeles, prezentat sistematic. Dimpotrivă, totul trece printr-o notație spontană, fragmentară, legată de un moment anume, rezultat al unei cunoașteri personale și nu al unei cercetări sistematice și totale. Autorul este întotdeauna în spate: în prim plan sînt curiozitatea lui, interesul sau repulsia lui, unghiul prin care abordează realitatea. Mulțimea din Cairo, natura neîndurătoare a zonei din jurul Meccăi, frigul pătrunzător al stepei, pescuitul de perle, rugurile din India, baobabul din Africa atestă că un om este acolo, că un om a văzut.

Spre deosebire de urmașii săi întru gen literar, la care descrierea țărilor se șterge în dosul inventarelor și altor statistici, Ibn-Battuta menține călătoria și aventura personală ca fundament constant al expunerii. El, despre care s-a spus că nu avea nimic dintr-un poliglot, se face înțeles pretutindeni, grație statutului privilegiat al arabei, limbă de religie și de cultură, de asemenea limbă a schimburilor internaționale.

Pentru Ibn-Battuta călătoria este o formă de viață. El se instalează în ea cu trup, suflet și toate bunurile sale. Pentru succesorii săi întru gen, voiajul reprezintă numai un episod al acestei vieți. La cîte meserii și vocații visate — și chiar încercate — renunță el, pentru a continua să alerge! Cu diplomele pe care le primește la Damasc, cu prilejul primei călătorii, poate rămîne acolo sau poate reveni cel puțin pentru a deschide un curs și a preda orice dorește, deoarece „licențele” eliberate de 13 autorități diferite par să acopere — după cum ni se relatează — mai tot cîmpul cunoașterii. Dar el nu se gîndește decît la mîntuirea unei călătorii pe care o vrea cît mai îndepărtată cu putință, cît mai completă.

Octombrie 1911

INSURECȚIA DE LA WUCHANG

WU YUZHANG

La începutul secolului nostru, în China, mișcarea pentru modernizarea țării, împotriva rînduieilor feudale, a guvernului imperial și a dinastiei manciuriene Qing — care, secole de-a rîndul, a menținut țara în stare de înăpoiere și de dependență față de puterile străine — se intensifică.

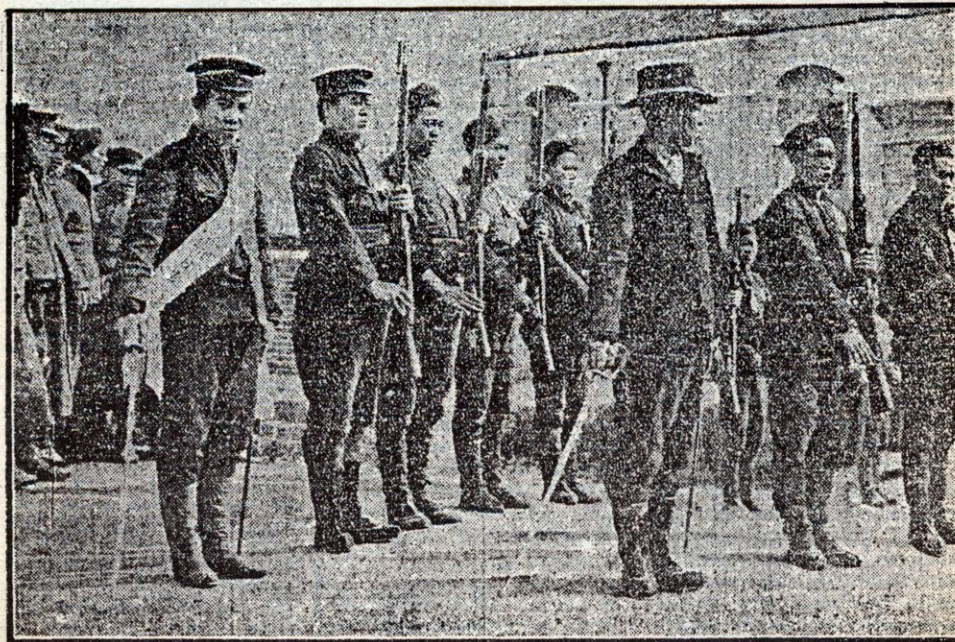
În iulie 1905, la Tokio, se întîlnesc reprezentanții diverselor grupări progresiste și revoluționare chineze, care au drept scop final răsturnarea dinastiei manciuriene. La propunerea lui Sun Yat-sen¹, toate aceste organizații se

unesc într-un singur partid, numit Tong Meng Hui (Liga revoluționară), un prim partid revoluționar burghez. El adoptă drept teze fundamentale ale politicii sale cele trei principii, formulate de Sun Yat-sen, în patru fraze, reprezentînd 16 caractere chineze: na-

cina. În 1894, a întemeiat „Societatea pentru renașterea Chinei”, asociație revoluționară care, în următorii ani, a organizat răscoale antifeudale. În 1896-1899, Sun Yat-sen a făcut un turneu în capitalele principalelor state europene, luînd contact cu mișcările revoluționare din acea epocă. După evenimentele din 1911-1912, în urma cărora a devenit președintele primei republici chineze, dr. Sun Yat-sen și-a continuat activitatea. Întemeind, în ianuarie 1914, un nou partid revoluționar (Guomindang). În ultimii ani de viață, a salutat victoria Revoluției Socialiste din Octombrie din Rusia și a colaborat îndeaproape cu Partidul Comunist Chinez, cu sprijinul cărui a reorganizat, în 1924, Guomindangul.

¹ Democrat revoluționar chinez (1866-1925), participant timp de patru decenii la lupta antifeudală și antiimperialistă a poporului chinez. S-a născut lângă Guangzhou, într-o familie de țărani. După studii la Hongkong, închelate în 1892, a profesat un timp medi-

Un grup de ostași participanți la revoluția burghezo-democratică din China, imagine apărută în ziarul Universul, ianuarie 1912

ționalism (răsturnarea dinastiei manciuriene și renașterea națiunii chineze), democrație (preluarea puterii pe cale armată și instaurarea republicii), bunăstare a poporului (dreptul egal la proprietate asupra pământului).

La câteva zile distanță, are loc primul congres al Ligii, la care Sun Yat-sen este ales președintele ei și se adoptă Programul revoluției, care cuprinde opt documente ce definesc orientarea politică generală, politica externă și tactica insurecției armate. Pentru a-și populariza ideile revoluționare, în noiembrie același an, partidul înființează un ziar, Minbao (Ziarul poporului). Constituția Ligii marchează un pas înainte în unificarea mișcării revoluționare chineze și în definirea ideologiei sale. Între anii 1905 și 1912, această organizație deține rolul vital, de pivot, în puternica ofensivă pe plan ideologic, de propagandă și coordonare a luptei revoluționare împotriva guvernului Qing, trezește conștiința patriotică a poporului, mobilizează voința lui de luptă. În toată China se stîrnește un puternic val revoluționar. În decurs de cinci ani (1907-1911), Liga revoluționară organizează și conduce opt răscoale armate în provinciile sudice ale țării, răzvrătiți înfrinți în mod singeros de trupele manciuriene.

La 9 mai 1911, în interesul bancherilor imperialiști, guvernul imperial Qing decide așa-zisa naționalizare a căilor ferate din provinciile Hunan, Hubei, Sichuan și Guangdong. Este, de fapt, o manevră, pentru că, nouă zile mai târziu, același guvern semnează cu un consorțiu de bancheri din Anglia, S.U.A., Germania și Franța un „contract de împrumut”, care, în realitate, dă liniile ferate pe mina străinilor. În vara și toamna anului 1911,

La începutul lunii septembrie (1911), autoritățile Qing — speriate de amploarea mișcării revoluționare populare din Sichuan — îl însărcinează de urgență pe Duan Fang, comandantul liniei ferate din zonă, să disloce și să preia o parte din trupele Noii Armate, staționate în provincia Hubei, pentru a trece la represalii. Rui Cheng, guvernatorul general al provinciilor Hubei și Hunan, află cu satisfacție de măsura luată, întrucât are informații certe că, în rândurile acestor unități, mișună membri ai grupărilor revoluționare. Immediat, revoluțio-

populația din alte patru provincii se împotrivesc și deschide lupta, cunoscută sub numele de „mișcarea pentru apărarea căilor ferate”. Organizatorul principal al acestor răscoale armate, partidul revoluționar Tong Meng Hui, atrage un număr tot mai mare de soldați din Noua Armată (numită așa pentru că fusese echipată cu armament modern și instruită după tehnica militară din țările capitaliste dezvoltate) și reușește astfel să ia cu asalt multe orașe.

Pe fondul nemulțumirii populare generale, îndreptate împotriva guvernului imperial și a străinilor care îl finanțează și îl influențează politic, la 10 octombrie 1911, se declanșează insurecția armată de la Wuchang, moment care marchează începutul revoluției burghezo-democratice în China.

În acea perioadă, dr. Sun Yat-sen, conducătorul unanim recunoscut al revoluționarilor, se afla în statul Colorado (S.U.A.), pentru a strînge fonduri în sprijinul mișcării. Baza ei socială o formează burghezia mică și mijlocie, reprezentanții burgheziei chineze rezidente în străinătate, studenții bursieri reințorși în patrie, ofițerii și cădeții Noii Armate, proprietarii funciari ostili dinastiei Qing.

În paginile ce urmează, prezentăm un fragment din volumul de amintiri *Revoluția Xinghai, 1911* (reeditare), apărut în 1980 la Beijing, în Editura poporului și semnat de unul dintre conducătorii mișcării din octombrie 1911: Wu Yuzhang (1878-1966), membru al Partidului Comunist Chinez din 1925 și, ulterior, al Comitetului Central al P.C.C. Autorul însemnărilor relatează un episod trăit din insurecția de la Wuchang.

narii intră în alertă. Dispersarea unităților nu este deloc în avantajul cauzei; se impune deci o grabnică trecere la acțiune. La 24 septembrie, are loc o reuniune a membrilor organizațiilor revoluționare, în cadrul căreia se hotărăște declanșarea unei rebeliuni, în ziua de 6 octombrie. Rui Cheng descoperă că deplasarea trupelor a slăbit sistemul său de apărare, creînd condiții prielnice insurgenților. Mulțumirea de la început i se risipește și, intrat în panică, nu își mai permite nici să doarmă în patul său. În fiecare seară, discret, se culcă la bordul

¹Centrul administrativ îl forma aglomerația urbană Wuhan, alcătuită din orașele Wuchang, Hankou și Yangyang, porturi fluviale pe Yangze.

Statuia în bronz a lui Sun Yat-sen de la Guangzhou

Presa românească despre revoluția din 1911

„O lovitură dată capitalismului”

LU XIANGGAN

„După cum se știe, între popoarele chineze și român există o tradițională prietenie revoluționară și o trainică solidaritate de luptă — ne spunea într-un interviu acordat la al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat la București, în vara anului trecut, istoricul Lu Xianggan, cercetător științific al Academiei de științe sociale din R.P. Chineză, doctorand din 1979 al Facultății de istorie-filozofie a Universității «Babeș-Bolyai» din Cluj. Primele contacte oficiale româno-chineze s-au înregistrat după cucerirea independenței de stat a României, dar încă din deceniul al patrulea al sec. XIX gazetele românești și-au informat cititorii, tot mai prompt, despre diferitele evenimente petrecute în China. Revoluția burghezo-democratică din 1911 a avut un larg ecou în țara dumneavoastră”, își încheia interviul Lu Xianggan.

Pe linia preocupărilor sale de studiere a relațiilor chino-române de-a lungul istoriei și rod al unor asidue investigații, Lu Xianggan a întocmit teza Opinia publică românească și mișcarea revoluționară din China la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX (conducător științific — academicianul Ștefan Pascu), cu care, în iulie 1981, a obținut titlul de doctor. Din rezumatul lucrării, prezentăm cititorilor noștri câteva extrase.

Revoluția burghezo-democratică din 1911 a avut un larg ecou pe plan internațional. Răsfoind gazetele românești ale vremii, constatăm că ele au prezentat, cu regularitate, evenimentele revoluționare care aveau loc în China, începând cu insurecția de la Wuchang,

izbucnită la 10 octombrie. În paginile unor cotidiane românești, s-a deschis rubrica **Revoluția din China**, prezentă aproape număr de număr. Sub titluri ca **Deșteptarea Chinei**, **Zidul chinezesc se surpă**, **Secolul democrației**, **Triumful unei revoluții**, **Republica chineză** și altele, presa progresistă și democratică din România și Transilvania a adus cele mai calde elogii revoluției burghezo-democratice. Deși nu aveau corespondenți proprii în Extremul Orient, ziarele românești ale vremii au luat atitudine față de eveniment, reluând și comentind telegramele și știrile străine.

Aceste ecouri favorabile au fost determinate de cerința fundamentală a societății românești de la începutul sec. XX — înfăptuirea statului național unitar român. De aceea, gazetele românești din Transilvania, mai ales noul organ al Partidului Național Român, **Românul**, au relatat cu mult entuziasm episoade ale revoluției chineze. Ele considerau că eliberarea națională era o cauză comună popoarelor române și chineze. În legătură cu semnificația revoluției din China, **Gazeta Transilvaniei**, din 8 noiembrie 1911, cerea imperios abolirea regimului dualist de aspirare națională: „Se va face, și trebuie să se facă această transformare și în Europa, unde tot mai este, și în epoca deșteptării Chinei împietrite, câte un stat cu stăpîniri, cu clasă oligarhică îngrădită per abuzum cu privilegii. Spiritul timpului nu se poate opri în calea lui triumfală”.

Încă de la sfârșitul sec. XIX, de cînd, în 1894, Sun Yat-sen întemeiease „Societatea pentru renașterea Chinei”, revoluționarii chinezi,

unea dintre navele de război acostate în port.

Insuficiența pregătirilor îi obligă pe revoluționari să amîne insurecția cu zece zile. Iată însă că intervine un lucru neprevăzut: în dimineața de 9 octombrie, în timp ce Sun Wu, șeful statului major al comandamentului provizoriu al insurecției, aflat în Hankou, conduce o misiune de fabricare a grenadelor, se produce o explozie, provocată de una dintre ele. Sun Wu se rănește la cap, sediul este deconspirat, poliția confiscă steagurile, însemnele, do-

cumentele și sigiliile organizației.

După descoperirea pregătirilor insurecționale, membrii Ligii înțeleg că orice intruziune poate fi fatală. În calitate de comandant general, Jiang Yiwu dă un ordin de extremă urgență: insurecția se va declanșa la miezul nopții. Înainte ca acest ordin să apuce a fi transmis tuturor unităților, poliția năvălește însă la cartierul general al revoluționarilor din strada Xiaochao și în alte sedii și arestează pe marea majoritate a conducătorilor insurecției. Jiang Yiwu

reușește să scape. În aceeași seară, Rui Cheng ordonă cu cruzime executarea celor arestați, instituie legea marțială în oraș, consemnează regimentele și batalioanele Noii Armate în cazărmi. Fiind în posesia listelor de membri ai organizațiilor revoluționare, el declanșează o vastă operațiune de urmărire și neutralizare a insurgenților. Amenințările amplifică zvonurile, astfel încît nu numai revoluționarii se simt în pericol, ci și cei care au avut legături cu ei. Toți însă gîndesc la fel: decît să

În frunte cu conducătorul lor, Sun Yat-sen, făceau asidue pregătiri ideologice și organizatorice pentru cauza eliberării naționale și sociale, pentru democrație și progresul societății chineze. Presa românească a publicat prima informație despre activitatea marelui revoluționar burghez-democrat în anul 1900, apoi, în cursul primului deceniu al sec. XX, ea a inserat o serie de știri cu privire la diferite aspecte ale mișcării revoluționare din China.

De la izbucnirea insurecției din Wuchang, **Românul** s-a declarat alături de rebelii chinezi și, pe un ton optimist, și-a manifestat deplină încredere în perspectivele revoluției: „Colosul chinez pare, în sfârșit, a se fi trezit dintr-un somn dulce — poate numai pentru unii —, pare că o deschizătură s-a făcut în zidurile ce îl opreau a lua cunoștință de o altă lume în afară de a sa, iar prin deschizătură o rază a pătruns: raza aceasta îl cheamă la muncă, la o muncă nouă. Munca aceasta va cere oameni, va cere jertfe, fiindcă cei care, de atâtea veacuri, s-au deprins a se bucura de bunurile muncii celor mulți nu se vor împăca cu o răsplătă dreaptă a muncii lor — dacă muncesc — decât numai cu de-a sila. Fiindcă drepturile se iau cu forță, chinezii au înțeles că numai cu armele vor putea trezi și schimba situația. Chiar dacă revoluționarii ar trebui să se plece armatelor împărătești organizate sau să treacă prin ascușii săbiilor lor, conștiința odată încolțită cu cât mai mult se va încerca a se înăbuși cu atât mai mult se va dezvolta”.

Fără nici o exagerare, putem afirma că aceste cuvinte constituiau un omagiu adresat revoluționarilor chinezi. În continuarea acestor rinduri, **Românul** și-a exprimat prețuirea pentru curentul republican existent în China, pentru personalitatea doctorului Sun Yat-sen și a condamnat poziția puterilor imperialiste față de guvernul provizoriu revoluționar, intenția lor de a întreprinde o intervenție armată.

Cotidianul bucureștean de mare tiraj **Universul** s-a remarcat prin noutatea informațiilor (însoțite de ilustrații foarte plastice) și redarea lor într-o formă sintetică. Analizând caracterul revoluției chineze, ziarul a subliniat că ea este îndreptată împotriva dinastiei manciuriene, pentru că aceasta personifică forța reacționară care împiedică progresul societății chineze. În numărul său din 12 ianuarie 1912, **Universul** a publicat, sub titlul **Corespondență specială din Shanghai**, un articol despre revoluție, în limba esperanto, semnat de un profesor de la Școala normală din Shanghai. Era primul chinez care scria într-un periodic românesc. **Adevărul și Dimineața**, alte două cotidiane bucureștene, au comentat și ele amplu personalitatea lui Sun Yat-sen și programul său revoluționar, insistând, totodată, asupra pericolului de intervenție a marilor puteri.

Cu un viu interes a urmărit evoluția situației din China presa muncitorească și socialistă din România. Chiar la începutul revoluției, **România muncitoare** i-a adresat un mesaj călduros de salut, arătând că ea „este unul din cele mai mari evenimente istorice la care asistăm”, marcând „o lovitură dată capitalismului mondial și, în special, celui european”.

Prezentarea în presa românească a evenimentelor revoluționare din China de la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX stă mărturie vechimii tradițiilor de prietenie și solidaritate dintre poporul român și cel chinez și faptului că întotdeauna între popoarele asuprite s-a stabilit un sprijin reciproc. Poporul român, care a cunoscut din plin vicisitudinile cotropirilor străine și a purtat lupte grele pentru eliberarea națională și socială, a manifestat deplină înțelegere și caldă simpatie pentru aspirațiile de libertate și independență ale poporului chinez, ceea ce constituie o pagină importantă nu numai în istoria relațiilor chinoromâne, ci și în aceea a prieteniei dintre toate popoarele lumii.

astepti moartea cu minile încrucișate, mai bine să lupti!

În ziua de 10 octombrie, Rui Cheng continuă campania de anihilare a revoluționarilor înscrși pe liste și declară că „răul va fi stirpit din rădăcină”. În oraș, domnește teroarea. În acele clipe, elemente revoluționare din rândul Noii Armate decid că singura salvare este revolta. La ora șapte seara, soldații Xiong Bingkun și Jin Tiaolong din Batalionul 8 de geniu, membri ai organizației revoluționare, sînt surprinși de comandantul lor de pluton, Tao

Qisheng, în momentul cînd intenționau să acționeze; de fapt își încărcau puștile, sub pretext că le curățau. Tao ordonă subordonaților imobilizarea lui Jin. Acesta strigă: „Camarazi, la arme!”. Soldații răspund acestei chemări și îlucid pe ofițerul reacționar.

Insurgenții, patruzeci la număr, în frunte cu Xiong Bingkun, ies din cazarmă și atacă arsenalul Chuwangtai. Soldații însărcinați cu paza trec de partea insurecției și arsenalul este ocupat. La auzul împușcăturilor, revoluționarii

din batalioanele de infanterie și artilerie și cadeții școlii militare din oraș se ridică la arme și se îndreaptă spre arsenal. Din cei 15 000 soldați ai garnizoanei imperiale din Wuhan, 5 000 participă la insurecție de partea revoluționarilor.

Rîndurile insurgenților cresc, mereu și se extinde aria acțiunilor lor militare, așa încît Xiong Bingkun se simte depășit de cerințele dirijării misiunilor de luptă. Tocmai în acel moment, un soldat îl întâlnește pe ofițerul Wu Zhao-lin din batalionul de geniu,

care a trecut de partea rebelilor în momentul fraternizării trupelor din arsenal cu răzvrătiții. El se bucură de o mare încredere în rândul soldaților și, la cererea acestora, este numit comandant general. Wu Zhaojin elaborează o tactică de luptă adecvată situației, reintroduce o disciplină strictă și organizează un atac asupra reședinței guvernatorului. În timpul acestei violente ofensive, care cuprinde o mare parte din oraș, Rui Cheng și ceilalți demnitari reușesc să scape printr-o spărtură din zidul palatului și se refugiază pe o navă de război de pe Yangze. În dimineața zilei de 11 octombrie, insurgenții sînt stăpîni pe întregul Wuchang.

După o noapte de lupte crîncene, soldații revoluționari se reunește la sediul Adunării generale provinciale din Hubei, pentru a instaura puterea revoluționară și a alege un guvernator militar. Cine urmează să-și asume responsabilitatea conducerii? Liderii inițiali ai organizației revoluționare au fost executați sau au fugit în momentele de teroare. Mișcarea este pur și

simplu decapitată. În mod cu totul fals, acești tineri revoluționari, capabili de atîtea acțiuni îndrăznețe, se consideră lipsiți de prestigiu și de forță de mobilizare a maselor. Conform moralei confucianiste, numai cei de vîită nobilă sînt capabili să conducă poporul. Pentru a-și consolida poziția și a conferi autoritate mișcării, ei fac apel la personalități marcante ale vieții politice, străine sau chiar ostile idealului lor.

La propunerea lui Wu Zhaojin și a altor cîtorva participanți, este ales în funcția de guvernator ofițerul Li Yuanhong, fidel monarhiei, iar în cea de șef al Departamentului problemelor publice — Tang Hualong, președintele în exercițiu al Adunării generale provinciale. Tang Hualong e foarte departe de a fi adept al revoluției. Cît despre Li Yuanhong, din ordinul lui au fost executați numeroși revoluționari. Chiar în seara insurjecției, el a omorît un curier, care îi aducea oferta lui Wu Zhaojin. Ajuns în fața lui Wu, nu numai că nu a aprobat insurjecția, dar a împroșcat-o cu invective.

Ales totuși guvernator, el șovăie să semneze o proclamație către popor. Faptul că e silit să-și taie părul împletit în coadă, după tradiția manciuriană, îi provoacă o mare suferință, pînă la plîns. Abia după ce sînt cucerite și orașele Hankou și Hanyang și după ce, la 17 octombrie, consulatele puterilor străine din Hankou se declară „neutre”, Li Yuanhong face public faptul că a acceptat funcția de guvernator. Cum era de așteptat, preluarea puterii politice de către persoane ca Li Yuanhong și Tang Hualong duce, ulterior, la un compromis cu forțele reacționare.

După victoria insurjecției de la Wuchang, celelalte provincii își proclamă independența, rînd pe rînd. Stăpînirea de peste 200 ani a dinastiei Qing se destramă vertiginos. Situația celorlalte provincii nu se deosebește prea mult de cea din Wuhan: roadele revoluției nu ajung în mîna poporului, ci sînt acaparate de foștii demnitari, de militariști și adepți ai monarhiei constituționale.

Prezentare și traducere
Tatiana ISTICIOAIA-BUDURA

În urma victoriei de la Wuchang, revoluția cuprinde întreaga țară. Membrii organizațiilor revoluționare mobilizează la insurjecție pe soldații Noii Armate și pe membrii asociațiilor conspirative revoluționare. Muncitorii, țărani, populația orașelor sprijină revoluția, se angajează în lupta antifeudală și antiimperialistă. Insurgenții cuceresc puterea politică locală, formează guverne revoluționare-militare; pînă la sfîrșitul lunii noiembrie, 15 provincii (dintre cele 24 ale Chinei) se declară pe rînd independente față de administrația imperială de la Beijing.

La 2 decembrie, armata revoluționară cucereste Nanjingul. Dr. Sun Yat-sen, care se întoarce la Shanghai la 25 decembrie, este ales peste patru zile președintele provizoriu al Republicii China, proclamată de reprezentanții provinciilor independente, acum în număr de 17. La 1 ianuarie 1912, Sun Yat-sen prestează jurămîntul la Nanjing, unde se creează guvernul provizoriu al republicii. Aceasta marchează sfîrșitul dinastiei Qing, care a dominat în China peste 260 ani, și al monarhiei feudale, care a durat peste 2000 ani.

Cum de s-a prăbușit atît de repede guvernul imperial? Îngrijorate de evoluția evenimentelor din sudul revoluționar, autoritățile de la Beijing apelează la Yuan Shikai, un general pe care l-au destituit înainte, dar care are o lungă practică a represaliilor. Yuan acceptă propunerea, cu condiția dizolvării

cabinetului imperial și numirii sale simultane în funcțiile de prim-ministru și comandant suprem al tuturor forțelor armate. Nobilimea manciuriană, speriată, capitulează. Puterile imperialiste străine îl consideră „omul forte al zilei, cel care poate salva China”. Ele condiționează recunoașterea Republicii China de unificarea nordului (reacționar) și sudului (revoluționar), sub conducerea lui Yuan Shikai.

Sub această puternică presiune, guvernul provizoriu de la Nanjing acceptă un compromis, în cursul tratativelor de pace. În martie 1912, Yuan Shikai se substituie lui Sun Yat-sen în postul de președinte provizoriu al Republicii China.

Revoluția ia sfîrșit, fără a obține o victorie definitivă, sarcinile ei antifeudale și antiimperialiste nu sînt îndeplinite în întregime, China rămînd, în continuare, o țară semicolonială, cu o societate semifeudală. Meritul ei constă în faptul că înlătură o dinastie și instaurează republica, zădărnîcînd toate tentativele de restaurare a regimului monarhic, distruge sistemul feudal autocratic, pune bazele statului național modern și sădește în conștiința națiunii chineze generosul ideal al unui regim republican democratic.

¹ Împăratul Pu Yi a abdicat încă din 12 februarie 1912. În 1932, el va reveni la tronul statului-marietă „Manciuko”, înfrînat de agresorii niponi în China de Nord-Est (Magazin istoric, nr. 2-3/1974).

PODGORII FEUDALE

ROMÂNEȘTI

GHEORGHE DAVID

Viticultura a fost una din străvechile îndeletniciri ale poporului român¹. Tradiția afirmă că Dionysos — zeul vinului și al viticulturii — ar fi fost de origine tracă. Acestea i se adaugă numeroasele știri furnizate de autorii antici (Platon, Strabon, Ovidiu) despre vechimea și răspîndirea culturii viței de vie în Dacia, îndeletnicire care a continuat și în timpul marilor migrații — care au cuprins o perioadă de aproape zece secole —, numeroși termeni viticoli de sorginte geto-dacică: butuc, strugure, curpen, cosor păstrîndu-se pînă în zilele noastre.

În evul mediu, cum atestă scrierile cronicarilor și relatările călătorilor străini, cultura viței de vie s-a numărat printre cele mai răspîndite îndeletniciri agricole românești, furnizoare a unei însemnate producții pentru consumul intern și pentru export. Chiar și locuitorii din zonele în care nu existau condiții favorabile cultivării viței de vie aveau vii cumpărate în regiunile productive: „Am vizitat orașul Suceava — scria în octombrie 1641 călătorul sîrb Petru Bogdan Baksic. Vii nu sînt, deoarece regiunea este mai aproape de munte..., dar toți [orașenii] au vii la Cotnari.”

Din casa domniei mele

Documentele vremii se referă pe larg la vinărici — principala dare pe producția vinicolă, constînd în o zecime din cantitatea de vin obținută. Și numai simpla menționare a vinăriciului ne furnizează, la o lectură atentă a documentelor, suficiente informații pentru a cunoaște cuantumul producției vinicole a unui județ sau a unei localități, calitatea vinului produs ori principalele podgorii. Astfel, din vinăriciul furnizat de locuitorii orașului Rîmnicul Vilcea, Radu cel Mare (1495-1508) a dăruit mănăstirilor Govora și Ostrov (aceasta din urmă mănăstire de călugărițe) cite 200 vedre² de vin; vinul provenit de la locuitorii de pe o uliță a aceluiași oraș era cedat mănăstirii Cozia — danie perpetuată de

pe vremea lui Mircea cel Bătrîn. Un singur oraș furniza, așadar, domniei mai multe sute de vedre de vin, deci producea citeva mii anual. Alte 300 vedre (din vinăriciul plătit de județele Gorj și Mehedinți) erau date tot de Radu cel Mare mănăstirii Tismana, toate acestea pe lingă viile pe rod dăruite aceluiași lăcaș bisericesc.

Cel mai important producător (și consumator) de vin era Curtea domnească. Numeroase documente pomenesc de „podgoria domnească”, despre faptul că voievozii fac danii în vin „din casa domniei mele”; la Cotnari un deal cu vii se numește „Dealul lui vodă” sau „Dealul voievodului” ș.a.m.d. Explicabil, dealtfel. Pentru trebuințele zilnice ale Curții sau pentru oaspeți se consuma mult vin. Ostașilor din garnizoană, slujitorilor Curții li se distribuia, zilnic, rația de vin, desigur de calitate inferioară.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1981.

² O vadră avea capacitatea de 12,88 l în Țara Românească și 15,2 l în Moldova.

Mănăstirile erau, de asemenea, stăpîne ale unor însemnate suprafețe viticole ce creșteau nelfcetat prin daniile făcute de domnii țării ori de către boieri, cît și prin cumpărări mai mult sau mai puțin silite. Cu vremea, unele mănăstiri au ajuns să stăpînească întinse suprafețe viticole, incluzînd uneori întreaga podgorie dintr-o localitate. De pildă, la 4 aprilie 1581, Mihnea Turcitul întărea mănăstirii Sf. Troiță din București cîteva răzoare de vie în Văcărești (lingă București) în valoare de 2 700 aspri de argint. La 29 aprilie 1590, aceeași mănăstire lua în stăpînire încă 36 răzoare, iar la 10 iunie, același an, alte 39 răzoare, practic întreaga podgorie.

Boierii se numărau și ei printre marii proprietari de vie. Astfel, un anume Sarchiz cumpără în 1578 vie și ocine în Bujorani. Un sfert de secol mai tîrziu, Sarchiz stăpînea, în aceeași podgorie, terenuri de patru ori mai mari.

Mihai Viteazul, înainte de a deveni domn, a fost, el însuși podgorean. La 20 februarie 1594, el dăruia mănăstirii Coșuna, de lingă Craiova, două vie la Smărdășeș. Una din ele „însuși o am cumpărat domnia mea... *Iar cealaltă vie au fost făcută de domnia mea* [s.m. — G.D.], iar locul acestei vie l-am cumpărat domnia mea... cînd am fost mare ban la Craiova”.

Întinse domenii viticole stăpîneau în Moldova Nestor Ureche (tatăl viitorului cronicar), Lupu Prăjescu, un dregător al lui Vasile Lupu — pentru a-i aminti doar pe cei mai vestiți. Un viitor domn — Euștratie Dabija — a fost și el, înainte de a urca pe tron, podgorean, avînd întinse terenuri în ținutul Putna. Nu putem să încheiem o enumerare a vestiților podgoreni fără a aminti că printre ei s-a aflat și... Păcală. Nu legendarul personaj al snoavelor populare, ci un sătean din Cepturele (Buzău), care și-a vîndut, în martie 1579, partea sa din moștenirea părintească, între care și un loc de vie cu pădure, lui Dumitru Clucer, pentru 3 140 aspri și un cal de 300 aspri.

Țara vinurilor

Faima vinurilor românești a depășit granițele principatelor, devenind cunoscută întregii Europe. De exemplu, deși el personal nu a ajuns niciodată în Transilvania, marele umanist și reformator german Sebastian Münster auzise despre vinurile de acolo. El știa că „lingă țîrgul Mediaș se face vin în mare cantitate și de aceea cîmpia de acolo [a Tirnavelor] se numește Țara Vinului”.

Alt cărturar umanist, prelatul maghiar de origine croată A. Verancsics, care cunoștea vinurile românești nu numai din auzite, nota că Transilvania „este atît de bogată în grîne și chiar în vinuri... înctî vinurile, fie că le vrei tari sau slabe, aspre sau dulci, ori albe sau roșii sau roșietice — și ți le alegi potrivit cu fiecare anotimp — sînt așa de bune la gust și de soi așa de ales, înctî nu mai dorești nici vinurile de Falerin din Campania [Italia] și chiar, comparîndu-le între ele, ți plac cu mult mai mult acestea”.

Cuvînte la fel de elogioase, de astă dată despre vinurile din Țara Românească, avea călătorul italian Savori, secretar al voievodului Petru Cercel: „Țara, destul de friguroasă, dar foarte rodnică, are multe dealuri bogate în vie, care produc mari cantități de vinuri de mare preț, albe și roșii...”

In pp. 49-52: miniatură de Anaslasiu Crimca

La rîndul său, Petru Bogdan Bakiș notează: „Am vizitat orașul Cotnari, așezat într-o vale, între dealuri, deasupra unui lac în care se află diferite soiuri de pești. Aici sînt foarte multe vie, pentru că pămîntul acesta dă cele mai bune vinuri din toată țara. Și toate vinele de aici aparțin domnului și boierilor. În vremea culesului, aproape toată țara se adună aici, fie pentru culme, fie pentru a cumpăra vin”.

Domnii urmăreau îndepărtate ca vine să fie bine îngrijite. Într-un document din 15 noiembrie 1612, Radu Mihnea întărea lui Radu, vîtaf de croitori, stăpînirea a peste șase răzoare de vie în Bălțați; aceasta deoarece „în timpul foametei celei mari [din zilele lui Radu Șerban], cînd vinele au rămas nelucrate și pustii”, Radu vîtaf „le-a ținut și le-a lucrat și le-a făcut viu bune și acum în zilele susnumitului domn [Radu Mihnea] cînd au trecut peste opt ani, Luca și Vasile, nepoții lui Dragomir [fostul proprietar] au cerut să li se înapoieze aceste vie, zicînd că n-au fost întrebăți cînd le-a fost cumpărat Radu vîtaf”. Judecînd domnul după dreptate și lege cu toți dregătorii, aceștia au adevărit că Luca și Vasile au știut foarte bine de această vinzare. De aceea, domnul i-a scos „cu mare rușine din Divanul domniei mele și i-am bătut foarte mult domnia mea că pe niște mincinoși și oameni răi, pentru ca altă dată să nu se mai ridice cu pîră”.

Nu mai puțin vrednică de admirație este grija domnului Moldovei, Ieremia Movilă (1595-1606), pentru îngrijirea viilor părăsite: „Au venit înaintea noastră și înaintea boierilor noștri slugile noastre credincioase Gheorghe staroste și Manoilă pîrcălab de Soroca și au cerut de la domnia mea un loc de vie de trei fâci, ce este în Dealul Voievodului [la Cotnari], care acel loc de vie a fost de mult domnesc și cînd a fost mai înainte al sfîntăposaților domni, au mîrs la boieri, de la boier la boier, pînă s-au pusit cu totul.

[De aceea] domnia mea am dat și am miluit pe slugile

noastre... cu acest loc pustiu de vie din Dealul Voievodului, *ca să-și facă vie din nou* [s.m. — G.D.] și să le fie și de la noi ocină și vie, cu tot venitul, neclintit lor niciodată în veci". În Țara Românească cele mai apreciate podgorii erau Ștefănești și Bujoreni (în Argeș), dealurile Buzăului, dealurile din județul Mehedinți. O valoroasă podgorie se afla în împrejurimile Tîrgoviștei, iar în apropiere de București, dealul Văcăreștilor și suprafețele învecinate — acolo unde în epoca modernă a apărut strada cu nume sugestiv Șoseaua Viilor. De foarte bun renume se bucurau și unele podgorii reduse ca suprafață, dar care produceau vinuri rare, ca de pildă mănăstirea Vieros, unde se producea pe lin de diferite feluri și calități.

În Transilvania erau prețuite vinurile din regiunea Tîrnavelor, apoi — ne-o spune David Frölich — cele care „se fac la Alba Iulia, Deva, Aiud, Biertan, Feneș și Mediaș". Dintre soiurile rarissime se distingueau fetasca de Tîrnave, plebanosul (vinul episcopal) de Ciumbud, cadarca, caracteristice podgoriilor din Cimpia Tisei.

În Moldova, cele mai renumite erau vinurile din podgoria Cotnari. „Îndată după acesta [după Cotnari] — scrie Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei* — vinul de la Huși, în părțile Fălciului, e socotit cel mai bun, în al treilea rînd vine vinul de Odobești, din ținutul Putnei, pe rîul Milcov". Cît privește soiurile răspîndite, Dimitrie Cantemir menționează galbena, plăvana, grasa, tîmioasa (la vinuri albe), coarna neagră, frîncușa, crăcana (la vinurile negre și roșii).

Dobrogea a fost renumită și ea, încă din antichitate, pentru calitatea vinurilor sale „[La Babadag] — scrie Evlia Celebi, călător turc în a doua jumătate a sec. XVII — dintre produsele alimentare mai însemnate sînt: strugurii, de opt feluri [s.m. — G.D.], plinea albă și iaurtul. Dintre băuturi, e mustul de struguri".

Ospăț la Vasile vodă Lupu

Cea mai mare parte a producției vinicole era destinată consumului intern. Vinul nu lipsea din casele bogate, iar oamenii simpli — țărani, dar și țîrgoveții — aveau și ei de sărbători partea lor de bucurie. Dar, așa cum remarcă și călătorul italian Ferante Capeci (1549-1587) „n-am auzit niciodată în țările acestea [Moldova și Țara Românească] despre omoruri și înjunghieri, cu toate că se găsește aici vin din belșug". Probabil că aiurea asemenea scandaluri și bătăi erau foarte frecvente la petreceri, de vreme ce Paul de Alep sublinia și el că „deși în Țara Românească sînt mii de circiumi unde se vînd vin, rachiu, bragă și alte băuturi și deși toți beau, totuși noi nu am văzut în nici una din aceste zile [ale Crăciunului] pe nimeni care să fi fost beat, nici un rănit sau ucis, nici care să fi făcut vreo faptă rea".

La ospețe se beau cantități apreciabile de vin, căci era obiceiul să se închine în cinstea celor prezenți, și nu o dată, ci de cîte trei ori la rînd. Pierre Lescapier, călător francez din a doua jumătate a sec. XVI, notează:

„Primul pahar este în sănătatea lui Dumnezeu, al doilea în sănătatea voievodului, al treilea în a sultanului, al patrulea în sănătatea tuturor bunilor creștini... al cincilea îl beau pentru pace, iar al șaselea încep să-l închine pentru cei de față, cu mari ceremonii și cu urări de mîntuire, sănătate, drum bun și întoarcere bună, de împlinire a dorințelor etc. Închinînd astfel, se scoală în picioare, ținînd sus băutura, beau stînd drepti și te prețuiesc mult dacă faci ca ei". Afîindu-se în ospeție la Preda Brîncoveanu, Paul de Alep relatează cum căzuse victima unei glume de gust îndoielnic a velitului boier, care l-a silit să bea peste măsură, îmbătîndu-l cumplit. „Cînd ne așezam la masă, dimineața și seara — relatează călătorul arab — el [Brîncoveanu] stătea neconținut în picioare ca să ne servească și bea neîncetat și ne întindea coupe... boierul își puse în gînd să ne ducă cu bineșorul, golînd la pahare care le întreceau pe ale celorlalți. Închina la sănătăți de care nimeni altul nu avea știre, bînd în sănătatea noastră, unul cîte unul, și mai ales în sănătatea acestui umil scriitor. Apoi, întrebîndu-mă de numele copiilor mei, Anania și Constantin, el a bătut și ne-a întins un pahar, [ca să închinăm] în sănătatea fiecăruia. Tot astfel, el a bătut în sănătatea poporului nostru. După aceea noi am spus «slăvit să fie Dumnezeu, am scăpat și acum sîntem liberi». Dar boierul, sculîndu-se în picioare, a luat o cupă și a spus: «Aceasta este, să știți, în sănătatea economilor de la scaunul domnului nostru patriarh»; luînd el însuși, ne-a turnat și nouă. Iarăși am spus «Am scăpat». Dar n-am apucat să primim în jurul nostru și el a pus mîna din nou pe o cupă [și tot așa mai departe]... Și nici unul nu a îndrăznit să se dea în lături de a bea, căci nouă tuturor ne era rușine..."

Trebuie subliniat însă că asemenea ospețe aveau loc doar atunci cînd la Curte se afla o solie, ori în anumite zile

de sărbătoare. Oaspeții erau tratați potrivit rangului lor. Când patriarhul Antiohiei, Macarie, a fost primit de domnul Moldovei, Vasile Lupu, la ospățul oferit, „se turna de băut domnului într-un pahar, iar domnului patriarh în altul. De fiecare dată când [aceștia] beau un pahar, toți cei de față se ridicau. Însă ceilalți [mesenii] beau cu alte pahare și din alt vin. Când paharnicul îi întindea un pahar, îl gusta mai întâi și apoi îl dădea [domnului]. Cei alți dregători în slujbă stăteau în picioare... De fiecare dată după ce golise mai multe pahare cu vin, el [domnul] bea un pocol de bere, căci aceasta era rece; iar după ce îl deșerta se punea paharul în apă sau i se dădea un altul”.

Frumusețea pocalelor, cupelelor și potirelor de argint aurit, fin sculptate și cizelate — în realizarea cărora meșterii argintari brașoveni și sibieni dobândiseră o notorietate ce depășea granițele românești — constituie o elocventă dovadă a prețuirii de care se bucura un vin bun (așa cum erau cele produse de podgoriile românești). Se pare însă că Eustratie vodă Dabija (1661-1665) avea o altă părere: „Acest domn — scrie Ion Neculce — bē vin mai mult din oală roșie, decât din păhar de cristal, dzicînd că-i mai dulce vinul din oală decât din păhar...”

Pelin roșu pentru doamna ambasador

Producția vinicolă era desigur de ridicată pentru a oferi — an de an — și îndestulătoare cantități pentru export, care au sporit atunci când la zeciuiala din vin — vinăriciul — s-a adăugat vâdrăritul, introdus în vremea lui Dabija vodă.

Italianul Giovanni Botero (1533-1617), după vizita făcută în țările române, remarcă: „Negotul constă în grîne și vinuri care se exportă în Rusia și Polonia”. Într-adevăr, datorită climei mai aspre, a-

ceste țări nu produceau vinuri și își asigurau consumul prin importurile făcute, în mare măsură, din țările române. Dar produsele principatelor românești erau mult căutate și în zone cu o viticultură dezvoltată, fiind solicitate chiar și la Constantinopol. Apușenii ajunși să trăiască în această parte a Europei căutau vinul românesc ca pe un produs de mare preț. De pildă, la 13 octombrie 1750, Linchon, secretar domnesc al voievodului Moldovei, trimitea ambasadorului francez la Poartă, Des Alleurs, două butoaie cu pelin roșu de Odobești (*absinthe rouge*), exprimîndu-și credința că vinul — ușor și cu buchet plăcut — „va fi agreabil și doamnei ambasador”. Doi ani mai târziu, același Linchon îl înștiința pe superiorul său de la Constantinopol că domnul Moldovei Constantin Racoviță i-a trimis cu o corabie două butoaie de vin alb, două butoaie de pelin roșu de Odobești și un butoi de vin de Cotnari.

Dar cel mai intens comerț avea loc chiar între țările române, vinul fiind — după opinia multor croniciari sași — principala marfă solicitată din Țara Românească. Vinul era adus în butoaie și butoiașe, pe cai, pe drumuri de munte, existînd chiar și o trecătoare

— Tabla Buții — pe unde se transporta vinul din regiunea Buzăului, în Țara Birsei¹.

Importul din Țara Românească unde, potrivit lui Johann Tröster, erau „cele mai delicioase vinuri”, prezenta și un neajuns, deoarece nu stimula îndeajuns dezvoltarea viticulturii în Transilvania. Instaurîndu-și dominația asupra Transilvaniei, austriacii au resimțit acest lucru, căci au impus o seamă de măsuri restrictive, menite să reducă importul de vin. Rezultatul a fost o intensificare a comerțului de contrabandă, contracarat de imperiali prin interceptarea a zeci de convoaie și capturarea a sute de butoaie de vin ce se încercau a fi trecute clandestin peste Carpați. Autoritățile habsburgice au recurs la o nouă măsură: dreptul brașovenilor de a depozita butoaie de vin românesc era condiționat de cuantumul impozitului plătit pe clădire: cei ce plăteau sub 300 florini nu aveau dreptul să depoziteze nici un butoi, pînă la 600 — un butoi, pînă la 900 florini — două butoaie, peste 900 — trei butoaie și peste o mie — patru butoaie.

Aceste restricții contribuiau o dată mai mult în a-i face nepopulari pe austriaci, motiv pentru care cărturarii sași nu scapă nici un prilej de a-i ironiza. Descriînd, de pildă, campania imperialilor din 1716 împotriva Țării Românești, Johann Filstich o prezintă ca pe o tentativă a acestora „de a degusta și vinul românesc, la fața locului”. Cum imperiul au fost izgoniți, Filstich conchide că „se vede că vinul românesc nu le-a priit”.

În timpul războiului austro-turc din 1736-1739, Johann Tartler face o remarcă asemănătoare lui Filstich, notînd că imperialilor nu le-a plăcut „vinul piteștean”, ei fiind bătuți chiar în podgoriile Piteștilor!

¹ Magazin istoric, nr. 11/1977.

BERTRAND DU GUESCLIN SAU MITUL NECESAR

PHILIPPE CONTAMINE

În galeria oamenilor cu care s-a mîndrit, în mod tradițional, istoria Franței, Bertrand du Guesclin a ocupat, vreme îndelungată, un loc de cinste. „Ca mare conducător de oști în Războiul de 100 ani, el a jurat să nu-și pună sabia în teacă pînă nu-i va alunga pe englezi din regat“. Așa îl prezintă abatele Le Ragois, în cartea sa *Învățăături* despre istoria Franței prin întrebări și răspunsuri, apărută în 1684. Celebritatea de care Bertrand du Guesclin a continuat să se bucure se vede și din faptul că o lucrare pe care, două sute de ani mai tîrziu, i-a consacrat-o Émile de Bonnehose a fost retipărită de opt ori — în interval de numai paisprezece ani.

Prestigiul cavalerului medieval francez a sporit și în secolele următoare. Medievistul Eugène Déprez își încheie astfel un articol consacrat lui Du Guesclin: „Acest breton, în care au reînviat toate virtuțile eroilor din poemele noastre epice... ale cărui portrete, pe tapiserii, le aveau toți nobilii în castelele lor, a dat prestigiu victorilor lui Carol V și și-a fermecat secolul cu vitejiile lui legendare. Gata oricînd să moară pentru a apăra Franța, el a eclipsat gloria tuturor conducătorilor de oști ai vremii sale. Carol V a guver-

nat și a chibzuit. Conetabilul [comandant suprem al armatelor] a acționat și a condus operațiunile, cu realismul unei strategii care înfrunța raidurile engleze printr-o defensivă prudentă, evitînd lupta față în față, hărțuind coloanele inamice, prin încăierări scurte. Secolul XIV, al cavalerismului, i-a comparat pe acest mare luptător cu Roland sau chiar cu Cezar și Hannibal“.

Dar a meritat oare Bertrand du Guesclin să intre în istoria Războiului de 100 ani și a Franței? O încercare de demitizare a eroului național francez face Philippe Contamine, în revista *L'histoire* nr. 20. O reproducem în continuare, cu titlul și subtitlurile redacției noastre.

Autorul acestui articol, participant la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, este profesor la Universitatea Paris X-Nanterre și s-a specializat în istoria sec. XIV și XV, sub aspectele ei politice și sociale. Printre lucrările semnate de el, amintim *La Vie quotidienne en France et en Angleterre pendant la guerre de Cent Ans* (*Viața cotidiană în Franța și în Anglia, în timpul Războiului de o sută de ani*), și o sinteză asupra războiului în Occidentul medieval.

- 1327: Suirea pe tron a lui Eduard III, regele Angliei
- 1328: Moartea lui Carol IV cel Frumos, care marșează stingeră dinastia franceză a Capetienilor (în succesiune directă). Urcarea pe tron a vălului său primar, Filip VI de Valois
- 1337: Începutul conflictului franco-englez (Războiul de 100 ani, care va dura până în 1453)
- 1341: Moartea lui Ioan III, duce de Bretania
- 1346: Bătălia de la Crécy: Eduard III al Angliei îl învinge pe Filip VI. Prima utilizare a armelor de foc în Occident
- 1347: Cucerirea Calaisului de către englezi
- 1348- Clima neagră face ravagii în Europa Occidentală
- 1350: Moartea lui Filip VI. Suirea pe tron a fiului său, Ioan cel Bun
- 1356: Bătălia de la Poitiers: Eduard, fiul mai mare al lui Eduard III, înfringe armata franceză și îl face prizonier pe Ioan cel Bun și pe fiul lui. Statele Generale exercită autoritatea în Franța. Ele intră în alianță cu Carol cel Rău al Navarei. Regentul Carol V părăsește Parisul și începe lupta împotriva Statelor Generale și a lui Carol cel Rău
- 1356- În timpul războiului de succesiune la tronul provinciei Bretania, englezii asediază orașul Rennes, care este eliberat de Du Guesclin
- 1358: Frământări politice și sociale în Franța: jacqueria, marea ridicare a țărănimii, provocată de înăsprirea exploatării, ca urmare a războiului și prădăciunilor
- 1360: Pacea de la Calais. Între Eduard III și Ioan cel Bun, care trebuie să cedeze întregul ținut de sud-vest al regatului francez
- 1364: Du Guesclin înfringe, în localitatea Cocherel, trupe anglo-navarrese, comandate de un locotenent al lui Carol cel Rău. Bătălia de la Auray (între trupele lui Jean de Montfort și Carol de Blois), care pune capăt războiului de succesiune la tronul Breitaniei. Moartea lui Ioan cel Bun. Suirea pe tron a fiului său, Carol V
- 1369: Carol V reia războiul împotriva lui Eduard III. Trupele franceze conduse de Du Guesclin obțin o serie de succese asupra englezilor
- 1377: Moartea lui Eduard III. Urcarea pe tron a nepotului său, Richard II
- 1379: Moartea lui Henric de Trastamare, rege al Castiliei. Eșecul tentativei lui Du Guesclin de a relua Cherbourgul
- 1380: Moartea lui Carol V

Introducere și repere cronologice

F. D.

Primul care a făcut notă discordantă cu prezentarea apologetică a cavalerului francez a fost medievistul Édouard Perroy. Cu câțiva ani în urmă, el a încercat să dea jos de pe soclu statuia conetabilului. Mai întâi, l-a calificat drept un „comandant mediocru, incapabil să câștige o bătălie sau să ducă la bun sfârșit un asediu, bun doar să îmbărbăteze cetele de soldați jefuitori, care îl recunoșteau drept stăpîn”. Avid de titluri, fălindu-se cu renumele său, continuă Perroy, Du Guesclin s-a bucurat, încă din timpul vieții, „de o popularitate mult prea mare față de talentul și succesele sale”.

Pentru a ne pronunța între cele două variante extreme ale personalității cavalerului francez, trebuie să reconstituim principalele sale coordonate biografice, așa cum ne sînt prezentate de un poem al truburului Cuvelier, scris curînd după moartea eroului, de cronicile vremii, mai ales de cea

În p. 53: Carol V oferă cavalerului spada de conetabil al Franței

Du Guesclin, văzut de un desenator din sec. XIX

Bertrand s-a născut în jurul anului 1320, într-o familie nobiliară bretonă, de condiție medie. Copilăria i-a fost furtunoasă. Nu a manifestat preocupări deosebite pentru instruire... Întrecerilor cu lancea și turnirurilor, le-a urmat războiul. Cariera lui Du Guesclin s-a desfășurat în focul marilor conflicte armate, care au tulburat Occidentul în sec. XIV: Războiul de 100 ani, început în 1337, între Eduard III, regele Angliei, și Filip de Valois, regele Franței, războiul de succesiune la tronul provinciei Bretania (1342-1365), în care s-au înfruntat doi candidați la ducat, Jean de Montfort, susținut de englezi, și Carol de Blois, recunoscut de francezi, războiul de succesiune la tronul Castiliei (1353-1369), între Petru cel Crud și fratele său vitreg, bastardul Henric de Trastamare, în fine, un conflict intermitent (1358-1378), care i-a opus pe suveranii de Valois (Ioan cel Bun și fiul său, Carol V) vasalului lor nesupus, Carol, zis mai tirziu cel Rău, regele Navarei.

În 1342, de pildă, Froissart îl menționează pe Du Guesclin „tînăr și cu mare autoritate”, războindu-se în tabăra lui Carol de Blois cu partizanii lui Jean de Montfort. Reputația lui a crescut destul de repede, în urma cuceririlor din timpul asediului de la Rennes, din anii 1356-1357. Acolo, Du Guesclin a fost ridicat la rangul de cavaler, poate chiar de Carol de Blois în persoană, a primit o rentă substanțială, din partea prințului moștenitor, viitorul Carol V, care guverna regatul în timpul captivității tatălui său, Ioan cel Bun, și a fost numit comandant a două seniorii. Luat prizonier de englezi de

¹ Magazin istoric, nr. 6/1973.

două ori, în 1359 și în 1360, Du Guesclin și-a păstrat totuși privilegiile. Scurt timp mai târziu, fratele regelui, Filip, duce de Orléans, i-a dăruit senioria La Roche-Tesson. În 1364, cu câteva zile înaintea încoronării lui Carol V cel Înțelept (1364-1380), la Reims, viitorul rege l-a luat cu el la Cocherel, pentru a lupta împotriva trupelor lui Carol, regele Navarrei. Acolo a înregistrat un mare succes, care i-a adus comitatul Longueville, în Normandia. Participarea sa, câteva luni mai târziu, la bătălia de la Auray a fost mai puțin fericită și nu a putut împiedica înfrângerea lui Carol de Blois (care a și murit acolo). Du Guesclin a căzut prizonier, pentru a treia oară.

Eliberat după plata unei grele răscumpărări, cavalerul a fost însărcinat de Carol V să conducă, în afara regatului, cete de soldați prădători, care, sub numele de „companii”, făceau ravagii fără a fi pedepsiți. Într-un cuvânt, era vorba despre expulzarea unei mase de soldați, pe care pacea franco-engleză de la Calais (1360) îi lăsase fără ocupație. Du Guesclin a acceptat situația, a tratat cu șefii cetelor și a condus o companie prin valea Ronului și Languedocul inferior, până în regatul Aragon (1366). După ce au trecut Pirineii, el și oamenii lui au intrat, cu acordul lui Carol V, în slujba bastardului Henric de Traștamare, împotriva lui Petru cel Crud.

După câteva luni, Henric a obținut coroana și l-a alungat pe rivalul său, Petru cel Crud. Drept recompensă, Du Guesclin a primit ducatul de Trastamare. El a rămas în Spania (1367), unde prezența sa s-a dovedit curînd necesară, căci Petru cel Crud, cu sprijinul fiului cel mare al regelui englez Eduard III, a pregătit o contraofensivă care a ieșit victorioasă (la Najera). Henric de Trastamare a reușit să scape, iar Du Guesclin a fost luat prizonier — a patra oară!

— și dus la Bordeaux, capitala Aquitaniei.

Ajutoarele nu i-au lipsit însă. Curînd, el a plătit o răscumpărare enormă și, la sfîrșitul anului 1367, era liber. După o campanie în Provența, în serviciul lui Ludovic, fratele lui Carol V, Du Guesclin s-a întors în Spania, alături de Henric de Trastamare, care nu voia să se recunoască învins. De data aceasta, cei doi au fost mai norocoși, căci, la sfîrșitul luptei de la Montiel (1369), Henric și-a ucis singur rivalul. Du Guesclin a primit răsplată participării sale: a devenit duce de Molina, cadou făcut cu condiția ca beneficiarul lui să rămînă în slujba noului rege al Castiliei.

Mare, necioplit și greoi

În vara anului 1369, cînd a reînceput războiul între Franța și Anglia, Du Guesclin se mai afla încă în Spania. În anul următor, după chemări repetate, a acceptat să se întoarcă în Franța și să reia lupta antiengleză, alături de ducii de Anjou și de Berry, care se războiau în sud. În timpul campaniilor din provinciile Limousin și Perigord, Carol V l-a chemat la Paris, pentru a-l numi în funcția de conetabil, ceea ce echivala cu aceea de comandant suprem al armatelor regelui, un fel de șef de stat major general. Ceremonia s-a desfășurat la palatul Saint-Pol, la începutul lunii octombrie 1370, în prezența marelui consiliu al regelui. Timp de încă zece ani, pe răspunderea, cel puțin teoretică, a locotenenților regelui (ducii de Anjou, de Burgundia și de Bourbon), Du Guesclin a participat la campanii care au anulat efectele tratatului de la Calais și prin care, practic, Franța a recîștigat teritoriile sud-vestice ale regatului. În mai 1380, Carol V i-a încredințat cavalerului misiunea foarte îngrată de a recuceri fortărețele ocupate de

englezi și complicitii lor în sud. Investit „căpitan al regelui în ținuturile din Languedoc”, Du Guesclin a raportat câteva victorii, dar, la 13 iulie 1380, în timpul asediului cetății Châteauneuf-de-Randon, s-a îmbolnăvit și a murit.

La capătul unei strălucitoare traiectorii sociale, Du Guesclin, cavaler de obîrșie medie, devenit duce și promovat conetabil al Franței, ne oferă unul dintre cele mai bune exemple de reușită pe scară ierarhică, tipică pentru multe țări ale Occidentului medieval. În ultimii 15 ani ai vieții, el a mînuit sume enorme, dispunînd de un buget uriaș, și a acumulat numeroase feude, mai mari și mai mici.

În ciuda succeselor sale pe planul armelor, Du Guesclin nu a inițiat o tactică nouă, capabilă să-i înfrîngă pe englezi într-o luptă organizată. Reforma militară din vremea lui Carol V nu-i datorează nimic. Alți comandanți din vremea sa s-au dovedit a fi la fel de eficienți ca el: amiralul Jean de Vienne, Olivier de Clisson, („frate de arme” al lui Du Guesclin și, deseori, rival al său) sau maresălii Franței Louis de Sancerre și Mouton de Blainville. În tabăra dușmană, Jean Chandos, făuritorul victoriei lui Petru cel Crud de la Najera, părea a fi cu mult mai capabil.

Să nu uităm apoi că între 1366 și 1369, Du Guesclin a fost strîns legat de medii tîlhăresc al „companiilor”. Bineînțeles că disprețul față de acești bandiți s-a extins și asupra lui, viitor model al cavalerului medieval. În 1368, pentru a pune capăt jafurilor sale din Provența, Papa Urban V, care, numai cu doi ani înainte, îl comparase cu un cruciat, l-a pedepsit cu excomunicarea.

Și totuși: de ce oare, dintre atîția alți căpitani, casa de Valois l-a ales ca favorit al său tocmai pe Du Guesclin și de ce opinia publică s-a raliat sau chiar a sugerat această alegere? Este de presupus că,

atunci cînd l-a investit conetabil pe Du Guesclin, în octombrie 1370, Carol V cel Înțelept a avut motive temeinice să o facă. Ne putem imagina un flux real și neîntrerupt de simpatie între cei doi oameni atît de diferiți: un principe sedentar, bolnăvicios, cultivat, înapt pentru exerciții fizice, pentru viața de campanie, pentru război și un neobosit și iscusit căpitan, un om dintr-o bucată, pe care o cronică a vremii îl descrie „mare și necioplit, greoi, cu o statură uriașă”. Recrutîndu-l pe Du Guesclin, familia de Valois și-a asigurat, simultan, și serviciile unui adevărat mînuitor de oameni și pe cele ale putericei sale echipe, care îl însoțea peste tot. Cariera conetabilului a demonstrat nobililor că meșteșugul armelor este accesibil tuturor. Promovarea sa însemna, într-un fel, și victoria gentilomului de categorie mijlocie asupra prințului sau a marelui senior.

Un element important pentru ascensiunea rapidă a lui Du Guesclin este cel politic. Redeschizînd ostilitățile împotriva Angliei, Carol V era îngrijorat de atitudinea lui Ioan IV de Bretania. Avea nevoie deci să se asigure de sprijinul maxim al nobilimii bretone, pentru a contracara „anglofilia” ducală. Du Guesclin și ciracii lui reprezentau o forță atît politică, cît și militară. De aceea, chiar și urmașii lui Carol V au trebuit să adopte aceeași atitudine; mai tîrziu, alți doi conetabili ai Franței — Olivier de Clisson și Arthur de Richemont — au fost tot bretoni. Carol V s-ar mai fi putut gîndi că Du Guesclin, fiind de proveniență modestă, va pune în practică, fidel, docil și scrupulos, strategia regală, care avea cel puțin două coordonate principale: ocolirea unei bătălii organizate cu englezii, pentru a evita un dezastru,

și recucirirea, bucată cu bucată, a terenului pierdut, epuizînd adversarul în hărțuieii costisitoare și sterile. În ansamblu, Du Guesclin nu a dezamăgit speranțele lui Carol V.

Du Guesclin prezenta garanții și pentru că ambițiile sale politice erau limitate. Războinic de carieră, el nu urmărea să-și creeze o putere teritorială propriu-zisă, pe care nu o moștenise prin descendență legitimă directă. Legăturile sale cu regele erau de vasalitate, de altfel, la numirea în funcția de conetabil, Du Guesclin a trebuit să presteze un nou jurămint de supunere.

În fine, stimularea și întreținerea mitului Du Guesclin prezentau avantaje reale pentru casa de Valois, greu zdruncinată de înfrîngerile din sec. XIV. Figura „bunului conetabil” a fost unul dintre instrumentele de propagandă folosite de Carol V și de succesorii săi.

Cît despre popor, copleșit de grele încercări, el era întru totul dispus să-l accepte pe acest soldat necioplit, salvator și protector al său, cum îi era prezentat. În 1380, cortegiul funebru cu rămășițele lui Du Guesclin, după ce s-a oprit la Saint-Cloud, s-a îndreptat direct spre Saint-Denis, evitînd Parisul, povestesc cronicile. Ele explică și motivul: stăpînirea se temea de explozia de durere a parizienilor. Lucru foarte verosimil, căci guvernul se temea, de fapt, că această jale publică se va transforma într-o adevărată manifestație politică. Nemulțumirea provocată de fiscalitatea regală înrobitoare ajunsese la paroxism, iar armata lui Carol V, lipsită de bunul conetabil, s-ar fi dovedit incapabilă să stăvilească o nouă invazie engleză.

Gloria lui Du Guesclin nu a fost uzurpată, pentru că mitul lui a fost necesar.

**În românește de
Gabriela GEROTA**

CLIO SE AMUZA

Din fuga condeiului

Istoricii literari Guy Bechtel și Jean-Claude Carrière au scos în editura pariziană „Laffont” un Dicționar al prostiei. Poate că titlul este nișel prea dur. Este vorba mai curînd de unele scăpări — din fuga condeiului, cum se zice — ale unor scriitori și gazetari francezi, dintr-un trecut mai mult sau mai puțin apropiat. Unii sînt mari, alții foarte mari, dar toți binecunoscuți de publicul cititor din Franța și chiar din lumea întreagă. Cei doi autori merg, de fapt, pe calea pe care a luat-o și Topîrceanu, în urmă cu cîteva decenii, în ale sale Migdale amare, unde releva inadvertențe, cam de aceeași factură, ale unor clasici ai literaturii noastre. Iată cîteva exemple din Dumas-tatăl:

„*Ha! Ha! zise don Manuel în portugheză.*” (Colierul reginei)

„*În mai puțin de zece minute, vulpea gîtuise șapte-sprezece găini și doi cocoși. Noudsprezece omucideri.*” (Memorii, 1854)

Nici Zola nu e invulnerabil:

„*Désirée, care-și mîncase și ea supă cu seriozitate, fără să-și desfacă buzele, se ridică de la masă.*” (Greșala abatei lui Mouret)

„*Atunci ea zări un picior care ridea într-o rază de soare.*” (Poveste pentru Nino)

Pînă și marele Maupassant:

„*Călătoriseră unsprezece ore, ceea ce cu cele două ore de odihnă lăsate de patru ori cailor, pentru a-și mînca ouăzul, făceau paisprezece.*” (Bulgăre de seu)

Umorul lui Alphonse Daudet nu a fost totdeauna premeditat:

„*Mut, cu mîinile în sîn, Tartarin privește, apreciază loviturile, critică cu voce tare.*” (Tartarin în Alpi)

Despre gazetari într-un număr viitor.

decembrie
1931

Decembrie 1931. Ultima lună a unui an care, pentru lumea capitalistă, este marcat de adîncirea crizei economice, declanşată în urmă cu mai bine de doi ani.

Retrospectiva vieții bucureștene de acum cinci decenii — cum este ea reflectată în principalele cotidiane ale epocii — înregistrează, și pentru această lună, fapte, evenimente, întâmplări, care, odată cu trecerea timpului, își primesc locul cuvenit în cronică istorică. Sînt imagini ale unei societăți scindate în cel puțin, care au mai mult decît le trebuie, și în cel mult, care dau o existență de lipsuri și sacrificii. O lume pentru a cărei transformare revoluționară luptă, cu neobosit curaj și clarviziune, înfruntînd grelele condiții ale ilegalității, Partidul Comunist Român, exponentul celor mai înalte idealuri de libertate și dreptate ale poporului român, apărătorul suveranității și integrității patriei.

În prima zi a lui decembrie este aniversată una dintre marile înfăptuiri ale poporului român în acest veac: desăvârșirea unității naționale, prin unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918, act de voință și dreptate al fraților către frați. Istoricul *Silviu Dragomir*, participant la marele eveniment, scrie în *Universul*: „Ziua de 1 decembrie, în care s-a ținut Adunarea Națională de la Alba Iulia, va rămâne piatră de hotăr a istoriei și va reprezenta din veci în veci simbolul luminos al biruinței definitive”. Ea a fost rezultatul logic al evoluției istorice și triumful strălucit al ideii naționale, pentru care s-a vărsat, cu atîta prisosință, singele scump al fraților noștri”. Al rîndul său, prof. univ. *I. Petrovici* subliniază, în *Dimineața*, că „unirea Transilvaniei nu a fost un act de lăcomie imperialistă, ci un act de supremă reparație, de triumf al dreptății istorice. Întregirea României, ca și reînvierea Poloniei sau a Cehoslovaciei sînt nu numai fapte de importanță națională pentru popoarele respective, ci sînt acte de progres pentru civilizația omenirii ca atare”.

¹ Pentru a uşura lectură, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele actuale, scrierea din original.

● Între piesele ce se joacă pe scena Teatrului Național din Capitală se află și Azilul de noapte, de Maxim Gorki și Anna Karenina, după romanul lui Lev Tolstoi. (1 decembrie)

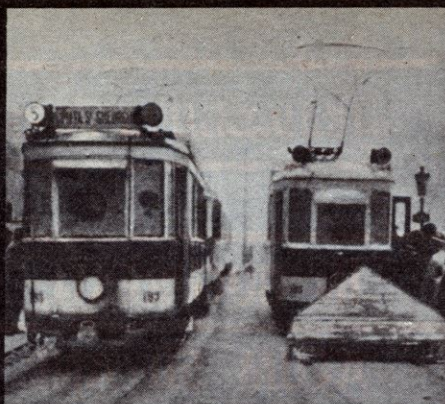
● Azi începe patinajul în Clismigiu.
Ziua și seara. (3 decembrie)

● Lui Nicolae Iorga nu-l displace să facă glume pe seama lucrărilor sale dramatice. Cel puțin așa rezultă din câteva reflecții apărute în ziarul Universul: ● „Păcat că vagoanele de dormit nu sînt prevăzute și cu birouri de scris! Numai așa repertoriul Teatrului Național s-ar îmbogăți cu piese istorice, de mare valoare!”

● „Curios: publicul în loc să se îngrămădească la reprezentările pieselor

decembrie
1931

Pe zăpadă,
bucureșteanul
ia tramvalul...

...automobilul
ori
sania

Cronică mărunță

mele, se îngrămădește la ușile... ministerului. Păi n-am făcut eu bine să opresc intrarea publicului în minister!" [aluzie la măsura luată și despre care am relatat în nr. 8/1981, al revistei noastre].

● Oficiul guvernului, semnează ziarul Adevărul, își proclamă deviza: „Muncă și tăcere”. Dacă „munca” guvernului e ca și „tăcerea” lui... (4 decembrie)

● Se sărbătorește, astă seară, pe scena Teatrului Național, a suta reprezentație a Nopții furtunoase, magnifică satiră a lui Ion Luca Caragiale. „Festecita Nopții furtunoase, reînnoiește ziarul Adevărul, e nu interesează, ci de-a dreptul senzațională. Cîi din div. giu că această operă, întrată azi în patrimoniul culturii naționale, a fost acuzată de imoralitate, a fost fluidată! Maioreșcu însuși a trebuit să intervină cu toată autoritatea condelului său, ca să pledeze pentru... moralitatea Nopții furtunoase”. (5 decembrie)

● De cîteva zile, o vie îngrijorare domnește printre conducătoarele atelierelor de eritorie de damă. De ce! Criza e de vină. Pentru că unor clientele, care, obșnuite își făcea acum toatele în vederea sărbătorilor, nunților și balurilor, a sîstat comenziile. Iei, colo, în magazine apare rar cite o clientă, care, însă, de obicei este extrem de nervoasă. Vinzătorul îndură adevărate chinuri ca să convingă clienta, dar totul este în zadar”. (Universul)

● Azi, fiind ziua șomerilor, Prefectura poliției a luat intense măsuri pentru menținerea ordinii în Capitală. Pe de altă parte, Direcțiunea generală a poliției a luat măsuri similare în toate orașele din țară. (6 decembrie)

● Liceul „Sf. Sava”, școală cu un vechi trecut istoric, a fost

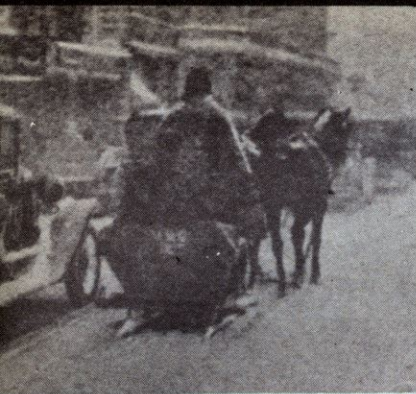
Grigore Trancu-Iași ține să sublinieze, „în acest moment solemn”, că „oricare ar fi chestiunile care ar despărți partidele politice din țara românească, cînd este vorba de interesele superioare ale patriei, cînd este vorba de unirea veșnică și nedespărțită, noi cu toții sîntem de acord și ne unim. Să nu uităm că, la temelie acestei mari catedrale care înseamnă România Mare, stau 800 mii de viteji [ostașii români căzuți în primul război mondial]”.

S firșitul anului 1931 este marcat, pe plan internațional, de intensificarea mișcării fasciste. Sforțările lui Hitler și ale acoliților săi de a ajunge la putere în Germania sînt urmărite cu profundă îngrijorare de opinia publică românească. „Național-socialismul lui Hitler — scrie *Lupta*, din 11 decembrie — constituie un permanent și grozav pericol pentru civilizația umană. Ascensiunea lui la guvern va însemna războiul de revanșă și deci un nou carnagiu universal. Civilizația este datoare să lupte împotriva acestui pericol prin toate mijloacele. Democrația trebuie să stea de veghe și să împună Germaniei de azi o politică sinceră și de demilitarizare și pace”.

Același ziar, la 16 decembrie, reproduce opinii și ale altor personalități politice românești care se pronunță cu hotărîre împotriva politicii revanșarde, a fascismului, împotriva încălcării tratatelor de pace și pentru respectarea suveranității și independenței statelor. *I.G. Duca*, de exemplu, socoate necesară lupta pentru „intangibilitatea” tratatelor. „A răspunde numai prin tăcere și dispreț unor pretenții cari se afirmă cu tot mai multă tărie și cu tot mai multă cutezanță este a ușura acțiunea celor ce vor să distrugă actualul statut al Europei”. *G.G. Miromescu*, fost președinte de Consiliu și ministru al afacerilor străine, constată, între altele, că „schimbarea frontierelor actuale, care au fost dobîndite prin sacrificii imense și reprezintă consfințirea drepturilor popoarelor ce fuseseră atîtea veacuri oprite, nu se poate obține decît prin război, căci nimeni nu se va întoarce de bună voie sub opresiune. De aceea, a agita pentru revizuirea tratatelor înseamnă a îndemna la război”. La rîndul său, *Gh. I. Brătianu* relevă că „politica externă, în cadrul tradițional al alianțelor noastre, nu e numai rezultatul unei porniri sentimentale, de comunitate, de limbă sau de rasă, ci expresiunea unei politici de realități. Ea rămîne deci în linia dezvoltării istorice și răspunde necesităților superioare ale statului nostru întregit”.

În paginile presei, în dezbaterile parlamentare, se reflectă tot mai intens voința opiniei publice românești de a bara calea

Pe gheata
Cismigiuului

agitațiilor revizioniste provocatoare la adresa păcii și a bunelor relații între națiuni.

Evenimentul politic intern care, și în această lună decembrie, concentrează atenția presei, continuă să fie dezbaterile parlamentare și, în cadrul acestora, măsurile luate de guvern în confruntarea cu greutățile pricinuite de criza economică. În această privință, bilanțul celor opt luni de guvernare a cabinetului Iorga-Argetoianu nu este deloc încurajator. Situația este foarte de opoziție pentru a ataca vehement guvernul. Plouă cu interpelări privind neplata salariilor și a pensiilor, ciuntirea veniturilor mici, situația grea a învățământului, a sectorului sanitar, în vreme ce — cum remarcă unul din deputați — „sînt averi scandaloase care sar în ochii publicului și totuși n-ai luat nici o măsură”.

Deseori — cum citim în presa vremii — dezbaterile se transformă în adevărate dueluri verbale între reprezentanții opoziției și cei ai guvernului. Relatînd despre o intervenție a dr.-ului C. Angelescu în ședința Senatului din 3 decembrie, ziarele remarcă faptul că expunerea acestuia a fost de multe ori întreruptă de primul ministru, astfel încît un comentator al *Universului*, din 4 decembrie, se întreabă: „Să fi vorbit d. dr. Angelescu sau d. prim-ministru, care a fost uneori întrerupt de orator? Și răspunsul este greu de dat. Primul ministru vorbea dintr-o oră 40 minute, iar dacă ținem seama de debitul său verbal chiar... 70 minute. La una din întreruperi, președintele Consiliului îi spune vorbitorului:

— De ce vă plîngeți? Peste patru luni veți fi la putere și veți repara răul făcut de noi.

— Dacă aș fi sigur că vă țineți de cuvînt și peste patru luni vă retrageți, aș renunța să mai vorbesc; dar nu mai departe decît eri-altăieri ați prorocit că veți sta patru ani”.

Uneori, confruntările dintre reprezentanții guvernului și ai opoziției degenerază, depășind cadrul relațiilor parlamentare. Ca în această scenă relatată în *Adevărul* din 20 decembrie: „[Deputatul] I. Răducanu: Azi dimineată, la intrarea în Cameră, mi s-a distribuit un nou pachet de legi. N-avem măcar timpul să le citim. *Gr. Trancu-Iași* se asociază la spusele d-lui Răducanu și, spre a sublinia protestul d-sale, se îndreaptă cu un teanc de legi, distribuite azi dimineată, spre banca ministerială și le trîntește în fața d-lui ministru Vilcovici. Toți deputații ies din bănci și se grupează în jurul d-lui Vilcovici, iar alții în fața estradei

Cronică mărunță

autorizat să poarte pe viitor titlul de Colegiul național „Sf. Sava”. Acesta este numele vechi al instituției care, întemeiată de domnitorul Șerban Cantacuzino, în anul 1678, a fost un focar de lumină pentru numeroase generații de tineri cărturari. (8 decembrie)

● Dintre conferințele ce au loc în această lună: Universitatea populară din Capitală; Razele X (Röntgen); Liga culturală; Din trecutul Bucureștilor. Femeia în trecutul românesc; Arta românească în cadrul civilizației moderne.

● Printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, s-a autorizat ca Ministerul de finanțe să procure, de la firma „Zina Casel”, 25 motociclete N.S.U. cu ataj, la prețul de 65 000 lei bucată. Aceste motociclete sînt necesare posturilor de gardă financiară, de la graniță. (12 decembrie)

● Le Cahier de l'amî, din Paris, publică un articol cu privire la Tărînul român, din care *Adevărul* reia următorul fragment: „Coborînd în linie dreaptă din populația autohtonă a Daciei, care în urma euceritilor împărătilor romani Traian a trebuit să sufere un regim de romanizare, tărînul român apare ca un felicit aliaj al inteligenței sculptoare a dacilor cu simțămîntul practic al romanilor”.

● „Dintre toate crizele care ne hîntesc, cea mai cumplită, cea mai gravă, cea mai grea de remediat este poate criza de omenie. Pe piața valorilor mondiale, valuta sufletească e cea mai depreciată și nu se vîd nicăieri semne de îndreptare”. (Dimineața, 13 decembrie)

● În ședința publică a Academiei române, din 19 decembrie, N. Iorga face două comunicări. În prima, marelui istoric se ocupă de o lucrare găsită la Atena, care cuprinde statuile marelui paharnic al Valahiei de

decembrie
1931

Doză
lumi
fete în fața
cadavrului scumpe
pentru odraslele
bogătaşilor...

Cronică mărunță

la 1780, Mihail Fotino, ce a lucrat sub Ștefan Vodă Racoviță, în 1763, la întocmirea codicelor de legi. Volumul are două titluri. Primul, Sfaturile unui boier din Chios către fiul său, iar al doilea Sfaturile unui mare boier și mare paharnic al Valahiei îndreptate fiului său. În a doua comunicare, N. Iorga prezintă o scrisoare a domniței Maria, fiica lui Petru Șchiopul. Epistola este datată 18 decembrie 1616 și are o deosebită însemnătate, deoarece este scrisă într-o curată limbă românească.

● Șerban Cioculescu despre Vasile Cîrlova (1809-1831): „Moartea tânărului poet a întârziat evoluția liricii române cu patru decenii. Cariera posibilă a lui Cîrlova ar fi fost aceea a unui mare liric personal, dublat de un poet pașoptist național și social”. (Adevărul, 20 decembrie)

● Se împlinesc 200 ani de la înființarea comunității israelite de rit spaniol din București. La festivitatea ce are loc cu acest prilej, după cum consemnează Adevărul, participă, între alții, mareșalul Averescu, Octavian Goga, Gr. Trancu-Iași, G. Iunian, C. Hamangiu, Dem. Dobrescu. (22 decembrie)

● Citim în Adevărul, la rubrica Glose politice: „Cînd d. Argetoianu pregătea guvernul de tehnicieni și combătea guvernul Mironescu, pe motiv că reprezintă un non-sens, d-sa avea o formulă impresionantă. D. Argetoianu spunea mereu: «Se poate concepe un guvern bun; se poate concepe un guvern rău; nu se poate admite însă un guvern caraghios. Ne-am amintit de aceste cuvinte, cînd am văzut ceea ce se petrece în ultimul timp».

● Apare Dicționarul enciclopedic al limbii române, editat de Cartea Românească. Cuprinde două părți: una lingvistică, alcătuită de prof. univ. A. Candrea; alta istorică, geografică, biografică, de Gh. Adamescu,

prezidențiale, discutînd pe ton ridicat. În toila vacarmului, d. Calinic Istrate, deputat majoritar, vine la dl. Trancu-Iași și îi lovește în cap cu un vraf de proiecte de legi. Zgomotul crește la culme. D-nii chestori, colonel Milcoveanu și colonel Vizante, fac sforțări supraomenești pentru a liniști spiritele”.

Spiritele sînt tulburate și de modul cum cite un deputat își exercită dreptul la vot, introducînd în urnă nu una, ci mai multe bile. Astfel, Adevărul relatează că în ședința din 17 decembrie „deputatul Mihai Popescu din Timișoara este surprins cînd introducea în urnă... 20 de bile”. Cifra aproximată, deoarece reporterul parlamentar al ziarului *Lupta*, relatînd incidentul, notează că ar fi fost introduse fraudulos „cam vreo 30” bile.

Semnificativ pentru caracterul măsurilor luate de autorități și îndeosebi de ministrul de finanțe C. Argetoianu este și următorul episod, relatat de *Universal* din 3 decembrie: „La începutul sesiunii parlamentare, guvernul a depus în Cameră un proiect de lege prin care se hotăra ca în anul 1932 să nu se facă avansări printre funcționarii statului, iar locurile ce vor rămîne libere prin decesul titularilor să nu se completeze. Eri, la Comisia administrativă, în prezența d-lui Argetoianu, luîndu-se în discuție proiectul întocmit la repezeală, un deputat a pus întrebarea: *Ce faceți cu notarii, cu prefecții, cu prelorii, cu episcopii, cu mitropoliții, care în cursul anului 1932 vor lăsa, eventual, libere locurile ce ocupă? Nu mai numiți, nu mai avansați pe alții?* Comisia admite să se facă excepții pentru categoriile sus pomenite. *Dar cu avansările în armată?* S-a admis, de asemenea, să se facă excepții și pentru armată, introducîndu-se și alte excepții care vor da de la început posibilitate guvernanților să interpreteze legea cum vor voi. Se repetă deci povestea cu legea cumului care, deși votată, adăpostește la umbra ei o serie de profitori cu trei și patru slujbe, cu salariile respective. Adus nestudiat în Parlament, proiectul a fost modificat eri astfel, încît prevederile nu se vor aplica decît funcționarilor ce nu vor avea sfîniți în guvernul Argetoianu-Iorga”.

Decembrie 1931... Pentru cei săraci grijile sărăciei, pentru guvernanți grijile... guvernării, iar pentru familia regală... grijile unor noi încurcături amoroase, de astă dată ale prințului Nicolae. Înamorat lulea de văduva Ioana Dumitrescu-Doletti, o moșieră din Tohanu, jud. Brașov, prințul se căsătorește

...și biete
măruntșorul
pentru copiii
celor săraci!

Imagine
des întâlnită
în Bucureștiul
lui 1931:
masele populare
își revendică
drepturile

În taină cu ea, renunțând astfel la toate prerogativele sale, spre indignarea regelui său frate, Carol II. Acesta a uitat că, în urmă cu numai cîteva ani, fusese și el eroul unor astfel de aventuri, renunțînd de trei ori la rînd la cariera regească în favoarea unor pasiuni numite Zizi Lambrino sau Elena Lupescu¹.

Ce l-a împins pe prințul Nicolae la căsătoria cu Doletti? Iată ce-i mărturisea el lui C. Argetoianu care, consemnîndu-le, se jură că nu pune „un cuvînt pe care să nu-l fi spus prințul în sinceritatea lui: «Sînt gata să renunț la demnitățile care nu mai acoperă *nimic*; sînt gata să renunț la calitatea mea de prinț, la numele meu, la gradul meu (și acesta ar fi cel mai dureros sacrificiu din toate), dar — pentru Dumnezeu — să mă lase să încep departe o viață nouă cu femeia fără care nu pot să trăiesc.

Dragă coane Costică, am fost un stricat și femeia asta m-a ridicat; am fost un bețiv și femeia asta m-a vindecat. Primesc orice condițiuni fără să le discut; un singur lucru nu primesc: să fiu despărțit de femeia care s-a identificat nu cu fericirea, ci cu însăși viața mea».

A provocat destulă bătaie de cap monarhului această căsătorie princiară. O povestește același C. Argetoianu, în memoriile sale, din care revista noastră a publicat numeroase pagini în anii 1967-1968. La 7 decembrie, Secțiunea a III-a a Tribunalului Ilfov (specializată în angaralele judecătorești ale Casei Regale) dezbate cazul și anulează căsătoria. Dezbateri secrete, cu jandarmi la ușa sălii. Proces „într-un ritm rapid”, de față fiind doar patru persoane: președintele Secțiunii a III-a, judecătorul (împreună formau completul de judecată), un reprezentant al Ministerului [de justiție] și grefierul secției. „Totul s-a petrecut în cea mai deplină discreție” — scrie *Dimineața* din 9 decembrie — și nu s-a format dosar public și nici înregistrări vizibile nu s-au făcut”.

Cronica lunii decembrie de acum 50 ani înregistrează, între multe alte evenimente, și cîteva aniversări semnificative pentru cultura românească, între care cinci decenii de la înfiin-

Cronica măruntă

membru corespondent al Academiei române.

● Direcția Generală C.F.R. dispune că nici un călător nu are dreptul de a lua cu sine în vagon, ca bagaje, mai mult de două colete, unul mai mare și altul mai mic, ambele suprapuse în plasa de deasupra locului ce ocupă. Celelalte vor fi trecute în vagonul de bagaje și taxate. (24 decembrie)

● Ziarul elvețian Basler Nachrichten își consacră ultimul supliment literar săptămînal poeziei populare românești. Redacția cotidianului din Basel face aprecieri din cele mai elogioase asupra calităților excepționale ale poeziei populare românești. (30 decembrie)

● „Știi cum vă puteți proteja sănătatea? Nimeni mai simplu, decât folosind șbrul lui Iov, cel mai practic, mai ingenios și sănătos cadon de sărbători. Se găsește la drogerii, farmaci și la căpitanul Iov din Pitești, inventatorul miraculosului obiect”. Citatul face parte dintr-un anunț publicitar apărut în presa timpului, care găzduiește în nesfîrșitele coloane destinate publicității și texte dintre cele mai năstrugnice. Iată și o altă noastră pe care o transcriem curînt cu cuvînt, adăugînd doar evenimentele semn de punctuație: „Biroul Științific, Marele președinte, profesorul Notredamus, superiorul ghicitorilor spiritiste. Rog nu faceți 1 pas: vizitați știința profesorului Notredamus, singurul în București cu științe oculte nevăzute cu diplome, decorații academice în strălătat; prezice gîndul, numele, viața, destinul omului complet: căsătorii, judecări, comori, comerț, amor, boalele, arată purul adevăr, descoperitorul otrăvitoarelor bărbatului său. Consult. 8 dimineața — 8 seara, strada Sîncel, 19, pe Grivița, un minut de la gară. Subsemnatul declar prin aceasta că Maria Panța ce locuiește str. Buzesti 82 nu e nepoata mea cum spune publicul”.

¹ Magazin istoric, nr. 6-7/1972.

Unul
din îndrăgiiții
actori
ai vremii,
George Vraca

George
Enescu
și elevul său
Yehudi Menuhin

Cronică mărunță

● Joi, 31 decembrie. Ce oferă ascultătorilor săi postul de radio București, în această zi de sfârșit de an? Iată — cu unele prescurtări de detaliu — programul așa cum a apărut în *Universul* din aceeași zi: 13. Muzică vocală (plăci de gramofon); 13.45. Informațiuni, bursa de cereale, bursa de efecte, cota apelor Dunării și semnal orar; 14. Muzică ușoară (plăci de gramofon); 18. Orchestra Fănică Luca; muzică românească; 19. Informațiuni, meteo-ul și semnal orar; 19.10. Orchestra Fănică Luca; continuarea concertului; 20. D. Adrian Maniu: Anul care a trecut în artă; 20.20. Șezătoarea, de Ion Sîrbu; 21. Corul Liceului „Gh. Șincai”; 21.30. Radio Revelion. Cabaret; revistă; 23. Orchestra Grigoraș Dinicu: muzică ușoară și românească; 24. Urări de Anul nou; 24.10. Orchestra Grigoraș Dinicu.

● Bucureșteanul care vrea să petreacă cîteva ore din seara Anului nou la un spectacol poate alege, după cum efitm în același ziar, fie Opera Română — *Rigoletto*, Teatrul Regina Maria — *Karenina*, Teatrul Național — *Anna Karenina*, Teatrul Ventura — *Furtul de bijuterii*, Teatrul Alhambra — *Alhambra petrece*, Teatrul Majestic — *Ca-n vremuri bune*, *Cercul Sidoli* — *Mare program de atracțiuni*. 20 de clovni, fie unul din filmele ce rulează la cele 60 cinematografe din Capitală, latie care: *Capitol* — *Gloria*; *Corso* — *Pat și Patagon* somează; *Bulevard Palace* — *Stan și Bran în închisoare*; *Volta* — *Cîntărețul din Sevilla*; *Rahova* — *Monte Carlo sub bombă*; *Tomis* — *Danton*, *Jurnal și complicitate*; *Ateneul Ober* — *Am fost la Heidelberg student*.

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioan LĂCUSTĂ, Ioana URSU

Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

țarea Societății politehnice, întemeiată la 6 decembrie 1881, ca asociație academică tehnică, ce reunea, cum scrie *Universul* din 7 decembrie, „reprezentanții cei mai de seamă ai științei și tehnicii românești”. Evocînd drumul parcurs de Societatea politehnică, prof. N.P. Ștefănescu, președintele ei, arată că ea „a avut o acțiune adîncă în straturile intelectualității noastre, informînd, stimulînd, determinînd curente de idei și îndrumînd spre soluționare multe din problemele ce se puneau”. Salutînd societatea în numele Academiei române, G. Țițeica subliniază faptul că „inginerii români au reușit să facă, în condițiuni grele și într-un timp scurt, nenumărate lucrări tehnice care stau astăzi la temelia vieții noastre economice, iar unele dintre aceste lucrări sînt și o podoabă tehnică și o mîndrie națională. În această societate s-a format acel simț superior de demnitate și de mîndrie ingierească, precum și acel fir neînterupt de continuitate, care leagă o generație de cea următoare și care a dat puțința să se creeze și să se dezvolte gîndirea tehnică și spiritul de organizare, fără de care nu s-a putut executa, niciodată și nicăieri, vreo lucrare tehnică durabilă”.

Presa de acum cinci decenii consemnează și împlinirea a 4 ani de la moartea lui Ion I.C. Brătianu. Ziarele publică articole comemorative. În Senat, președintele acestui for, Mihail Sadoveanu, rostește un cuvînt omagial.

Să notăm din știrile apărute în ziarele de acum 50 ani încă două informații semnificative: Liviu Rebreanu este ales președinte de onoare al Academiei latine din Paris, iar George Enescu membru de onoare al Academiei muzicale „Santa Cecilia” din Roma.

Și cîte ceva din bibliografia lunii: Tudor Arghezi — *Cartea cu jucării*; Camil Petrescu — *Danton*; I. Călugăru — *Omul de după ușă*; Eugen Ionescu — *Elegii pentru lucruri mici*.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Cu prilejul Anului nou, 1982, adresăm tuturor cititorilor și colaboratorilor noștri un călduros „La mulți ani!” și urări de noi și importante succese în viață și activitate.

Transmitem, totodată, urările noastre de multă sănătate, fericire și noi succese în muncă colectivului de oameni ai muncii din cadrul Combinatului poligrafic Casa Școlii, colaboratorii noștri cei mai apropiați în munca de publicare a revistei, precum și colegilor din bibliotecă, arhive și muzee, pentru deosebita lor solitudine și cooperare.

STĂPINIT DE ÎNALTE IDEALURI

În galeria luptătorilor pentru drepturi naționale și sociale ale românilor din monarhia austro-ungară, pentru unirea sa patrie mure, România (nr. 11,12/1978), s-a aflat și dr. Avram Imbroane (1880-1938), despre a cărui viață și activitate filia sa, STELA CRĂINCEANU, din București, ne-a pus la dispoziție mai multe documente.

Doctor al Facultății de teologie și filozofie din Cernăuți Avram Imbroane s-a stabilit în Banatul natal, la Lugoj, unde a desfășurat o susținută activitate națională. În anul primului război mondial, a luptat ca ofițer în armata română. În 1917 s-a aflat în Rusia, ca trimis al Marelui Cartier General, pentru organizarea voluntarilor dintre prizonierii români (transilvăneni, bănățeni, bucovineni), aflați în lagărele de acolo.

A participat la Adunarea Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, în fruntea delegaților bănățeni, votând pentru unirea deplină cu România.

După unire, a fost deputat în mai multe rânduri în Parlament, de două ori vicepreședinte al Camerei Deputaților și secretar general la Ministerul cultelor și Instrucțiunii (1934-1936).

La moartea sa, în 1938, Gala Galașion scria în ziarul România: Era greu să nu iubești pe Imbroane. Era un suflet luminos, cumpănit și stăpinit de înalte idealuri.

GAZETĂ GĂLĂȚEANĂ

Prof. GH. S. ȘTEFĂNESCU, din Galați, ne semnalează o publicație gălățeană militantă pentru unirea Transilvaniei cu România (nr. 12/1980): *„Gazeta Vrem Ardealul. Subtitulată: „organul idealului național”, a apărut între 2 decembrie 1915 și 9 ianuarie 1916. În paginile ei au fost publicate articole prin care se evidenția îndrăgostirea istorică a unirii: Acolo (Transilvania) s-a făcut neamul, acolo e răzmasirea și leagănul său, de acolo au venit descăleătorii: Dragoș în Moldova, Negru Vodă în Muntenia... Acolo a murit nerăzbitul Mihai eroul... Acolo Horia, încă înainte de revoluția mare [franceză] ce a zguduit Europa, a lăsat principiile de egalitate, frățietate și libertate.*

AL CUI E PORTRETUL?

EUGEN ȘERBĂNOIU, din Cimpulung-Muscel, jud. Argeș, care a răzut pe coperta întâi a nr. 1/1978 un „portret (probabil) al voievodului Vlaicu Vladislav”, dorește să afle pe cine reprezintă, de fapt, acest portret votiv aflat în Biserica domnească din Curtea de Argeș, deoarece în diferite lucrări a întâlnit diverse explicații: astfel, în Istoria românilor de C.G. Giurescu (1935), tabloul e definit ca reprezentând pe Radu Basarab, iar în tratatul de Istoria României (1962) se arată că este „portretul cititorului”, fără a se indica vreun nume.

Potrivit tradiției, Biserica domnească de la Curtea de Argeș ar fi fost construită de Negru-Vodă. De aceea, multă vreme s-a crezut că portretul îl reprezintă pe legendarul voievod. După ce Dimitrie Onciul a demonstrat că în persoana lui Negru-Vodă trebuie să vedem în realitate pe Radu I Basarab (1377-1383), s-a considerat că portretul votiv l-ar reprezenta pe acest voievod. Și această ipoteză a căzut, atunci când s-a constatat că Biserica domnească din Curtea de Argeș era anterioară domniei lui Radu I. În sfârșit, cercetările arheologice desfășurate în ultimii ani, sub conducerea lui Nicușor Constantinescu, au relevat că Biserica domnească (așa cum se înfățișază azi) datează din vremea lui Vlaicu Vladislav (1365-1377). De unde și deducția logică (cât puțin cu un grad de probabilitate) că tot acestui voievod îi aparține și tabloul votiv.

PESCARI DUNĂRII

Dr. DINU MAREȘ, din București, autorul lucrării Oțenita și împrejurimile, ne trimite câteva însemnări referitoare la istoria pescuitului și a bălilor dunărene dintre Mostiștea și Greaca, din care reținem: Pescuitul a fost una din cele mai vechi înțelegeri ale strămoșilor noștri, îndrăgite de aceia care locuiau în regiunea Dunării și a bălilor sale. Arheologii au adus la suprafață în multe localități — Coconii, Sultana, Mânăstirea, Spantov, Căscioarele, Radovanu, Greaca, în așezarea neolitică de la Gumești — harpoane din corn de cerb sau din os, undițe din os, aramă și fier, greutăți de lut ars sau plătă pentru plasele de pescuit, precum și oase de pești mari. Documente medievale reflectă sugestiv importanța economică a bălilor din această zonă. Una din cele mai importante era cea a Cornățelului, actuala băltă a Mostiștei. Pe locul satului Mânăstirea de astăzi, se afla Cornățelul, vechea așezare a Țării Românești, dezvoltată în veacurile XI-VII. La 11 ianuarie 1587, Mihnea Voievod dăruia mânăstirii bucureștene Sf. Troiță, numită ulterior Radu Vodă, bălțile Cornățelului, Corcovatului și Mojdreanu. Alte documente ne-au rămas de la Leon Vodă (22 ianuarie 1630) și Matei Basarab (28 noiembrie 1632).

Cea mai mare băltă, nu numai din regiune ci chiar din întreaga Țară Românească, era Greaca, numită la început „Băltă Doamnei”, deoarece soția domnului beneficia de veniturile ei. Este menționată documentar la 3 aprilie 1526, într-un act prin care Radu de la Afumați dăruia mânăstirilor Glavacov, Bolintin, Nucet, Stribimbu și Mustățel partea domnească (cele 4 pești din 20). Sub Vlad-Vinilă Vodă de la Slatina, la cele cinci mânăstiri beneficiare s-au mai adăugat încă două: Snagovul și Tutana. Mărturie asemănătoare ne-o lăsat Radu Mihnea (21 mai 1614) și Alexandru Vodă Coconul (19 octombrie 1625). Alexandru Vodă Coconul întărea mânăstirii Mișlea vama de peste de la toate năvoadele puse în băltă Greaca. La Greaca își aveau sediul stăpînii domnești, care încasau dijma ce se cuvenea domnului. Constantin Brîncoveanu în condica de porunci domnești preciza îndatoririle și drepturile acestora. Prin actul din 9 septembrie 1707, același domnitor acorda 50 lei pe an din venitul bălții Greaca elevilor săraci și școlii nou create de la Sf. Sava, iar Grigore Ghica (iulie 1752) înzestra mânăstirea și „spitalurile” de la Pantelimon cu băltă Greaca, care mai târziu va aparține mânăstirii Sf. Spiridon.

AVEȚI DREPTATE

RADU ECONOMU, din București: Într-adevăr, Confederația Elvețiană este formată din 23 cantone și nu din 22, cum scrie colaboratorul nostru Leon Șerbanescu. În introducerea la Legământul de la Grutli (nr. 6/1981). Și adărgăm noi, pe nr. 26, așa cum consemnăm Micul dicționar enciclopedic român, ediția a II-a, București, 1978.

* * *

În articolul Cine a fost Deceneu (nr. 10/1981), fraza în latină a lui Iordanes se va citi corect: Dehinc regnante Gothis (= Getis) Burvasta Dicensus venit in Gothiam (= Getlam). De asemenea, cele patru variante ale numelui Deceneu sînt: Decaneus, Decineus, Dicensus sau Dicensus. În p. 2 a nr. 11/1981 cele două portrete sînt ale revoluționarilor bulgari Sofronie din Vrața și Liuben Karavelov.

Nicolae MINEI

Sumarul sumarelor pe anul 1981
va fi publicat în nr. 1/1982.

CONTENTS (Romanian History) NICOLAE CEAUȘESCU The Right to Life, the Right to Peace • C. POPIȘTEANU, M. ȘTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ The Peace Calling of the Romanian People • M. ANINEANU Alecsandri's Diplomatic Correspondence (1862-1863) • V. MOISUC Fall of the Habsburg Empire • 1897. The IV-th Congress of the RWSDP • GR. GAFENCU Political Diary (1930) • The XV-th ICHS: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* • LU XIANGGAN Romanian Press on the Bourgeois-Democratic Chinese Revolution (1911) • GH. DAVID Medieval Vineyards • In Bucharest, 50 Years Ago (VI)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) NICOLAE CEAUȘESCU Le Droit à la vie, le droit à la paix • C. POPIȘTEANU, M. ȘTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ La Vocation de paix du peuple roumain • M. ANINEANU Correspondance diplomatique Alecsandri (1862-1863) • V. MOISUC La Fin de l'Empire des Habsbourg • 1897. Le IV-e Congrès du PSDR • GR. GAFENCU Journal politique (1930) • Le XV-e CISH: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* • LU XIANGGAN La Presse roumaine sur la révolution bourgeoise-démocratique de Chine (1911) • GH. DAVID Vignobles médiévaux • À Bucarest, il y a 50 ans (VI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ Право на жизнь, право на мир • К. ПОПИШТЯНУ, М. ШТЕФАН, Г. ДАВИД, И. ЛĂКУСТĂ Призвание к миру румынского народа • М. АНИНЬАНУ Дипломатическая переписка Александри (1862-1863) • В. МОИСУК Конец Габсбургской империи • 1897. IV-ый съезд СДПРР • ГР. ГАФЕНКУ Политические записки (1930) • XV-ый МКИН: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* • ЛУ ХИАНГАН Румынская печать о китайской буржуазно-демократической революции (1911) • Г. ДАВИД Средневековые виноградники • В Бухаресте, 50 лет тому назад (VI)

INHALT (Rumänische Geschichte) NICOLAE CEAUȘESCU Das Recht am Leben, das Recht am Frieden • C. POPIȘTEANU, M. ȘTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ Die Friedensveranlagung des rumänischen Volkes • M. ANINEANU Alecsandri's diplomatische Correspondenz (1862-1863) • V. MOISUC Das Ende des habsburgischen Kaiserreichs • 1897. Der IV Kongress der SDP der RA • GR. GAFENCU Politische Aufzeichnungen (1930) • Der XV IHK: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* • LU XIANGGAN Die rumänische Presse über die bürgerlich-demokratische Revolution in China (1911) • GH. DAVID Mittelalterliche Weinberge • In Bukarest, vor 50 Jahren (VI)

SUMARIO (Historia rumana) NICOLAE CEAUȘESCU El Derecho a la vida, el derecho a la paz • C. POPIȘTEANU, M. ȘTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ La vocación de paz del pueblo rumano • M. ANINEANU (1862-1863) • Correspondencia diplomática Alecsandri • V. MOISUC El fin del Imperio Habsbúrgico • 1897. El IVº Congreso del PSDMR • GR. GAFENCU Apuntes políticos (1930) • El XVº CICH: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* • LU XIANGGAN La prensa rumana sobre la revolución burgueso-democrática de China (1911) • GH. DAVID Viñedos medievales • En Bucarest, hace 50 años (VI)

**ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226**

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter – Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreoteșel, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr – 5 lei, abonamentul pe 6 luni – 30 lei, pe un an – 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” – București

